

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ Й ЖУРНАЛІСТИКИ
імені МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

Кафедра методики філологічних дисциплін і
стилістики української мови

МЕТОДИЧНИЙ ПОШУК

УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

збірник наукових праць студентів і магістрантів факультету
філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

ВИПУСК 8

ВІННИЦЯ
«Твори»
2020

Склад редакційної колегії:

Завальнюк І.Я., доктор філологічних наук, професор;
Іваницька Н.Л., доктор філологічних наук, професор;
Куцевол О.М., доктор педагогічних наук, професор;
Віннічук А.П., кандидат філологічних наук, доцент (відповідальний редактор);
Богатько В.В., кандидат філологічних наук, доцент;
Льчук В.В., кандидат педагогічних наук;
Пойда О.А., старший викладач.

Рецензенти:

Семеног Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

Тимкова Валентина Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та іноземних мов Вінницького національного аграрного університету;

Рекомендовано до друку

*кафедрою методики філологічних дисциплін і стилістики української мови
факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 10 від 03 червня 2020 р.)*

За зміст публікацій відповідають автори.

Методичний пошук учителя-словесника : зб. наук.-метод. статей студентів і магістрантів. Вип. 8 / відп. ред. А. П. Віннічук. Вінниця : «Твори», 2020. – 152 с.

Збірник наукових статей узагальнює результати науково-дослідницької роботи студентів і магістрантів кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови у 2019-2020 н.р. «Методичний пошук учителя-словесника» репрезентує розвідки з актуальних проблем сучасного мовознавства, лінгводидактики, Методики навчання української мови і літератури, педагогічного досвіду вчителів-новаторів.

Видання адресоване студентам, магістрантам, аспірантам гуманітарних факультетів закладів вищої освіти, учителям-словесникам, усім, хто цікавиться проблемами методики навчання філологічних дисциплін.

УДК 37:[811.161.2+812.161.2](06)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
Розділ І.	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	15
<i>Баліцька Аліна.</i> УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ У 5 КЛАСІ	15
<i>Безпалько Ольга.</i> ДІЄСЛОВО В АСПЕКТІ ЙОГО ДЕНОТАТИВНОГО ВИВЧЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ МЕТОДИЧНИХ ПОШУКІВ	20
<i>Габаль Юлія.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ ВІДКРИТОЇ СТРУКТУРИ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ	26
<i>Градінovich Еліна.</i> ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ПОБУДОВИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ 5 КЛАСУ	33
<i>Деркач Анастасія.</i> ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА В 5 КЛАСІ: ВАРІАНТИ ОДНОГО УРОКУ	40
<i>Драпак Дар'я.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ» У 6 КЛАСІ	46
<i>Дрозд Оксана.</i> ВИХОВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ПРИКМЕТНИК» У 6 КЛАСІ	51
<i>Козак Марія.</i> ІМЕННИКОВІ ОКАЗИОНАЛІЗМИ В МОВІ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	57
<i>Козачок Яна.</i> РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ (НАПИСАННЯ ПЕРЕКАЗУ) У 6 КЛАСІ	64
<i>Поліщук Олена.</i> ОБСТАВИНА ЯК ОBOB'ЯЗКОВИЙ	72

КОМПОНЕНТ ПРИДІЄСЛІВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ТА
УТВОРЕННЯ ПРЕДИКАТИВНО-ОБСТАВИННИХ
МОДЕЛЕЙ ДВОСКЛАДНОГО ДІСЛІВНОГО РЕЧЕННЯ

Скічко Ірина. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИЯВИ
ЕЛІПТИЧНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКОМУ 77
ГАЗЕТНОМУ МОВЛЕННІ

Химич Марина. ЕПІТЕТНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК
ЗАСІБ ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ 84
ГРУПИ «ІСТОРИЧНА ДОБА» В РОМАНІ ІВАНА
НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «ГЕТЬМАН ІВАН
ВИГОВСЬКИЙ»

Федонюк Любов. СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ
ВІДОКРЕМЛЕННЯ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ 91
ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ

Розділ II.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ 98
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Вакуленко Вікторія. ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА УРОКАХ 98
ЛІТЕРАТУРИ

Капиця Юлія. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КАЗОК
ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ У 6 КЛАСІ 104

Мозоль Юлія. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ
НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І 114
ЛІТЕРАТУРИ

Нікітіна Ірина. ПЕЙЗАЖНА ЛІРИКА ЯК ЕФЕКТИВНЕ
ДЖЕРЕЛО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ У 119
СТАРШИХ КЛАСАХ

Петренко Руслана. ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ПОВІСТІ МИХАЙЛА 125
КОЦЮБІНСЬКОГО «ДОРОГОЮ ЦІНОЮ» У 8 КЛАСІ

Семченко Аліна. ОСОБЛИВОСТІ НАСКРІЗНОГО 132

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Слободянюк Наталія. ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОЇ ПРИРОДИ ПРИ ВИВЧЕННІ ОПОВІДАННЯ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «ДИВАК» У 5 КЛАСІ 138

Ярошенко Валерія. ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ 145

ПЕРЕДМОВА

Восьме видання збірника «Методичний пошук учителя-словесника» є своєрідним підсумком науково-дослідної роботи за 2019–2020 н.р., виконаної студентами й магістрантами під керівництвом професорсько-викладацького колективу кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Науково-дослідна робота студентів – невід’ємна складова фахової підготовки майбутніх учителів-словесників, професійно мотивованих на постійний саморозвиток та професійне самовдосконалення, обізнаних із сучасними вимогами до мовної та літературної освіти в школах різних типів, що володіють могутнім арсеналом різноманітних форм, методів і прийомів проведення уроків та позакласних заходів з української мови та літератури.

Ідея залучення вчителів (як майбутніх, так і досвідчених) до науково-дослідної роботи не нова. Ще німецький педагог А. Дістервег наголошував на неможливості відриву педагогічної діяльності від науки. *«Без прагнення до наукової роботи, – писав він, – учитель потрапляє до трьох педагогічних демонів: механістичності, рутинності, банальності; він дерев’яніє, кам’яніє, опускається, а навчання перетворюється на натаскування й дресування»*. Відомий український педагог В. Сухомлинський, оцінюючи роль науково-дослідної роботи в процесі становлення висококваліфікованого освітянина, стверджував: *«Якщо ви хочете, щоб педагогічна праця давала вчителям радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворювалося на нудну, одноманітну повинність, виведіть кожного вчителя на щасливу стежку дослідника»* [цит. за: Тевлін Б. Л. Довідник завуча: штурманам шкільного корабля. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. С. 36].

Усвідомлюючи важливу роль науково-дослідної роботи в професійному становленні майбутніх учителів-словесників, викладачі кафедри методики

філологічних дисциплін і стилістики української мови приділяють значну увагу цьому аспекту підготовки фахівців.

Пріоритетним напрямом науково-дослідної роботи кафедри є вирішення однієї з актуальних проблем сучасної методичної науки і практики – оновлення змісту та вдосконалення методів і прийомів шкільного вивчення філологічних дисциплін.

На кафедрі з часу її існування напрацьовано певну систему науково-дослідної роботи з філологічно обдарованою молоддю. Вона охоплює функціонування аспірантури, участь студентів у науково-практичних конференціях різних рівнів; підготовку наукових публікацій, зокрема в факультетському та кафедральному збірниках статей, а також у матеріалах наукових і науково-практичних конференцій інших закладів вищої освіти; діяльність студентських наукових об'єднань (проблемних груп і наукових гуртків); проведення предметних олімпіад, конкурсів студентських наукових робіт, а також різноманітних науково-методичних заходів (творчих зустрічей, майстер-класів, методичних конкурсів, колажів, виставок, педагогічних десантів тощо).

Упродовж 2019–2020 н.р. у кожному із зазначених напрямів науково-дослідної роботи колектив кафедри мав вагомі здобутки. Зупинимось на них детальніше.

Особливу увагу професорсько-викладацький колектив кафедри приділяє залученню обдарованої молоді до **участі в наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів**. Упродовж 2019–2020 навчального року учасниками Міжнародних, Всеукраїнських та Регіональних конференцій стало **24 студенти**, підготовлених нашими колегами.

43 доповідь виголошено майбутніми вчителями-словесниками на **Міжнародних, Всеукраїнських та Регіональних наукових конференціях**: студентами ступеня вищої освіти магістра Скічко Іриною, Химич Мариною (науковий керівник – доц. Богатько В.В.) – VII Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи шкільної науки і освіти» (25-27

березня 2020 р., м. Осака, Японія); Дерещук Вікторією, Максимовою Юлією, Лабунець Вікторією (науковий керівник – доц. Віннічук А.П.) – III Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Академічна культура дослідника в освітньому просторі: європейський та національний досвід» (14-15 травня 2020 р., м. Суми); Габаль Юлією, Марчук Тетяною, Федорчук Наталією, Федонюк Любов'ю (науковий керівник – проф. Завальнюк І.Я.), Борисовою Наталією, Дерещук Вікторією (науковий керівник – доц. Віннічук А.П.), Химич Мариною, Козак Марією, Скічко Іриною (науковий керівник – доц. Богатько В.В.) – II Всеукраїнська студентська заочна наукова конференція «Функціонування мовних одиниць у художньому та масмедійному дискурсах (до 185-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова)» (2 квітня 2020 р., м. Київ); Дерещук Вікторією, Максимовою Юлією, Діденко Наталією, Лабунець Вікторією (науковий керівник – доц. Віннічук А.П.), Козак Марією, Скічко Іриною, Химич Мариною (науковий керівник – доц. Богатько В.В.), Вакуленко Вікторією, Дрозд Оксаною, Капиця Юлією, Козачок Яною, Нікітіною Іриною, Семченко Аліною, Слободянюк Наталією, Драпак Дар'єю, Мозоль Юлією, Петренко Русланою, Ярошенко Валерією (науковий керівник – ст. викл. – Пойда О.А.) – V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми мовної та літературної освіти в середніх навчальних закладах» (14 травня 2020 р., м. Вінниця); Борисовою Наталією, Максимовою Юлією (науковий керівник – доц. Віннічук А.П.), Поліщук Оленою, Іванюк Тетяною, Ниник Катериною, Безпалько Ольгою (науковий керівник – проф. Іваницька Н.Л.), Маковійчук Альоною, Лобачівською Наталією, Драпак Дар'єю, Олійником Віталієм, Габаль Юлією (науковий керівник – ст.вик. Пойда О.А.) – II Регіональна студентська науково-практична конференція «Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку» (2 квітня 2020 р., м. Вінниця).

2 квітня 2020 року спільно з кафедрою дошкільної та початкової освіти проведено *II Регіональну студентську науково-практичну конференцію*

«Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку», за матеріалами якої видано збірник наукових праць, у якому опубліковано 25 наукових розвідок, **12** з яких підготовлено під керівництвом проф. Іваницької Н.Л., доц. Віннічук А.П., ст.викл. Пойди О.А.

14 травня проведено V Всеукраїнську науково-практичну Інтернет-конференцію студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми сучасної мовної та літературної освіти в середніх навчальних закладах». У конференції взяли участь 84 доповідачі із закладів вищої освіти Вінницької, Київської, Сумської, Черкаської областей. Зокрема, учасниками конференції, крім нашого університету, були представники з 5 освітніх закладів України, з них:

- **1 національний університет** (Вінницький національний аграрний університет);

- **3 університети** (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини);

- **1 академія** (Приватний заклад «Українська міжнародна академія балету та спортивного танцю»);

- **1 коледж** (Комунальний заклад вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»).

Традиційним стало проведення після педагогічної практики **науково-практичних конференцій факультетського рівня**, на яких студенти презентують результати пошуково-дослідницької роботи, здійсненої ними під час проведення уроків української мови і літератури, та ознайомлюють із досвідом роботи кращих учителів школи. У 2019–2020 н.р. році таких конференцій було дві: «Екологічне виховання на уроках української мови і літератури» (за матеріалами педагогічної практики студентів 4 курсу СВО бакалавра, квітень, 2020 р.) та «Професійно-методична підготовка майбутніх учителів-словесників у контексті педагогічної практики» (за участю

студентів-практикантів 1 курсу СВО магістра; травень, 2020 р.). Із ґрунтовними методичними доповідями на цих науково-практичних зібраннях виступило загалом **37 студентів**.

У 2019–2020 н.р. результативною була видавнича діяльність студентської молоді під керівництвом викладачів кафедри. Усього надруковано **49 статей**, із них:

- 2 у міжнародному збірнику наукових праць «Перспективи світової науки і освіти» (м. Осака, Японія);

- 1 у міжнародному збірнику наукових праць «Гуманітарна освіта» (м. Ванкувер, Канада);

- 10 у факультетському збірнику «Філологічні студії» (Випуск 18, м. Вінниця);

- 24 в кафедральному збірнику «Методичний пошук учителя-словесника» (Випуск 8, м. Вінниця);

- 10 у збірнику матеріалів II Регіональної студентської науково-практичної конференції «Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку» (Випуск 2, м. Вінниця).

Заслугове на схвалення розширення кола науково-методичних проблем, порушених у студентських матеріалах, що засвідчує їхню небайдужість до актуальних і суперечливих питань сучасної методичної науки та шкільної практики. Прикметним видається ще й той факт, що всі статті написано одноосібно.

Ефективно функціонували протягом року **7 студентських наукових об'єднань**:

- 5 проблемних груп: «Сучасний український дискурс очима молодого науковця» (керівник – проф. Іваницька Н.Л.; 10 студентів); «До вершин методичної творчості» (керівник – доц. Віннічук А.П.; 10 студентів); «Інноваційні технології в методиці навчання української мови» (керівник – доц. Богатько В.В.; 10 студентів); «Мова – суспільне явище. Функціональні стилі сучасної української літературної мови» (керівник – ст. викл. 10

Ільчук В.В.; 8 осіб); «Сучасний урок української літератури: методика, досвід, пошук» (керівник – ст. викл. Пойда О.А.; 20 студентів);

- 1 науковий гурток «Інноваційні технології в роботі вчителя-словесника» (керівник – ст. викл. Пойда О.А.; 10 студентів);

- 1 група з підготовки до обласних етапів Міжнародних конкурсів імені Тараса Шевченка та Петра Яцика (керівник – доц. Віннічук А.П.; 15 студентів).

Керівники студентських наукових об'єднань практикували різноманітні форми роботи: заслуховування й обговорення доповідей (рефератів) студентів; проведення лекцій, групових та індивідуальних консультацій; допомога студентам у написанні статей до наукових збірників і повідомлень на наукові конференції різних рівнів; виготовлення наочності, дидактичного матеріалу; огляд новинок літератури; укладання тематичної бібліографії; залучення студентів до розробки тематичних презентацій, сценаріїв позааудиторних науково-методичних заходів тощо.

Участь у конкурсах різних рівнів. У X Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка студентка Мельник Ганна (науковий керівник – проф. Завальнюк І.Я.) посіла II місце.

За результатами Всеукраїнського етапу XIX Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика студентка Мельник Ганна під керівництвом проф. Завальнюк І.Я. посіла III місце.

Творчі досягнення учасників проблемних груп і наукового гуртка презентовано на студентських науково-практичних конференціях:

- «Сучасний український дискурс очима молодого науковця» (відповідальна – проф. Іваницька Н. Л.);

- «Мова – суспільне явище. Функціональні стилі сучасної української літературної мови» (відповідальна – ст. викл. Ільчук В. В.)

Крім того, у 2019–2020 н.р. році членами кафедри за участю студентів було проведено інші науково-методичні заходи:

- Майстер-клас учителя-методиста Вінницького технічного ліцею Щасливої Раїси Олександрівни «Особливості проведення підсумкового уроку з української мови» (23 жовтня 2019 р.).

- Майстер-клас учителя-методиста Вінницького технічного ліцею Щасливої Раїси Олександрівни «Особистісно зорієнтоване навчання на уроках української мови» (24 жовтня 2019 р.).

- Зустріч з Білоус Наталією Валентинівною – кандидатом педагогічних наук, методистом науково-методичного відділу Вінницького регіонального центру оцінювання якості освіти (25 жовтня 2019 р.).

- Методичний колаж «Організація позакласної роботи в системі літературної освіти учнів» за участі вчителя української мови та літератури, спеціаліста I категорії НВК: ЗШ I-III ст.-гімназії № 23 м. Вінниці. Дунець Тетяни Володимирівни (11 грудня 2019 р.).

Загалом, кафедрою МФД до участі в наукових і науково-методичних заходах факультетського рівня було залучено **понад 120 студентів**.

3 року в рік урізноманітнюються науково-методичні заходи, організовані членами кафедри з метою вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів та ознайомлення їх зі передовим педагогічним досвідом.

Колектив кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови докладатиме всіх зусиль, щоб і надалі мати плідні наукові здобутки студентської молоді. Серед перспектив науково-дослідної роботи студентів – підготовка конкурсних наукових робіт, ширше залучення студентів до апробації результатів курсових, дипломних і магістерських досліджень на всеукраїнському рівні, активізація їхньої участі в конференціях, напрацювання різноманітних проєктів, урізноманітнення зв'язків із методистами-науковцями та вчителями-новаторами.

Завідувач кафедри

методики філологічних дисциплін

і стилістики української мови доцент Віннічук А.П.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Аліна Баліцька

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Іваницька Н.Л.)*

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ У 5 КЛАСІ

Світ, в якому ми живемо, стає все складнішим і динамічнішим, тому інтеграція в сучасне суспільство і знаходження свого місця в житті вимагають від кожної людини дедалі більших зусиль і компетенцій.

Софія Русова зазначала: «Чим глибша прірва між різними типами знань, потрібними для життя, і тими, що подаються школою, тим менший вплив школи на майбутнє життя учнів».

Актуальність теми та її практичне значення полягає в тому, що концепція мовної освіти в Україні орієнтує на виховання національно-мовної особистості, громадянина України, людини, яка любить українську мову як рідну і шанує як державну, а також вивчає й іноземні мови, користується ними в різних сферах спілкування, дбає про належний рівень мовної культури, як своєї, так і культури інших країн. Це зумовлює особливу увагу до мовленнєвого розвитку учнів, до розвитку їхньої комунікативної компетентності.

Мета статті полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні змісту, типології та структури сучасних уроків української мови; в розробленні й апробуванні технологій уроку української та англійської мов у 5 класі.

Важлива лінгводидактична проблема теорії та методики сучасного уроку української та англійської мов в системі загальноосвітньої школи XXI

століття передбачає осмислення чинних та пошуку нових шляхів і технологій навчання.

Проблемі уроку української мови, технологій його проведення, поєднанню в ньому традиційного та інноваційного, визначенню змісту, структури, типології й організації уроків приділяли увагу в дослідженнях класики наукової думки і продовжують студіювати сучасні науковці:

✓ філософи (В. Андрущенко, В. Аршинов, Г. Батищев, О. Больнов, Є. Боринштейн, М. Бубер та ін.);

✓ лінгвісти (Ф. Бацевич, М. Бубер, І. Вихованець та ін.);

✓ педагоги (В. Адольф, А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, Ю. Бабанський, Г. Балл, Б. Блум, В. Бондар, Т. Браже, Г. Ващенко та ін.);

✓ психологи і психолінгвісти (Б. Бадмаєв, В. Беянін, І. Бех, М. Богоявленський, О. Лурія, А. Маркова, А. Матюшкін, Ю. Машбиць, Н. Менчинська, та ін.).

Сучасний урок – це перш за все урок, на якому вчитель вміло використовує всі свої можливості для розвитку особистості школяра, його активного розумового росту, глибокого й усвідомленого засвоєння знань, для формування його моральних основ [2, с. 139]. Саме таким має бути урок української мови у 5 класі.

У педагогічній практиці проводяться такі нестандартні сучасні уроки – урок-семінар, урок-лекція, урок-конференція, урок-гра (ділова чи рольова), урок-подорож, рідше – урок-змагання, урок-консультація, урок-діалог, урок-аукціон, урок-суд, бінарні чи комп'ютерні уроки, уроки пошуку істини, уроки «без дзвінка», уроки-концерти та інші.

Так, після вивчення теми «Фонетика» у 5 класі доцільно буде провести урок-гру «Поле чудес». Картки-завдання для червоного поля – найважчі у цій грі.

Наприклад:

Завдання 1-10

1. Дати визначення звука. Чи є повна відповідність між звуковим складом слів і позначенням їх на письмі? Навести приклади.
2. Виконати звуковий запис слів: *ходжу, одживає, порт'єра, шука.*
3. Поділити на склади і позначити можливі переноси слів: *ім'я, багатоскладовий, жар, український.*
4. Зробити фонетичний розбір слів: *дзига, сім'я* [4, с. 4].

Згідно з освітньою реформою, однією з ключових компетентностей є володіння іноземною мовою. Це є важливим для всіх – і для математиків, і для хіміків, і для філологів. Тобто, іноземна мова є не основним об'єктом вивчення, натомість, вона є незамінним засобом комунікації. Саме тому це так важливо – підтримувати рівень викладання іноземних мов у навчальних закладах на належному рівні.

Сучасна дидактика, як наука, що вивчає методи викладання, не стоїть на місці, вона постійно рухається вперед, особливо, якщо цьому сприяють провідні університети світу. І, безперечно, з доступом до інтернету вчителі іноземних мов мають безліч ресурсів для підвищення і осучаснення своєї кваліфікації.

Слово «інтерактив» (пер. з англійської «inter» – взаємний, «act» – діяти) означає взаємодіяти. «Інтерактивне навчання» можна визначити як взаємодію вчителя та учня в процесі спілкування та навчання з метою вирішення лінгвістичних та комунікативних завдань. Інтерактивна діяльність включає організацію та розвиток діалогічного мовлення, спрямованих на взаємодію, взаєморозуміння, вирішення проблем, важливих для кожного із учасників навчального процесу.

Дидактичний аспект інтерактивних технологій досліджують такі відомі вчені, як Г. Брос, М. Кларен, Л. Пироженко, Н. Фомин, О. Пометун, Н. Суворова та інші.

Інтерактивна взаємодія характеризується високим показником інтенсивності спілкування учасників, їх прямою комунікацією, зміною

використаних прийомів та форм спілкування, що допомагає урізноманітнити сприйняття інформації, тим самим, покращуючи її засвоєння [6, с. 35–37].

Використання інтерактивних методів навчання спонукає не лише учня, але й вчителя до постійної творчості, сприяє розвитку педагогічних здібностей, орієнтує на пошук унікальних якостей учнів, особливостей їх мислення.

Основними складовими ефективності заняття є теоретичні знання учнів, ретельне планування заняття та творчий підхід вчителя.

Структура заняття з англійської мови із застосуванням інтерактивних технологій проходить в чотири етапи:

1) Підготовка. Цей етап передбачає організаційні моменти, такі як роздатковий матеріал, вирішення питань місця проведення та необхідних технічних засобів.

2) Вступ. На даному етапі важливі пояснення правил, мети, технічно сформоване завдання, розділення на групи, розподіл ролей та нагадування студентам про кількість відведеного на «гру» часу.

3) Проведення. Обов'язковим є обговорення заданих вчителем ситуацій, самостійний або груповий пошук рішень, формування відповідей.

4) Рефлексія та результати. Елементами даного етапу є обговорення результатів «гри», оцінювання, зворотній зв'язок [1, с. 7–11].

До інтерактивних методів навчання відносять презентацію, евристичні бесіди, рольові ігри, дискусії, «мозковий штурм», конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, проектування бізнес планів, проєктів, проведення творчих заходів, використання мультимедійних комп'ютерних програм та залучення англомовних спеціалістів.

Гра – найбільш доступний для учнів вид діяльності, спосіб переробки отриманих із зовнішнього світу вражень [3, с. 10]. У грі яскраво проявляються особливості мислення та уяви, емоційність, активність, розвиваюча потреба в спілкуванні. Гра має велике значення для розвитку

особистості. Успіх навчальної гри визначається можливостями учасників, а також віковими особливостями. Навчальна ділова гра має такі функції:

1. Розвиваюча – забезпечує під час навчальної діяльності розвиток творчого потенціалу учнів, їх самостійності в оволодінні методами отримання необхідних знань.

2. Комунікабельна – реалізується через організацію спілкування, регулювання міжособистісних відносин, виникнення механізму саморегуляції поведінки.

3. Активізуюча – передбачає стимулювання пізнавальних процесів, інтересів, потреб.

4. Інформаційна – проявляється у спрямованості змісту гри на соціальні, психологічні та методичні проблеми.

5. Функції інтеграції знань забезпечує міжпредметні зв'язки між курсами загальних об'єктів вивчення [6, с. 45–67].

Приклад гри, який ми можемо використовувати на уроках англійської мови у 5 та старших класах:

Grabamminute – гра, в якій учню надається 1 хвилина, для представлення терміну, написаного на інтерактивній картці. Учасник має надати найбільше інформації про даний предмет/термін, його значення, використання, тощо.

Отримує перемогу, учень, який надав найбільш повну та зв'язну інформацію про вказаний в картці предмет або термін.

Перевірка знань: словниковий запас з певної теми у поєднанні з граматиною. Хороший спосіб для закріплення пройденого матеріалу.

Особливості гри: покращується навички швидкого реагування, критичного мислення.

Отже, уроки української та англійської мов у 5 класі мають свої особливості викладання. Адже, спостерігаючи під час нетрадиційних уроків за учнями, можна сказати, що вони надають перевагу саме таким урокам. На них відбувається співпраця з педагогом, формуються позитивні мотиви,

навчально-пізнавальної діяльності. Від учителя залежить, яким буде його урок; зміст уроку, засоби і форми навчання.

Список використаних джерел

1. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму: [Цікава і проста форма навчальної діяльності] // Завуч (Перше вересня). 2000. №8. С.7–11.
2. Конаржевский Ю.А. Анализ урока. – Москва : Центр «Педагогический поиск», 2000. 336 с.
3. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. 2002. № 5–6. С.7–10.
4. Нестандартні підходи до вивчення української мови і літератури [Електронний ресурс]// Режим доступу: <https://works.doklad.ru/view/1zJfrEeFExc.html>. 2–4 с.
5. Ніколаєва С.Ю., Шерстюк О.М. Методика викладання іноземної мови у середніх навчальних закладах. Київ. Ленвіт. 2001.
6. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ, 2004. 192 с.
7. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.

Ольга Безпалько

студентка I курсу СВО магістра

факультету філології й журналістики

імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Іваницька Н.Л.)

ДІЄСЛОВО В АСПЕКТІ ЙОГО ДЕНОТАТИВНОГО ВИВЧЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ МЕТОДИЧНИХ ПОШУКІВ

Питання взаємодії лексики та синтаксису сьогодні має чимало невирішених проблем. У ХХІ столітті вони часто вирішуються в контексті

семантико-синтаксичних класів слів, а також у плані вивчення й визначення законів лексичного наповнення синтаксичних конструкцій, сполучуваності слів на основі лексикального наповнення. А тому актуальність нашої розвідки зумовлена тим, що до комплексного, так званого двобічного (або ж, іншими словами, білатерального), зіставного аналізу поки що не залучено вповні синтагматику української дієслівної системи. Зокрема, йдеться про такі параметри, застосовувані до різноманітних категорій слів, як «автосемантизм» та «синсемантизм». І саме пропонована стаття, на наше переконання, репрезентує проблему, окреслену в науковій літературі, як один із можливих варіантів розгляду аспектів міжмовних співвідношень поміж дієслівною синтагматикою [3, с. 5].

Отже, тема нашої розвідки «Дієслово в аспекті його денотативного вивчення крізь призму методичних пошуків». При цьому мета статті – установити синтагматичні корелятивні співвідношення дієслівних систем української мови за такими двома параметрами: «інформаційно достатні слова» та «інформативно недостатні дієслова», що дає підстави нам виокремити дієслівні явища з опертям на наукові знання про автосемантизм і синсемантизм, часткову інформативність повнозначних слів.

Глибокі контрактивні, зіставні наукові дослідження в сучасному мовознавстві є, беззаперечно, вельми перспективними, вартісними науково, оскільки передбачають встановлення подібностей та відмінностей між певними мовними елементами і категоріями, підсистемами й системами та структурами, навіть мовами. На цьому акцентували увагу такі знані науковці в галузі лінгвістики, як: Кочерган М.П., Денисова С.П., Гак В.Г., Жлуктенко Ю.О., Корольова А.В., Левицький В.М., Каліущенко В.Д., Корунець І.В., Манакін А. Е. та ін.) [6]. Нагадаємо тут про значні здобутки вітчизняних науковців у теоретичній інтерпретації такої ємкої частини мови як дієслово в межах його ж таки внутрішньомовного опису, як і, до слова, між мовами (до цього питання зверталися Городенська К.Г., Загнітко А.П., Русанівський В.М., Іваницька Н.Л., Басиров Ш.Р., Леута О.І., Шведова Н.Ю.)

[6]. Однак є чимале коло проблемних запитань, зосібна пов'язаних із контрастивним дослідженням дієслівних структур і систем, що залишається актуальним для дискурсів. На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки окреслені дослідження потребують поглиблення, пояснення нових нюансів, адже наша мова постійно розвивається й контактує з іншими розвиненими мовами.

Об'єктом нашого дослідження є аналіз і зіставлення дієслівних словоназв назв, адже лінгвісти визнають дієслово однією з центральних, ключових самостійних частин мови, хоча б із огляду на його «семантичні функції, морфологічні категорії та синтаксичне вживання» [3, с. 217]. Предмет дослідження – інформативно достатні дієслова української мови та інформативно недостатні українські дієслова як форманти групи автосемантичних і синсемантичних дієслів.

Найперше зауважимо, що вчення про автосемантизм і синсемантизм має здобутки в лінгвославістиці та в лінгвогерманістиці, що було й залишається предметом зіставлень й дало нам чимало зауваг для розвитку спостережень за дієсловом. Це знання створило для нас ситуацію достатніх умов для білатерального зіставлення дієслівних систем і структур української мови для встановлення корелятивних і некорелятивних співвідношень у полі синтагматичних параметрів, які можливо виявити саме в спільності та в відмінності конкретних явищ, у специфічності класів дієслова як повнозначної частини мови. Отже, нас цікавить автосемантичні та синсемантичні явища в граматиці, у процесуальності, із виокремленням в межах дієслова інформативно достатніх і недостатніх одиниць [2, с. 48].

Нині можливо класифікувати повнозначні слова в аспекті характеристики денотативних, але з урахуванням їхнього функціонування у словосполученнях чи в реченнях. Оскільки повнозначні слова номінують взаємопов'язані денотати, то переважно мають членований характер. Наголосимо тут на тому, що такий термін як «розчленований денотат»

вважається умовним, бо розчленованість фундаментується на взаємозв'язку явищ і процесів, а також на єдності й на взаємозалежності предметів та дій.

Найефективніше сьогодні відтворюють денотативність як природу повнозначних слів сучасні теорії під загальною назвою – теорії «автосемантизму – синсемантизму»; застосовувані для повнозначних слів, вони ґрунтуються на їхніх можливостях сполучуваності, на здатності власним фонемним складом іменувати різноманітні денотати [5, с. 10].

Наведемо приклади імітації денотативності: порівняємо, як, до прикладу, дієслово недоконаного виду «світити» («*Сонце світить, та не гріє...*» (Тарас Шевченко)) і дієслово доконаного виду «прийняти» (*Прийми мою понівечену душу...*» (Ліна Костенко) засвідчують, що, за умов повнозначності, ці дієслова у різний спосіб називають дію, тобто процесуальні денотати. У першому прикладі дієслово «світи» своєю структурою іменує процесуальний денотат, а для називання процесуального денотата в другій поетичній ілюстрації дієслівна лексема «прийми» виявляє себе в обов'язковому «супроводі», залежними словами в знахідному відмінку (прийми що? прийми кого?). Можемо спостерігати, що денотативна неоднорідність явищ сполучуваності слів за певними граматичними та лексичними ознаками призводить до суттєвої відмінності у мовній експлікації [5, с. 12]. Ми зумисно взяли для ілюстрацій вірші геніальних українських поетів, творчість яких вивчається у школі, аби можна було застосовувати ці ілюстрації для мовних уроків із вивчення дієслова.

Тут помітно, що дієслово «світить» відтворило закладений у ньому автологічний, символічний зміст, адже для реалізації значення такому дієслову непотрібні васальні компоненти, А дієслову «прийми» вельми потрібен відповідний словесний ряд, контекст – а саме залежні від цього дієслова повнозначні слова, що перебувають у певних граматичних формах [4]. Саме така ознака повнозначних слів, що зумовлена їхніми денотатами, котрі виявляють себе на межі двох функціональних розділів мовознавства – лексикології та граматики, дає нам вагомі підстави стверджувати про

прогресивну методу – проводити розподіл у внутрішній структурі частин мови, як у сукупності повнозначних слів, до того ж за семантико-граматичними властивостями цих слів, що ми й продемонстрували.

Можемо з упевненістю стверджувати, що однією з найвиразніших в сучасній українській літературній мові є мовна розчленованість процесуальних денотатів, що її виявляють саме підрядні словосполучення із опорним, головним словом, у ролі якого виступає дієслово з релятивною семантикою: аналізувати текст, підбадьорити побратима, поводитися невпевнено, належати Україні, передбачати дощ, згадати подію, підсумовувати здійснене, повірити в долю тощо. У таких та подібних словосполученнях утворюються семантичні єдності повнозначних слів, що номінують процесуальні денотати [1, с. 48].

Процесуальний денотат, що номінований дієсловом у семантичних єдностях, є, так би мовити, «відкритим», зорієнтованим на предметний денотат у двочлених чи, іншими словами, двокомпонентних семантичних єдностях (зорієнтуватися в чому? знатися на чому?), чи зорієнтованим на предметний денотат у трикомпонентних семантичних єдностях (подобатися кому? чим? наповнювати що? чим?). В окреслених і в подібних випадках у структурі словесних номінацій денотатів простежується доволі чіткий зв'язок предметних денотатів із процесуальними денотатами, чим, очевидно, й може бути пояснюваною їхня природна нероздільна зумовленість.

Пожвавлений інтерес нині викликають ті явища номінації із своєрідним розчленованим процесуальним денотатом, у мовному вираженні яких беруть участь первинні релятивні дієслова із невияскравленою об'єктною позицією [2, с.65]. Аби це ілюструвати, візьмемо за приклад народне прислів'я, яке використав Олесь Гончар: «Не будь солодким, бо розлижуть, не будь гірким, бо розплюють». У висловлюванні не вказано безпосередньо, кого саме розлижуть, як і кого саме розплюють. Таке й подібні явища, що з'являються в синтаксисі, називають «компресією» або ж «семантичним стягненням» чи «стисненням тексту до певного мінімуму [4], рівнозначного за

інформаційною цінністю розгорнутому варіанту». Вважаємо, що саме це висловлювання буде також вельми доречно демонструвати учням-старшокласникам, оскільки вони вивчають прозу Олеса Гончара на уроках української літератури.

Особливо виразно подібні явища простежується в реченнях із різноманітними інфінітивними формами дієслова: «Тому роду не буде переводу, де браття милують згоду»; цей приклад із новели «Подвійне коло» Юрія Яновського демонструє модель запитання – не буде чого саме? Чи не найпромовистішими прикладами будуть рядки з поезії Ліни Костенко («Життя іде і все без коректур...»):

*Але не бійся прикрого рядка.
Прозрінь не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.
Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш – то уже навіки.*

Номіновані в такий спосіб процесуальні денотати сприймаються як певні узагальнені, універсальні дії з відсутністю конкретики, а також акціональної спрямованості дії.

Отже, вивчення повнозначних слів, на прикладі дієслів, у їх проекції на певні денотати дозволяє розкривати внутрішні особливості й закономірності семантики та структури повнозначності слова, а відтак суттєво поглиблює вчення про його знакову природу, що й потрібно було довести.

Список використаних джерел

1. Іваницька Н.Л. Повнозначне слово в його проекції на денотат / Н.Л. Іваницька // Українська мова. – 2006. №3, С. 48–57.
2. Іваницька Н.Л. Повнозначне слово в синтаксисі: традиція й оновлені теорії / Н.Л.Іваницька // Граматики слов'янських мов: основи типології і характерології. Grammar of Slavonic Languages: foundation and characterology.

Тематичний блок: Матеріали XV Міжнародного з'їзду славістів (20.08 – 27.08.2013 р., Мінськ, Республіка Білорусь). Київ, 2013. С. 65–68.

3. Іваницька Н.Л. Семантичні єдності повнозначних слів. Синтагматика українського дієслова і синтаксичний аналітизм : [монографія]. Вінниця, 2012. 180 с.

4. Кулібаба С.О. Повнозначне слово в денотативному аспекті його вивчення / Електронний режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25031/1/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%B1%D0%B0%D0%B1%D0%B0%20%D0%A1.%D0%9E.pdf>

5. Прокопенко І.М. Синтаксичні функції синсемантичних дієслів : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 18 с.

6. Українська мова: Енциклопедія. Редакційна колегія. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с. Електронний режим доступу : <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>

Юлія Габаль

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Завальнюк І.Я.)*

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ ВІДКРИТОЇ СТРУКТУРИ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Питання безсполучникового складного речення, зокрема його місця в системі мови, тривалий час залишається відкритим та неоднозначним у потрактуванні, попри численні розвідки мовознавців. Проблему безсполучникового складного речення досліджували такі вчені, як В. А. Белошапкова, А. А. Бронська, В. В. Виноградов, І. Р. Вихованець,

Н. В. Гуйванюк, С. І. Дорошенко, А. П. Загнітко, О. М. Пешковський, М. С. Поспелов, І. І. Слинько, О. О. Шахматов та ін. [4, с. 100].

Неоднозначність статусу складних безсполучникових конструкцій пов'язана з тим, що засобами зв'язку в них передусім слугують інтонація, змістова взаємозалежність частин та співвідношення видо-часових і модальних форм присудків. Відомо, що безсполучникові речення з боку семантики співвідносяться зі складносурядними та складнопідрядними компонентами, але з боку зовнішніх показників (відсутності сполучників і сполучних слів) очевидно, що складні безсполучникові речення заслуговують окремої класифікації.

У багатьох мовознавчих джерелах попередніх років поширена думка про те, що сферою функціонування складних безсполучникових речень слугує розмовно-побутовий стиль. Сучасні дослідження засвідчують інше: безсполучникові складні речення поширені в усіх стилях української мови, але не скрізь засвідчено повний перелік структурно-семантичних різновидів цих конструкцій [1, с. 299].

Метою статті є спостереження за особливостями функціонування складних безсполучникових речень відкритої структури у публіцистичному стилі, зокрема аналіз їхніх структурно-семантичних типів у мові сучасних українських газет.

Своєрідність складних безсполучникових речень відкритої структури полягає в тому, що вони співвідносні із складносурядними реченнями. Проте речення з темпоральними відношеннями належать до речень відкритої структури, а зіставно-протиставні мають закриту будову. Інтонаційно речення відкритої структури характеризуються однаковою тональністю кожного складника. Остання частина має інтонацію завершеності. Вимову цих речень супроводжує помірне зниження тону наприкінці кожного компонента і незначна пауза між ними.

У площині структурно-семантичного аспекту серед речень відкритої структури з перелічувальними відношеннями виділяють два різновиди: одночасність перелічуваних явищ та часова послідовність дій і станів.

Конструкції перелічувальної семантики зі значенням одночасності дій, фактів, явищ мають таку особливість: кожна з частин цього різновиду речень незалежно від способу її вираження виступає рівнозначним компонентом і семантично, і структурно [2, с. 37]. Значення одночасності явищ найчастіше передається однаковими формами дієслів-присудків: *Саме звідти звучить авторське музичне шоу з Євгеном Павлюковським, у прямому ефірі музиканти, молоді артисти грають, спілкуються з радіослухачами усюєї України* [Україна молода, 03.01.2018, с. 12]. Дієслова присудки теперішнього часу *звучить, грають, спілкуються* увиразнюють семантику одночасності у цій конструкції. У другій предикативній частині спостерігаємо еліпсис головного члена речення – присудка. Очевидно, що музиканти *грають* або ж *перебувають* у прямому ефірі, але задля конденсації речення, зменшення навантаження на читача один із головних членів речення (присудок) опускають.

У реченні *Трохи не відразу після смерті Леніна від міністерства народної освіти «товариш Стравінський» навіть отримував запрошення подиригувати концертами у Ленінграді, його твори ще виконували в роки непу* [Україна молода, 22.10.2019, с. 2] значення одночасності подій передається дієсловами-присудками минулого часу *отримував, виконували* та наявністю в другій частині займенника *його* задля уникнення повторення сполучення слів *товариш Стравінський* у першій частині.

Безсполучникові складні речення, головний член яких виражений віддієприкметниковою предикативною формою на *-но, -то*, спрямовують нас до розуміння того, що йдеться про дію в її результаті, а не процесі: *В оновленому парку встановлено сучасну поливально-зрошувальну систему газонів і квітників, дитячий майданчик та знаряддя для воркауту, облаштовано багатофункціональне спортивне поле, встановлено шахові та*

тенісні столи [Хрещатик, 19.07.2019, с. 1]. Про те, що це речення належить до відкритої структури свідчить спільний для всіх частин член речення *в ... парку*.

Речення із наявністю в другій частині займенника чи прислівника, завдяки яким уникають повторень у першій, є досить поширеними на шпальтах української преси, напр.: *Жах хору та розпач Галатеї поволі вищує, вона може оживити коханого, перетворивши на джерело* [Україна молода, 22.10.2019, с. 13].

На особливу увагу заслуговують речення, у яких спостерігаємо повторення членів речення, напр.: *Бо Путін ходить по Донбасу, він чує російську мову, він ходить у російську церкву, він читає російську газету, він ходить у російський театр, він дивиться російське телебачення* [Україна молода, 03.01.2018, 3 січня 2018, с. 10]. Таке нагромадження займенника *він* має своєрідну висхідну інтонацію, кожна наступна частина підсилює попередню, задля зосередження уваги читача на певних особах чи реаліях життя. Прикметник *російський* стратегічно ужитий задля психологічного навантаження в усіх частинах, починаючи з другої. Щодо кількісного складу, подане речення складається із шести предикативних частин.

На сторінках українськомовних газетних видань також трапляються складні безсполучникові конструкції, представлені відкритим рядом номінативних речень: *Сумніви, вагання, альтернативи* [Літературна Україна, 01. 03. 2018, с. 8]; *Машина, поле, трактор, худоба* [Подільська зоря, 19.09.2019, с. 6]. Звичайно, ці речення будуть актуальними й зрозумілими лише в контексті; продовження ряду предикативних частин із значенням переліку можливе лише завдяки цілісному розумінню прочитаного. Семантико-комунікативну основу номінативних речень становить констатація певних фактів.

Складним безсполучниковим реченням перелічувальної семантики зі значенням послідовності властивий сталий порядок у розташуванні компонентів – постпозиція і семантико-значеннева залежність змісту другої

предикативної частини від першої. Спорідненість цього різновиду з конструкціями зі значенням одночасності дій, явищ полягає в тому, що вони є утвореннями перелічувальної семантики.

Частини, що виражають часову послідовність, семантично рівноправні між собою. Кількість предикативних частин у реченнях перелічувальної семантики зі значенням послідовності дій може становити від двох і більше компонентів, як і в реченнях зі значенням одночасності: *Пошлемо тебе до Києва у військову академію, вивчишся, будеш у нас великим чоловіком* [Україна молода, 22.10.2019, с. 6]. Кожна із предикативних частин цього складного безсполучникового речення утворена за моделлю односкладного речення (перше речення – узагальнено-особове – формально збігається з означено-особовими конструкціями, але має виразний характер узагальнення; друге та третє – узагальнено-особові з умовно-наслідковим значенням; одна дія є передумовою іншої).

Семантика послідовності подій беззаперечно пов'язана зі структурою цього різновиду: предикативні частини мають закріплений порядок розміщення предикативних одиниць (зворотна послідовність порушить логіку викладу). Напр.: *Дійство розпочалося державним Гімном України у музичному виконанні духового оркестру Головного управління поліції Донецької області, його багатоголос підхопили учасники пісенного форуму* [Слово просвіти, 07.11.2019, с. 12]. Якщо змінити позицію складників, то логіку викладу втратить будь-яка конструкція цього різновиду, бо у зворотному порядку описувані структури не зможуть відтворювати часову послідовність.

Нерідко в речення журналісти вводять своєрідні слова-маркери, які свідчать про послідовність подій, фактів, явищ: *Ми потрапили спочатку у Щастя, потім нас перевели під Дебальцеве* [Україна молода, 03.01.2018, с. 7]; *Спочатку він мене піднімав на резинках, потім навантаження збільшувалися...* [Україна молода, 03.01.2018, с. 7]. У поданих конструкціях такими маркерами є прислівники *спочатку* та *потім*. Перестановка

компонентів змінить семантику цих структур, тому такі трансформації недопустимі.

Через недостатність дослідження цього різновиду конструкцій у мовознавчій літературі немає повного аналізу способів вираження присудкових компонентів. Зокрема, Б. М. Кулик зауважує, що «присудки здебільшого бувають виражені однорідними видо-часовими формами», інші дослідники вважають, що вони передаються однаковими або різними часовими формами дієслова [3, с. 107].

Опрацьовані текстові джерела засвідчують наявність у складних безсполучникових конструкція як однакових, так і різних видо-часових форм дієслів. У процесі аналізу зафіксовано переважну більшість конструкцій, у яких одну часову площину створюють дієслова минулого часу, напр.: *20 червня 1941-го вона одержала диплом випускниці Харківського медичного інституту, її направили на роботу в село Вири Білопільського району на Сумщині* [Урядовий кур'єр, субота 28 грудня 2019, с. 12]; *З автором я познайомилася у соціальних мережах, він дав дозвіл на переклад та постановку п'єси в Україні* [Слово просвіти, 13.11.2019, с. 14]; *У селі і так довго не було будинку культури, нещодавно відбулося відкриття, діти почали повноцінно займатися* [Подільська зоря, четвер, 19.09.2019, с. 4].

У безсполучникових складних реченнях перелічувальної семантики зі значенням послідовності дії можливі такі поєднання часових форм присудків:

а) минулий і теперішній час: *Зроблені великі кроки із сучасного протезування, напрацьовуються програми* [Україна молода, 03.01.2018, с. 7]; *У вересні пасажиропотік оживився, чекаємо на приріст кількості пасажирів* [Вечірній Київ, 13.09.2018, с. 5]; *На комп'ютерну техніку виділили 35%, залишається 40% на меблі і 25 % на дидактику* [Вінницька газета, 17.05.2019, с. 6];

б) минулий і майбутній час: *Ляльки зроблено якісно, від душі, вони будуть справжніми оберегами* [Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 11]; *Одне з*

бажань уже здійснилося: тепер зберемося біля новорічної ялинки разом із малою Софійкою [Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 9].

Отже, функціонування складних безсполучникових речень не обмежується лише сферою усно-розмовного мовлення, про що свідчить широке використання цих конструкцій у мові сучасної української преси. Складні безсполучникові речення відкритої структури з погляду структури й семантики представлені реченнями зі значенням одночасності, послідовності подій. Присудки в таких конструкціях виражені здебільшого однаковими видо-часовими дієслівними формами. Обмежене коло застосування мають різні видо-часові присудкові дієслівні форми.

Список використаних джерел

1. Дорошенко С. І. Функціонування безсполучникових складних речень у художньому стилі. *Ритми сучасної філології*: збірн. наук. статей. Львів : ПАІС, 2007. С. 298–303.
2. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Харків : Вища школа. Вид-во при Харківському університеті, 1980. 152 с.
3. Кулик Б. М. Сучасна українська мова. Синтаксис складного речення. Київ : Радянська школа, 1963. 147 с.
4. Святобаченко І. С. Питання безсполучникового складного речення в українському та російському мовознавстві. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 6 (2). С. 99–106.

Еліна Градінович
студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Іваницька Н.Л.)

ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ПОБУДОВИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ П'ЯТОГО КЛАСУ

Однією із інноваційних форм інформатизованої системи освіти є тестування. Ця форма, надзвичайно популярна за кордоном, в останні десятиліття активно впроваджується в Україні і є одним із важливих кроків до реалізації Болонської конвенції, яка передбачає створення об'єктивної системи контролю отриманих знань і умінь, сформованості професійної та комунікативної компетентності [6].

Мета статті – виявити основні принципи та правила побудови тесту, враховуючи вікові особливості учнів п'ятого класу та на цій основі розробити тестові завдання до вправ з підручника для п'ятого класу «Українська мова» С. Єрмоленко та В. Сичової.

Матеріалом дослідження слугували роботи В. Аванесова, Н. Барабанової, Л. Паращенко, І. Булах та М. Мруги.

Науковці почали працювати над теорією тестів більше ста років тому. Залучались науковці різних галузей науки – психології, педагогіки, соціолінгвістики та інших.

На думку В. Аванесова, наука тестологія може бути педагогічною, психологічною або соціологічною, залежно від того, де застосовується і розвивається [2]. Педагогічна тестологія покликана займатися питаннями

розроблення тестів для об'єктивного контролю підготовленості учнів та студентів. У структурі підготовки велике місце займають знання, уміння, навички та уявлення. Ключовими поняттями тестології як однієї з методичних теорій є вимір, тест, зміст і форма завдань, надійність і валідність результатів виміру [3].

Тест (test) – слово англійського походження, що означає іспит, спробу, випробування. Тест – це стандартизоване завдання, за результатами якого роблять висновок про знання, уміння, навички (здібності, професійну придатність, обдарованість тощо) того, кого випробовують. У сучасній теорії та практиці тестового контролю нараховується понад 20 різновидів тестів: залежно від мети, характеру та функцій контролю, характеру, форми відповіді [5].

Саме через таку кількість різновидів тестів одним із головних питань, що постають перед вчителем – питання вибору найкращого тесту з великої кількості можливих.

Переваги тестування над іншими формами контролю знань:

1. Упродовж невеликого відрізка часу можливо перевірити якість знань.
2. Об'єктивна оцінка знань.
3. Увага учня сконцентрована на суті відповіді, а не на її формулюванні.
4. Постійний зворотний зв'язок між учнем та вчителем.
5. Висока технологічність перевірки результатів тестування.

З огляду на це, розробка тестів має ґрунтуватися на врахуванні вікових особливостей учнів, теми, знання з якої перевіряються та меті тесту – контроль і перевірка чи закріплення знань.

Відповідно до вікової періодизації дітей шкільного віку виділяють групи молодших школярів, підлітків і старшокласників. Отже, в середній загальноосвітній школі контингент учнів за віком охоплює три вікові групи,

які можна розподілити відповідно до ступенів навчання іноземної мови таким чином:

1. Початковий ступінь (2-4 класи) – учні вікової групи «молодші підлітки»;
2. Середній (5-9 класи) – учні вікової групи «старші підлітки»;
3. Старший (10-11 класи) – учні вікової групи «старшокласники».

Кожній віковій групі учнів притаманні свої психологічні особливості. Психологічні особливості учнів різних вікових груп по-різному впливають на успішність їх навчальної діяльності.

У віковій групі «старші підлітки» головною особливістю є спрямованість учнів на самореалізацію, яка може виражатись і в результатах тестування. Учні даної вікової групи мають інтерес до виконання тесту з мови. Але оскільки вони є проблемними, то при розробці тестів для використання на середньому ступені необхідно приділяти особливу увагу добору привабливих з точки зору цих учнів тестових завдань, текстів [1].

Основні правила, якими необхідно користуватися під час створення тестових завдань:

1. Кожне тестове завдання має оцінювати досягнення важливої та суттєвої освітньої цілі. Слід уникати перевірки тривіальних або надмірно вузькоспеціальних знань.
2. Кожне тестове завдання має перевіряти відповідний рівень засвоєння знань, в тому числі вищі когнітивні рівні.
3. Умова має містити чітко сформульоване завдання. Завдання має фокусуватися на одній проблемі.
4. Варіанти відповідей мають бути гомогенними (однорідними).
5. Усі дистрактори мають бути вірогідними (правдоподібними).
6. Інформація, що міститься в одному тестовому завданні, не повинна давати відповідь на інше тестове завдання.
7. Не рекомендується використовувати як правильну відповідь чи дистрактор фразу «все з вищевказаного».

8. Не рекомендується використовувати як правильну відповідь чи дистрактор фразу «нічого з вищевказаного».

9. Умова по можливості має бути сформульована позитивно.

10. Необхідно уникати при формулюванні умови підказок типу:

✓ граматична невідповідність між умовою та варіантами відповідей;

✓ повторення у правильній відповіді слів з умови;

✓ використання прикладів з підручника чи лекції як тестових завдань;

✓ найдовша правильна відповідь;

✓ найдетальніша правильна відповідь;

✓ дистрактори, що виключають один одного;

✓ ситуації, коли одне тестове завдання є підказкою для другого [4, с. 39]

Важливим аспектом створення тесту є формулювання умови. За І.С. Булах та М.Р. Мруги треба послуговуватися такими правилами написання умови:

1. Рекомендується використовувати **форму запитання або наказову форму**, які є легшими для екзаменованих і ставлять перед ними більш чітке завдання.

2. **Включайте в умову центральну ідею завдання та максимум інформації**, що міститься у тестовому завданні.

3. **Формулюйте умови позитивно**. Уникайте негативних формулювань, які вимагають протилежної, порівняно з більшістю тестових завдань, дії (вибір неправильного, гіршого), та є складними для розуміння екзаменованими.

4. **Не базуйте тестове завдання закритого типу на думці, погляді, суб'єктивній оцінці**. Такі завдання можуть мати декілька відповідей, які можна захистити і не мати однозначної правильної відповіді.

Написання варіантів відповідей є найскладнішим завданням під час створення тестового завдання. Серед відповідей мінімум одна є правильною, або найкращою, решта – дистрактори – є неправильними.

Автори «Створюємо якісний тест» пропонують дотримання таких рекомендацій під час створення варіантів відповідей до завдань:

1. При підборі дистракторів доцільно використовувати поширені помилки, хибні уявлення, об'єкти, що відповідають лише частині характеристик, наведених в умові. Водночас у дистракторах **не повинно бути каверзної та хибної інформації.**

2. Уникайте фразування правильної відповіді цитатою з підручника або стереотипним виразом.

3. Якщо можливо, **варіанти відповідей треба розміщувати системно** (в логічному, в алфавітному порядку, у порядку збільшення або зменшення чисел тощо)

4. Відповіді мають бути **незалежними одна від одної** та не перетинатися між собою. Відповіді, що перетинаються, рідко бувають правильними, і це слугує підказкою для екзаменованих.

5. Відповіді мають **бути однорідними за змістом.**

6. Відповіді мають **бути короткими та простими за структурою.**

7. Відповіді **мають відповідати умові** граматично, стилістично та логічно.[4, с. 40–42]

Розроблені тестові завдання (закритого типу) до теми «Речення. Граматична основа речення (підмет і присудок)» на основі підручника для п'ятого класу «Українська мова» С. Єрмоленко та В. Сичової.

1. Що називають *реченням*?

А. Слово або декілька слів, зв'язаних за змістом та граматично, які виражають закінчену думку.

Б. Групу слів, яка зв'язана граматично, і називає предмет, ознаку або дію.

В. Декілька слів, що виконують однакову синтаксичну роль та стосуються одного й того самого слова.

Г. Слова, які передають повідомлення лише позитивного характеру.

2. На що вказує **підмет**?

А. на дію предмета, про який йдеться в реченні і відповідає на питання *що робить? що зробить?...*

Б. На ознаку предмета, про який йдеться в реченні і відповідає на питання *який? яка? яке?*

В. Особу чи предмет, про які йдеться в реченні і відповідає на питання *хто? що?*

Г. На предмет і відповідає на питання непрямих відмінків.

3. На що вказує **присудок**?

А. на дію предмета, про який йдеться в реченні і відповідає на питання *що робить? що зробить?...*

Б. На ознаку предмета, про який йдеться в реченні і відповідає на питання *який? яка? яке?*

В. Особу чи предмет, про які йдеться в реченні і відповідає на питання *хто? Що?*

Г. На предмет і відповідає на питання непрямих відмінків.

4. Що є **граматичною основою речення**?

А. Словосполучення

Б. Підмет і присудок

В. Лише підмет

Г. Підмет і означення

5. Знайдіть варіант відповіді, в якій указані **ознаки речення**

А. Складається щонайменше з двох слів; має головне і залежне слово

Б. Може складатися з одного слова, декількох слів; має граматичну основу

В. Має головне і залежне слово; виражає закінчену думку

Г. Має граматичну основу; складається щонайменше з декількох слів

6. Знайдіть варіант відповіді, в якій правильно виділено **підмет**

А. Козаки їхали вже другу ніч

Б. Тепер їх ніщо не лякало

В. Дід швидко пройшов той складний шлях

Г. Хата стояла неподалік від церкви

7. Знайдіть варіант відповіді, в якій правильно виділено **присудок**

А. Веселий гамір розливався навкруги

Б. Марічка шукала свою хустинку цілий день

В. Хлопчику залишилось пройти зовсім небагато

Г. Мар'янка вже пішла до школи

Отже, нами було виявлено основні принципи та правила побудови тесту з української мови, враховуючи вікові особливості учнів п'ятого класу та на цій основі розроблено тестові завдання до вправ з підручника для п'ятого класу «Українська мова» С. Єрмоленко та В. Сичової.

Список використаних джерел

1. Weir C. Understanding and Developing Test. – New York, London: Prentice Hall Europe.1993. 107 p.

2. Аванесов В.С. Определение качества знаний школьников с помощью тестов. Режим доступа: <http://www.botik.ru/~murc/>.

3. Барабанова Н. Методика створення тестів знань студентів з дисциплін комунікативно-інформаційного циклу. [Електронний ресурс]. Режим доступа:
http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/vkp/2010_8/st_9_10.pdf

4. Булах Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. Київ: Майстер-клас, 2006 160 с.

5. Матвієнко В.М. Тестовий контроль, його можливості, місце в навчальній роботі та умови ефективного впровадження : навч. Посібник. Умань : Агротек, 2006. 420 с.

6. Милютіна І.М. Тестування як ефективний метод перевірки професійної компетентності студентів. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/15024/
7. Панков А. Болонський процес в Україні: pro et contra. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.software-testing.ru>.
8. Паращенко Л.І. Тестові технології у навчальному закладі : метод. Посібник. Київ : ТОВ «Майстерня книги», 2006. С. 24–37.

Анастасія Деркач
студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Іваницька Н.Л.)

ВИВЧЕННЯ БУДОВИ СЛОВА В 5 КЛАСІ :

ВАРІАНТИ ОДНОГО УРОКУ

У сучасних програмах з української мови з важливе місце відводиться вивченню морфемної структури слова та елементів словотвору. Засвоєння цього матеріалу сприяє збагаченню дітей певною сумою знань про мову, осмисленню ними закономірностей правопису, а також розвитку логічного мислення й мовлення молодших школярів. Засвоюючи теоретичні відомості, учні розвивають на їх основі морфемно-аналітичні, конструктивні уміння і навички вживання споріднених слів у мовленнєвій практиці. Вивчення розділу «Будова слова» позитивно впливає на учнівське мовлення, тому що дає можливість зрозуміти функціональну роль кожної морфеми, усвідомити шляхи поповнення лексичного складу рідної мови.

Чинні програми з української мови для середньої школи передбачають вивчення морфемної будови слова і словотвору. У 5-му класі розширюють знання про значущі частини слова, поглиблюють поняття про різновиди морфологічного способу творення слів, ознайомлюються з неморфологічними способами словотвору, вчать розрізняти форми одного й того самого слова від новоутворених слів, оволодівають умінням аналізувати слова за їх морфемним складом.

У подоланні труднощів під час розробки уроків з вивчення будови слова і словотворення вчитель зобов'язаний дотримуватись як загальнодидактичних, так і специфічних принципів вивчення відповідного матеріалу. Під час опрацювання цих розділів учитель повинен застосовувати на уроках ефективні методи і прийоми для полегшення засвоєння і сприйняття матеріалу. Значне місце серед них посідають тренувальні вправи, пов'язані з морфемним і словотвірним розборами.

Постійний інтерес науковців, вчителів-практиків та методистів до словотвору як лінгвістичної галузі, проблем його вивчення, а також розвивальних можливостей уроків української мови в 5 класах свідчить про важливість окреслених питань у теоретичному та практичному аспектах.

Методичні й лінгвістичні й проблеми вивчення словотворення в школі були й залишаються об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків (О. Біляєв, В. Горпинич, Н. Грипас, В. Горяний, С. Караман, І. Ковалик, В. Мельничайко, І. Олійник, М. Криськів, М. Пентиліук, Г. Передрій, М. Плющ, Л. Симоненкова, С. Чавдаров, М. Шанський та ін.).

Напрацювання В. Сєрикова, А. Хуторського, І. Якиманської, українських учителів і вчених (В. Білашова, Ю. Васєкова, О. Корсакова, С. Подмазіна, Г. Сподарика, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.) доводять, що саме особистісно зорієнтований підхід як модель навчання і виховання надає кожному учневі можливість реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності [3, с. 10].

Успішне засвоєння розділу «Будова слова. Словотвір» не можливе без упровадження загальнодидактичних принципів наступності й перспективності. У лінгводидактиці такі принципи розглядаються як важлива передумова успішного засвоєння школярами мовних явищ (М. Вашуленко, М. Львов, М. Пентилюк, К. Плиско). К.Плиско зазначає, що принцип наступності передбачає раціональне використання набутих раніше знань і навичок при вивченні нового мовного матеріалу і підготовку до свідомого сприймання наступних тем [3, с. 39].

Мета статті – запропонувати один із можливих варіантів уроку української мови в 5 класі, на якому вивчається тема: «Будова слова».

Вивчення української мови в школі передбачає, як відомо, реалізацію 3 основних завдань: 1) дати учням знання з мови і вміння використовувати їх у практиці; 2) розвивати мислення, творчі вміння й здібності; 3) виховувати національно свідому особистість.

Результативність цього і перебуває у прямій залежності від активної зацікавленості предметом, бажання знати його, тобто від рівня мотивації учнів до вивчення предмету.

Зацікавити, мотивувати учнів до вивчення будови слова можна шляхом уникнення одноманітності, шаблонності в роботі, використання таких форм, методів навчання, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів. Поруч із пояснювально-ілюстративними прийомами вчитель повинен використовувати і нові особистісно-зорієнтовані, в яких посилений творчо-діяльнісний компонент. І починати таку роботу необхідно з 5 класу тому, що саме в цьому віці у дітей зникає безумовна мотивація до навчання і вчителю необхідно викликати і посилити власні мотиви у навчанні, викликати інтерес, сприяти кращому засвоєнню і запам'ятовуванні при вивченні теми «Будова слова».

Такі завдання вчителю вдасться реалізувати, використовуючи на уроках вивчення будови слова в 5 класі ігрові завдання та окремі інтерактивні технології навчання, які дають змогу створювати на уроці

ситуацію успіху. Тому можна запропонувати при вивченні теми «Будова слова» метод проєктів у 5-му класі. Такий варіант уроку дозволяє творчо проводити урок та розвивати особистісно зорієнтований підхід у навчанні. Наприклад, проєкт «Будова слова» [6, с. 39].

Можна запропонувати підсумковий урок – гра за темою «Будова слова». Метою уроку є узагальнити, систематизувати знання учнів; удосконалити вміння розпізнавати форми слова та спільнокореневі слова, вивчити навички розбору слів за будовою; розвивати вміння розпізнавати мовні явища, логічне мислення, пам'ять; виховувати любов до рідного слова.

Для закріплення вивченого з теми «Будова слова» урок проводиться у вигляді гри «Щасливий випадок» [6, с. 40]. У грі беруть участь 2 команди. Для актуалізації опорних знань учитель використовує презентацію. На першому слайді:

- *Який розділ науки про мову ми вивчаємо? Які поняття повинні засвоїти під час його вивчення? (Будова слова, основа, значущі частини слова, форми слів, спільнокореневі слова, корінь, префікс, суфікс, закінчення).* Під час уроку можна запропонувати гру «П'ятий зайвий». 1 команді прописуються слова: *Будівля, будувати, будильник, будова, будинок*; 2 команді: *Гірський, гора, погоріле, гірка, міжгір'я*. Знайти зайве слово.

Далі пропонуються завдання в формі геймів. Наприклад, Гейм № 1: «Далі, далі»

1. *Найменша неподільна одиниця мовлення (звук)*
2. *Основна одиниця мовлення (слово)*
3. *Слова, що мають кілька значень (багатозначні)*
4. *Словниковий запас мови (лексика)*
5. *Граматичне значення слова виражає... (закінчення)*
6. *Виражає лексичне значення слова ...(основа)*
8. *Частина слова без закінчення ... (основа)*
9. *Змінна значуща частина слова ... (закінчення)*
10. *Слова однакові за звуковою формулою ...(омоніми)*

11 . Головна значуща частина слова (корінь)

Гейм № 5 «Гонка за лідером»

1. Лінгвістична гра «Назви слово»

- 1. Слово із закінченням – А*
- 2. Слово із суфіксом – НИК .*
- 3. Слово із префіксом – ЗА*
- 4. Слово без закінчення*
- 5. Слово із нульовим закінченням*
- 6. Форма слова ШКОЛА*

На підсумковому етапі уроку можна запропонувати інтерактивну гру «Мікрофон» :

На сьогоднішньому уроці я дізнався ...

Я навчився утворювати ...

Я навчився розрізняти ...

Я зрозумів ...

Я повторив ...

Мені найбільше сподобалось...

На уроці я працював...

Узагальнення знань з теми «Будова слова» можна проводити в формі урок – казка «Подорож по підводному царстві Нептуна» [5, с. 10]. Наведемо уривок з уроку:

2.Психологічна підготовка учнів до сприймання матеріалу

1)Розповідь учителя. (на мультимедійному пристрої малюнок моря)

На дні моря стояв палац морського царя Нептуна. Рибки дуже любили подорожувати до Русалоньки, до сусідньої країни. Але, в цій країні був закон: «Ворота в королівстві відкриті тільки для слів!». Тому рибки об'єдналися в слово підводний. Але по дорозі рибки посварилися і переплуталися місцями. І біля воріт королівства охорона Русалоньки їх не пропустила. Рибки вирішили попросити допомоги в учнів 5 класу. А для того, щоб рибкам було легше

долати шлях, ви протягом уроку будете збирати мушлі за правильно виконане завдання.

II. Оголошення теми та мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

-Ну що, діти, допоможемо рибкам. А також повторимо матеріал про будову слова.

Також на цьому уроці можна запропонувати такий прийом як «Слотвірна матриця». Наприклад.

- Давайте перейдемо до наступного завдання.

Завдання з 3 скрині-мушлі. Словотвірна матриця «Водяна лілія»

- Ви бачите на дощці гарну квітку, яка покоро закрита, щоб вона відкрилася, треба виконати завдання. Я зараз роздам кожній команді конверт, у якому є питання. Так, як наш урок присвячений воді, вам треба буде дати відповідь на поставлене питання, але щоб був спільний корінь – вод-.

- Команди по черзі зачитують питання і дають відповідь, якщо відповідь правильна, то пелюстка квітки відкривається.

1. Як називається той, який знаходиться, росте або живе під водою?

2. Спортсмен, який займається підводним спортом?

3. Міфічна істота, яка живе в озерах та річках?

(відкрилися всі пелюстки)

Тепер підрачуємо скільки правильних відповідей дала команда. Даю мушлі.

Отже, у статті ми дослідили, що під час вивчення теми «Будови слова» вчитель може використовувати різні варіанти одного уроку.

У системі уроків, метою яких є формування певних умінь, способів дій, треба розподіляти різні види вправ, що мають відповідати таким основним критеріям оптимізації: цілеспрямованість, системність і міра. Використання сучасних інтерактивних технологій та ігрових завдань підвищує рівень пізнавальної діяльності та мотивації учнів, зацікавлюють їх, як результат вивчення теми, так і самим процесом проведення уроку.

Список використаних джерел

1. Бутенко М. П. Українська мова, 5 клас: дидактичні матеріали до тем // Вивчаємо українську мову та літературу. 2007. Липень (№ 19–21).
2. Глазова О. П. Рідна мова. 5кл.: Плани- конспекти уроків. Харків: «Ранок»; «Веста», 2003. 366 с.
3. Плиско К.М. Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект): Навч. Посіб. Харків: Основа, 1995. 240 с.
4. Пометун О.С. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Київ.: А.С.К., 2004. 82 с.
5. Романюк Є. У майстерні слова // Українська мова і література в школі. 2004. №4. С. 8–15.
6. Яворська С. Будова слова і словотвір // Українська мова і література в школі. 2000. №5–6. С. 39–42.

Дар'я Драпак

*студентка ІV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О.А.)*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЛЕКСИКОЛОГІЯ» У 6 КЛАСІ

Сучасна освіта багата на різноманітні інформаційні педагогічні технології, які спрямовані на реалізацію мети, сучасних завдань освіти й заслуговують на увагу вчителів. Це і технології на основі особистісно-зорієнтованого педагогічного процесу, технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів, технології на основі дидактичного

вдосконалення та реконструювання матеріалу, технології розвиваючого навчання тощо.

Незважаючи на те, що й досі існують протилежні точки зору щодо використання комп'ютера на уроці, не можна заперечувати ефективності інформаційних технологій, адже однією з основних потреб сучасного суспільства є вміння знаходити потрібну інформацію та застосовувати її.

До того ж, на думку методистів, комп'ютерні технології певним чином включають елементи інших освітніх технологій, зокрема технології розвивального навчання, особистісно орієнтованого навчання, інтерактивного навчання, проектної технології тощо.

Мета статті – показати ефективність використання інформаційних технологій на уроках української мови на прикладі вивчення теми «Лексикологія» в 6-му класі для оптимізації освітніх процесів у навчальних закладах.

Актуальність теми. Сьогодні наше суспільство переживає період інформатизації суспільства. Наразі вона охопила майже всі сфери людської діяльності. Так як ми живемо в XXI столітті, в епоху техніки та автоматизації, дітям легше буде звернутися до комп'ютера, ноутбука, планшета чи смартфона, аніж до книги. Особливо ця тема як ніколи стосується сьогодення, коли учні, студенти з усього світу навчаються дистанційно.

Дослідженню проблеми застосування інформаційних технологій на уроках української мови приділяють увагу науковці Л. Варзацька, О. Пометун, М. Пироженко, М. Пентилюк, І. Хом'як. Їхні праці розкривають перспективність освітніх технологій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про актуальність порушеної проблеми та науковий інтерес до аналізу методики навчання на уроках української мови мовознавців, методистів початкової та основної школи: О. Біляєва, І. Бондар, М. Вашуленка, Л. Варзацької, С. Дорошенка, Л. Мацько, І. Нагрибельної, К. Климової, М. Пентилюк, Л. Полюги, О. Пономарів, Г. Шелехової та ін.

Використання інформаційних технологій на уроках в навчальних закладах допомагає розвинути навички навчання, що базуються на навчальних потребах учнів за допомогою так званого методу проєктів [2, с. 77].

Якщо сконструювати урок як проєкт, то він матиме перевагу над підручниками та посібниками, тому що у ньому застосовуються велика кількість інформаційних технологій. З їх допомогою дітям легше засвоїти матеріал, він стає більш доступним, цікавим та зручним. Ці технології допомагають дітям розвивати дослідницьку та емоційну діяльність та розвивають інтерес до предмету. Матеріал подається в незвичайній формі завдяки використанню мультимедійних засобів, які роблять навчання учнів цікавим [3, с. 157].

До інформаційних методів, які ми застосовуватимемо на уроці, відносяться:

- 1) Мультимедійні презентації Power Point;
- 2) Онлайн-платформа з розвиваючими вправами Learning Apps;
- 3) Платформа Google Форма;
- 4) Онлайн-платформа Padlet-дошки;
- 5) Веб-сайт Share Point.

Проаналізуємо кожен із цих методів: як їх можна застосувати за уроках з теми «Лексикологія» у 6-му класі.

Мультимедійні презентації Power Point – це публічне представлення певної інформації. Програма Microsoft Power Point входить до стандартного пакету програм Microsoft Office. Створити інтерактивну презентацію в цій програмі можна за рахунок спливаючих зображень чи тексту, спливаючих вікон, в яких може міститися не тільки довідкова інформація, а й інструкції, додаткові завдання, задачі тощо [4, с. 41].

За допомогою мультимедійної презентації ми можемо провести вступний урок, подати дітям теорію з цієї теми. В якості зображень в презентацію можна помістити різноманітні схеми, таблиці з прикладами

(наприклад, порівняльна таблиця: різниця між власне українськими і запозиченими словами; приклади калькування і тавтологій тощо), щоб допомогти дітям краще запам'ятати матеріал.

Learning Apps – онлайнний сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час для різних вікових категорій дітей. Конструктор Learning Apps призначений для розробки, зберігання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін, за допомогою яких учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу [4, с. 42].

У процесі вивчення лексикології цей ресурс ми застосовуємо на етапі закріплення навчального матеріалу. Розробляємо 3 види вправ: «Знайди пару», «Розподільний диктант» і «Кросворд». У вправі «Знайди пару» є певна кількість слів, розкиданих хаотично. Але кожне слово має свій відповідник. Наприклад: знайти відповідник між архаїзмами і неологізмами. Інша вправа «Розподільний диктант» – це дві колонки під назвами «М'який знак» і «Апостроф». Знизу є довідка зі словами. Завдання учня – правильно розподілити слова у колонки. Ще одна вправа «Кросворд» всім відома, вона стосується теоретичних понять, які діти засвоїли попередньо.

У додатку Google Диск є функція «Google Форма», що створена для формування блоків питань різного роду, що допоможе вчителям у контролі знань учнів. Таку форму роботи використовують для анкетування, самостійних чи контрольних робіт та різного роду опитування учнів. Для зменшення витрат часу на опис та заду паперових анкет Google Додатки пропонують електронну форму для контролю знань, виконати яку може кожен учень, що має комп'ютер, підключення до мережі Інтернет та встановлений браузер [4, с. 44].

Таким чином ми можемо провести самостійні роботи з тем «Букви *и* та *і* в словах іншомовного походження», «Правопис знака м'якшення *й*

апострофа в словах іншомовного походження», «Подвоєння букв у загальних і власних назвах іншомовного походження».

Padlet – це цифрова дошка з попередньо прикріпленими до неї мультимедійними файлами та документами. Цей онлайнвий сервіс являється нащадком тієї самої міської стіни, до якої Ви чи кожен бажаючий може прикріпити зображення, залишити автограф чи розмістити на ній свій файл чи оголошення. Кожна сторінка-стіна має свою унікальну адресу, якою Ви можете поділитися з друзями, колегами, а в нашому випадку – з учнями. Таким чином, будь-хто із вище названих може приєднатися до редагування чи перегляду [4, с. 45].

На такій платформі можна розміщувати домашнє завдання, цікавинки з теми, завдання для отримання додаткових балів, схеми та таблиці тощо.

Сайт, створений в програмі Share Point Designer, що входить до стандартного пакету Microsoft Office, – це група пов’язаних веб-сторінок, на яких учні можуть працювати над проектами, проводити консультації, обговорення та обмінюватися інформацією. Організація може використовувати підсайт та сайт верхнього рівня, щоб розділити вміст на сайти, керування якими виконується окремо. Веб-сайти верхнього рівня можуть містити кілька підсайтів, які, в свою чергу, також можуть мати підсайти. Загальна структура веб-сайту верхнього рівня з усіма його підсайтами називається колекція сайтів. Можливість створення сайтів і підсайтів залежить від налаштувань сайтів і дозволів на їх створення [4, с. 46].

Це – чудова програма для проведення дистанційного навчання, адже учні та вчителі мають безпосередній зв’язок один з одним. Учитель за допомогою цього сайту може пояснити дітям матеріал, прикріпити до нього вищезгадані Padlet дошки чи Google Форми, а учні спокійно працюватимуть дистанційно, що нині, в умовах карантину, надзвичайно важливо.

Отже, аналіз інформаційних технологій навчання доказав, що вони неабияк сприяють розвитку дітей. Такі технології навчання дозволяють

учителю побудувати урок так, щоб повністю домогтися максимального засвоєння матеріалу школярами. Пізнавальні інтереси учнів упродовж навчання в школі зростають за всіма показниками. У літків пробуджується жага до навчання та активної діяльності, розширюється кругозір, що впливає на формування дорослої особистості та сприяє самостійності.

Список використаних джерел

1. Біляєв О. Вправи в навчанні мови // УЛМШ. 2004. № 6. С. 2–5.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004. С. 75–77.
3. Кобиця А.П. Використання інтерактивних технологій на уроках комп'ютерних дисциплін. Вінниця. 2007 № 14. С. 157–160.
4. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови та літератури. Тернопіль: Астон, 2011. С. 40–47.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-9 класи. 2017. С. 30–31. [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Оксана Дрозд

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О.А.)*

ВИХОВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ПРИКМЕТНИК» У 6 КЛАСІ

Рівень пізнавальної діяльності учнів під час вивчення української мови у 6 класі потребує активізації. Тому постає необхідність у напрацюванні

методики її активізації, зокрема у процесі вивчення прикметника, що виявляється у використанні різноманітних підходів, методів, прийомів та особливих завдань. Важливо також реалізовувати виховну мету, скажімо стосовно надзвичайно актуальної проблеми сучасності – екологічного виховання.

Питання формування бережливого ставлення до природи вивчали як психологи (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк, О. Матюшкін, С. Рубінштейн та ін.), так і педагоги (М. Данилов, В. Ільїн, Д. Вількєєв, В. Лозова, Г. Щукіна та ін.).

Мета статті полягає у дослідженні виховання бережливого ставлення до природи на уроках розвитку зв'язного мовлення при вивченні теми «Прикметник» у 6 класі.

Вивчення теми «Прикметник» дає багатий матеріал для формування і розвитку у школярів екологічної етики.

Одним із підходів, який варто використовувати у школі, є системний, який забезпечує розуміння мовних явищ і фактів у їх цілісності. Наприклад, вивчення прикметника варто поєднувати з вивченням лексики, оскільки низький лексичний рівень пригнічує розвиток мислення, а відтак і зв'язного мовлення.

До прикладу, варто запропонувати учням таке завдання. Спишіть уривок із веснянки. Підкресліть прикметники нестягненої форми. Складіть із цими словами речення про природу:

– Ой весна, весна – днем красна,

Що ж ти, весно, принесла?

– Принесла я вам літечко,

ще й рожевую квіточку.

Хай вродиться житечко,

Ще й озимая пшениця

І усякая пашиця [4, с. 15]

У контексті вивчення прикметника також можна працювати із багатющим народним матеріалом, а саме з прислів'ями та приказками, які збагачують мовлення людини. До прикладу, можна запропонувати учня скласти невеликий твір, використовуючи такі вислови: *про землю піклуйся – золотим зерном милуйся, чисто не там, де прибирають, а там, де не сміять, бережіть свій край і зробіть з нього рай, як дбаєш про природу, так і маєш* та інші.

Потреби у напрацюванні подібних рекомендацій зумовлені такими чинниками:

- ✓ бідністю лексичного запасу учнів;
- ✓ ситуативністю мовлення та нездатністю граматично правильно побудувати речення;
- ✓ нездатністю до побудови монологічного та діалогічного мовлення (переказування тексту своїми словами, фрагментарність, незавершеність, відсутність логічного обґрунтування своїх думок);
- ✓ відсутністю навичок культури мовлення: використання інтонації, гучності, темпу мовлення тощо [3, с. 59].

З огляду на психолінгвістичні чинники вчителів необхідно насамперед урахувати механізм мовленнєвої діяльності учнів і опиратися на нього під час добору доцільних методів та прийомів. Учитель має враховувати, що під час вивчення прикметника учні розвивають не певну мовленнєву діяльність, а формують власну. Тому постійно слід працювати над вимовою, з'ясовувати значення морфем, слів, фразеологізмів, будувати речення та зв'язні тексти.

Ще одним важливим компонентом у процесі формування мовленнєвої компетентності є мотиваційна сфера, адже відсутність мотиву не сприяє встановленню зворотного зв'язку. Тому необхідно створювати такі умови, за яких учень усвідомить роль і важливість нормативного мовлення. Наприклад, можна запропонувати рольові ігри, де вони будуватимуть діалог у певній ситуації, типу *«Як зробити зауваження перехожому, який викинув сміття на дорозі»*, *«Як вмовити друга почистити дзерельце»* тощо.

Неабияку роль відіграє психологічний стан дитини, оскільки внутрішнє напруження заважає повноцінному спілкуванню. Для цього не буде зайвим проводити уроки з елементами соціально-психологічних (комунікативних) тренінгів, писати твори-медитації, а також автотренінги задля зосередження уваги учнів на навчальній діяльності [3, с. 32].

Також необхідно застосовувати асоціативний метод, адже розвиток асоціативного мислення є важливою умовою сприймання і творення мовлення, формування мовленнєвої компетентності. Можна використовувати методи «асоціативний куш», «асоціативні сітки» тощо.

Для формування в учнів мовленнєвої компетентності в процесі вивчення теми «Прикметник» послуговуємося різними підходами, методами, прийомами та принципами.

Одним із підходів, який варто застосовувати під час навчання мови, є *комунікативно-діяльнісний* (сутність його полягає в тому, щоб забезпечити учням мотивацію щодо навчальної діяльності, дібрати зміст навчання, який відповідав би його меті, визначити способи подачі теоретичного матеріалу, розробити систему вправ, яка дозволила б максимально досягнути теоретичний зміст, сформувати на його основі мовленнєві навички, діагностувати засвоєне учнями та коригувати недоліки. Цей підхід забезпечить розуміння учнями комунікативної функції мови. Тому вправи, які потрібно застосовувати, повинні мати комунікативне спрямування, розвивати не тільки мовні, але й мовленнєві вміння, формуючи мотивацію висловлень. Прикладом таких ситуацій можуть бути:

«Уявіть, що ви працюєте представником екологічної компанії, яка проводить різноманітні тренінги, лекції та акції зі збереження навколишнього середовища. Одного разу в парку ви побачили молодих людей, які розпалили багаття. Як ви поясните їм, що так робити не можна?».

Такі завдання сприятимуть залученню учнів до діалогу, розвиватимуть їхнє мовлення [3, с. 128].

Також дуже важливо упроваджувати *особистісно орієнтований підхід*. Необхідно враховувати рівень знань окремого учня, його інтелектуальні можливості та психологічну організацію, щоб оптимально обирати методи та прийоми навчання.

Якщо ми бачимо, що в учня недостатньо розвинені мовленнєві навички, необхідно добирати завдання менш складного рівня, аби надалі був прогрес у навчанні. Для школярів із вищим рівнем мовлення необхідно ускладнювати завдання. За такого підходу завдання для дітей з різним темпераментом також можна варіювати. Наприклад, для учнів-холериків ефективними будуть завдання, пов'язані безпосередньо зі спілкуванням, участь у мовленнєвих ситуаціях усного характеру, побудові діалогів, а для учнів-флегматиків більш комфортним буде розвиток мовленнєвих умінь за допомогою написання творів. Постійно потрібно зважати на індивідуальну організацію дитини та ситуації, і відповідно до них добирати оптимальні методи та прийоми навчання мови.

Дієвим є *функціонально-стилістичний підхід*, що допоможе учням розвивати навички правильного добору мовних засобів, адекватних меті спілкування. Прикладом завдань, що реалізують цей підхід, можуть бути такі: *«Прочитайте текст про збереження довкілля, складіть власний в іншому функціональному стилі», або «Прочитайте речення про природу рідного краю, виправте стилістичні помилки, ужиті в реченнях і поясніть доречність вживання мовних одиниць»*.

Одним із методів, який варто застосовувати для розвитку мовлення є *інтерактивний*, що характеризується зворотнім зв'язком, діалогом: учитель – учень, учень-учень, а на уроці панує атмосфера рівноправ'я. Прикладом можуть бути творчі завдання: робота в парах, робота в малих групах, вивчення і закріплення матеріалу за допомогою використання питань, Сократівських діалогів. Доцільно дати учням відчуття себе в ролі вчителя і розповісти нову інформацію. [2, с. 118].

Так, використовуючи прийом «Мозкової атаки», як інтерактивного методу навчання, доцільно запропонувати такий вид роботи: *«Об'єднайтесь у групи та висловіть свої думки щодо того, які екологічні проблеми є в Україні. Використовуйте різні прикметники».*

Доречним є застосування «кейс-методу», що полягає у використанні описів різних ситуацій. Тут учні повинні не лише досліджувати ситуацію, аби розбиратися в сутності наявної проблеми, а й запропонувати рішення. Приклад: Опрацюйте матеріали кейсу *«Як ми бережемо нашу природу (екологію)?»* Розіграйте діалог на тему *«Що зробив для навколишнього середовища ти і що можеш порадити?».*

Окрім інтерактивних методів варто використовувати метод *проблемного викладу*, оскільки завдання, які потребували максимальних зусиль будуть засвоєні найкраще. Наприклад, проблема визначення частиномовного статусу однозвучних слів «відкритий погляд» і «відкритий здавна» або «печений у горщику» та «печена картопля», «квашений в діжці» та «квашена капуста».

До складу методів входять прийоми [1, с. 55]:

1) **мовний розбір:** *«Прочитайте текст, знайдіть прикметники та вкажіть розряд, обґрунтуйте»;*

2) **групування мовних явищ:** *«Згрупуйте прикметники у таблиці за розрядами»* або *«Згрупуйте прикметники в різні таблиці за м'якістю/твердістю»;*

3) **заміна одних мовних одиниць іншими:** *«Замініть дієслівні та іменникові конструкції прикметниковими де це можливо»;*

4) **поширення речення:** *«Поширте речення за допомогою прикметників».*

Відповідно до виховної мети добираємо приклади, які сприяють екологічному вихованню школярів.

Отже, у статті вказано на необхідність урахування всіх чинників (лінгвістичних, психологічних, лінгводидактичних) під час навчання, а також

використання різноманітних шляхів, підходів, методів та прийомів для досягнення навчальних цілей. Запропоновані методичні рекомендації щодо виховання бережливого ставлення учнів до природи у процесі вивчення теми «Прикметник» у 6 класі сприятимуть формуванню екологічної етики школярів.

Список використаних джерел

1. Горська О. Активні методи навчання при викаданні методики мови // Школа першого ступеня: теорія і практика. Переяслав-Хмельницький. 2003. Вип. 6. С. 55–62.
2. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів // Рідна школа. 2002. № 6. С. 18–20.
3. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови: Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1992. 380 с.
4. Єрмоленко С. Українська мова: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Київ: Грамота, 2014. 272 с.

Марія Козак

*студентка I курсу СВО магістра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – к. філол. н., доц. Богатько В.В.)*

ІМЕННИКОВІ ОКАЗІОНАЛІЗМИ В МОВІ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У мові сучасних ЗМІ широко вживаються okazіональні та узуальні новотвори, усебічний аналіз яких дає змогу зрозуміти динаміку мови, що проявляється у мовленні. Завдяки такому живому мовному матеріалу, як

тексти ЗМІ, дослідники можуть наочно побачити розвиток лексики та словотворення сучасної мови.

Нові слова (як узуальні неологізми, так і okazіональні утворення) постійно знаходяться в полі уваги українських мовознавців, про що свідчать дослідження О. А. Стишова [9;10;11], Г. М. Вокальчук [1;2;3], О. М. Турчак [12] та інших науковців. Привертають увагу українців і дериваційні особливості складних слів: їх ґрунтовно аналізували Є. А. Карпіловська [4], Н. Ф. Клименко [5], А. М. Нелюба [6;7], Н. М. Хрустик [14] та інші дослідники. Втім, як зазначає Н.М. Хрустик, «незважаючи на значні досягнення в царині морфеміки та дериватології, пов'язані з вивченням складних словотвірних одиниць, залишається чимало питань, які потребують пильної уваги мовознавців до слів, утворених способом складання» [14, с. 124].

Тексти сучасних ЗМІ насичені численними okazіональними утвореннями, які використовуються їх авторами для вираження власного ставлення до осіб та явищ дійсності і для вираження, таким чином, своїх емоцій. Серед цих okazіоналізмів значна частина являє собою складні слова, що підтверджує спостереження сучасних дослідників про продуктивність такого типу деривації в сучасній українській мові.

Словотвірний аналіз складних слів засвідчує використання різних способів їх творення. Найпродуктивнішим способом є творення іменників шляхом складання основ чи основи та слова.

Перевага іменників пояснюється потребою номінації насамперед нових предметів, реалій, явищ, понять, їх властивостей тощо. Виникнення іменникових okazіоналізмів відбувається за участю усіх наявних в українській мові способів словотворення, однак найбільш продуктивно виявляють себе афіксація, осново- та словоскладання.

Найпродуктивнішою в системі афіксального словотвору, на нашу думку, є суфіксація. Суфіксальні okazіоналізми з'являються тоді, коли виникає потреба сформувати чи розвинути образ, спираючись на можливості

структури й семантики системних одиниць мови. Використання відповідних суфіксів допомагає передати інформацію естетичного характеру. А. Серебряков зауважив, що «суфіксальний okazіоналізм тісно пов'язаний із суб'єктивним сприйняттям світу його автора» [8, с. 103].

Суфіксальні okazіоналізми входять майже до всіх лексико-граматичних розрядів іменника: назв осіб, істот, назв конкретних предметів і абстрактних понять, збірних та одиничних предметів. Мова преси 90-х років ХХ століття активно поповнюється okazіональними назвами осіб. Аналіз суфіксальних моделей на позначення осіб дає можливість виявити, що не всі суфікси однаковою мірою продуктивні.

Okazіоналізми з суфіксом *-ість* вільно виникають для індивідуальних авторських потреб, привертаючи увагу до семантики слова, що відображає аналітичність мислення, напр.: *Коли артисти досягають німба слави, з категорії людей вони переміщуються в категорію «зірки». До них інше ставлення, інші вимоги, інші мірки. Сцена створює ілюзію люксовості й безпроблемності, що нерідко драмує простих смертних* (УМ, 27.01.2019). Крім того, вони можуть формувати широке коло внутрішньотекстових асоціацій, тим самим розширюючи своє експресивне забарвлення, наприклад: *Поки з'ясовували «депутатність» мого батька (а він ніякий не депутат, а електромонтер), вже минуло кілька годин і настав ранок...* (УМ, 12.05.2019).

Активізувалися okazіональні одиниці з префіксом *пост-*, що переважно сполучається зі словами, які називають соціальну подію, явище, течію, лад, особу: *посткомуніст, пост-панк, постперестрілка, пост перестройка* тощо. Такі утворення означають часові співвідношення між подіями, процесами, явищами, особами: *Перед торішніми виборами не все було гаразд як у президентському палаці, так і в Сеймі та Сенаті, де засідали депутати і сенатори ... з антиукраїнськими переконаннями. Це були переважно посткомуністи та депутати від селянської партії* (МУ, 29.01.2019).

Складні іменникові okazіоналізми утворюються осново- і словоскладанням. Варто звернути увагу, що осново-

словоскладання багатьма лінгвістами не розрізняються, оскільки великої різниці між ними не існує. Інші мовознавці, зокрема А. Білецький, А. Грищенко, М. Жовтобрюх, М. Плющ, виділяють серед способів морфологічного словотвору як основоскладання (композицію), так і словоскладання (зрощення та юкстапозицію).

Серед *компаративних* *оказіоналізмів* спостерігається зростання слів зі скороченим початковим компонентом прикметникового походження від слів *екологічний, популярний, телевізійний, політичний, енергетичний, югославський, артистичний, національний*.

Найбільша кількість *оказіональних* *одиниць* виникає з компонентами теле- та еко-: *телетуфта, телеодкровення, теледипломант, телеін'єкція, телемиттєвість, телеполітика, екопанорама, еконовина, екородина, екополіцейський, екожурналістика*. Поява слів з компонентом еко- зумовлена станом сучасної екології й екологічної ситуації, що склалася у світі. Переважна більшість цих утворень мають нейтральний характер, наприклад: *Взвод екополіцейських проти армії забруднювачів* (ГУ, 23.05.2020).

Іменникові *оказіоналізми* з усіченими компонентами трапляються на сторінках періодики рідше. Такі *оказіоналізми* відображають світовідчуття і світобачення журналістів. Частина їх має прозору й зрозумілу семантику. Наприклад: *У суботу, 13 грудня, до Вінниці приїхав Автомайдан* (RIA, 17.11.2018, с. 3); *Активісти вже називають його політв'язнем* (RIA, 17.11.2018, с. 2); *Політв'язнем тут і не пахне* (RIA, 17.11.2018, с. 3); *Найікантніше ж з цього те, що рейтинги подібних «заповідних» програм свідчать явно, невідворотно і безапеляційно: глядач не дивився і не дивиться подібну телетуфту* (Місто, 18.09.2019, № 12); *Наряд міліції і «хлопці в цивільному» заблокували вхідні двері, на всяк випадок готуючись відтіснити розгнівані маси від «політакторів», а вони все не з'являлись* (ГУ, 26.02.2019). *Політичне відбулося* (ГУ, 26.02.2019).

Отже, оказіональні композити виникають у мовленні відносно вільно. Це зумовлено насамперед тим, що складні слова завжди є сполученням різних смислів, правила поєднання яких не обов'язково регламентуються.

Мова преси кінця ХХ століття засвідчує, що досить активним способом утворення оказіоналізмів є словоскладання. Як відомо, цей спосіб поділяється на зрощення та юкстапозицію.

Важливе місце серед способів утворення іменникових оказіоналізмів посідає юкстапозиція. Юкстапозит – це «кількоасновне складне слово, що утворилося шляхом складання слів» [13, с. 742]. Юкстапозити становлять не просту семантичну єдність, а щось якісно нове, що відповідає потребам авторського слововираження, оскільки можливості такого поєднання справді невичерпні.

Оказіональні юкстапозити – це переважно слова, що складаються з двох іменників, у яких одна з частин прикладка, що поєднується з пояснюваним елементом. Указуючи на ознаку предмета, прикладка разом з тим дає йому другу назву. Означуваний прикладкою іменник виступає основною назвою, а прикладка – уточнюючою, деталізуючою. Характерною ознакою прикладки є її властивість становити з іменником цілісну єдність. Відносно до означуваного слова прикладка може бути як препозитивною, так і постпозитивною. Наприклад: *В ході другого та третього турів учасниці почувалися справжніми королевами у весільному вбранні та у «коктейль»-сукнях, які надав салон «Ренесанс» (м. Івано-Франківськ) (ГУ, 02.07.2018).*

Оказіональні юкстапозити інколи об'єднують в одному слові семантично далекі, логічно несумісні або протилежні поняття, що надає мовленню експресивності: *прилад-екстрасенс, жебрак-мільйонер*. Подібні утворення виникли на основі індивідуально-авторського розуміння явищ і понять, вони сприяють конденсованому вираженню думки внаслідок редукції плану вираження вихідної синтаксичної структури. Їх стилістична виразність та експресивність досягається максимальною віддаленістю компонентів складного слова, наприклад: *Проте загроза стати «жебракoм-*

мільйонером», як це вже було в нашій історії, підштовхує кожну людину думати і діяти відповідно до мінливих умов життя (ГУ, 12.03.2019). Семантика okazіональності таких слів в окремих випадках породжує буденні, але нетривіальні асоціації, що розширюють сферу сприйняття тексту, наприклад: *Прилад-екстрасенс«розмовляє» з біополем людини однією мовою* (УМ, 28.04.2019).

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що складні іменникові okazіоналізми активно функціонують у мові сучасної преси. Це пояснюється впливом чинників екстралінгвального й інтралінгвального характеру, зокрема, дією закону мовної економії та пошуком нових засобів виразності.

Список використаних джерел

1. Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття: лексикографічний аспект [Текст]; ред. А. П. Грищенко. Рівне : Науково-видавничий центр «Перспектива», 2004. 523 с.
2. Вокальчук Г. М. Okazіональні лексичні новотвори в українській поезії ХХ століття: автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01. К., 2009. 38 с.
3. Вокальчук Г. М. Словотворчість українських поетів ХХ століття [Текст] : монографія. Острого: Нац. ун-т «Острозька академія», 2008. 535 с.
4. Карпіловська Є. А. Конструювання складних словотвірних одиниць : на матеріалі української мови. Київ : Наук.думка, 1990. 155 с.
5. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ : Наук.думка, 1984. 251 с.
6. Нелюба А. М. Від графічної економії до нових словотворчих засобів і основ (складання скорочених основ і його наслідки в словотвірній номінації). *Вісник Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія*. Івано-Франківськ : Видавн.-дизайнер, відділ ЦІТ, 2007. Вип. XV–XVIII. С. 222–226.

7. Нелюба А. М. Осново- і словоскладання в контексті словотвірної номінації. *Вісник Запорізьк. нац. ун-ту. Філологічні науки*. 2006. № 2. С. 179–184.
8. Серебряков А. Н. Суффиксальные окказиональные образования и их стилистические функции (по материалам прессы 70-х годов). *Исследования языка художественного произведения*. Куйбышев, 1979. С. 103 – 106.
9. Стишов О. Глобалізаційні вияви в словотворенні української і російської мови кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Вісник Прикарп. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. Філологія*. Івано-Франківськ : Видавн.-дизайнер. відділ ЦІТ, 2007. Вип. XV–XVIII. С. 204–208.
10. Стишов О. А. Нові аббревіатури в мові мас-медіа кінця ХХ століття. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 33–40.
11. Стишов О. А. Українська неолексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : [монографія]. Київ : Вид. Центр КНЛУ, 2003. 388 с.
12. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Д., 2004. 256 с.
13. Українська мова : Енциклопедія. Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ : «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.
14. Хрустик Н. М. Активні процеси словотворення в сучасній українській мові. *Слов'янський збірник: Зб. наук. праць*. Вип. 20. Чернівці : 2016. С. 123-135.
15. Янко-Триницкая Н. А. Продуктивные способы и образцы окказионального словообразования. *Актуальные проблемы русского словообразования: Ученые записки*. Ташкентский ун-т. Ташкент, 1975. Т. 143. С. 413 – 418.

Список умовних скорочень

ГУ – Голос України. Газета Верховної Ради України.

МУ – Молодь України. Загальнополітична молодіжна газета.

УМ – Україна молода. Інформаційно-політична газета.

Яна Козачок

студентка IV курсу СВО бакалавра

факультету філології й журналістики

імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О.А.)

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ (НАПИСАННЯ ПЕРЕКАЗУ) У 6 КЛАСІ

Мовленнєвий розвиток школярів – одна із центральних проблем у сучасній школі. Вивчення мови орієнтовано на мовний, емоційно-моральний та інтелектуальний розвиток, що сьогодні є надзвичайно актуальним у формуванні повноцінного громадянина України.

Останнім часом формуванню комунікативних компетентностей школярів надається особливе значення, оскільки успіх у мовленнєвому розвитку визначає й результативність засвоєння інших шкільних дисциплін, створює передумови для активної й осмисленої участі в суспільному житті, забезпечує дітей необхідними навичками мовного поведіння, культурою мовного розвитку.

Комунікативно-пізнавальна спрямованість навчання є основою нових програм з української мови, тобто на перше місце ставиться навчання мови як засобу спілкування, мовної діяльності. Комунікативна орієнтація дає практичне уявлення про мову як найважливіший засіб навчання, привчає

уважно слухати, адекватно сприймати мову, коректувати своє висловлення з урахуванням ситуації й цілей спілкування.

Проблему розвитку зв'язного мовлення у школярів досліджували А. Арушанова, М. Бардаш (Сокирко), М. Бернацький, О. Біляєв, А. Богущ, М. Вашуленко, О. Гвоздев, Н. Голуб, О.Горошкіна, Т. Донченко, О. Караман, М. Львов, В. Масальский, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Г. Шелехова та ін.

Мета нашої статті: дослідити особливості організації уроків розвитку зв'язного мовлення з написання переказу у 6 класі та розробити деякі методичні рекомендації.

«Надання важливого значення мовленнєвому розвитку школярів – одне з нагальних завдань національної освіти. Його реалізація прийтиме процесу входження учнів в навколишні життєві реалії, багатогранному самовиявленню і самореалізації, формуванню навичок володіння словом, мовою, мовленням у будь-якій фаховій чи соціумній галузі. Зазначимо, що зміст освіти як педагогічно адаптований соціальний досвід розглядається в аспекті соціального досвіду і містить такі компоненти: досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у вигляді її результатів – знань; досвід здійснення відомих способів діяльності – у вигляді умінь і навичок діяти за зразком; досвід творчої діяльності – у формі вміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу – у формі особистісних орієнтацій.» [1, с. 4].

Уроки української мови – це, насамперед, уроки розвитку мовлення й мислення учнів.

Зв'язним називається таке мовлення, що спрямоване на задоволення потреби висловлення, передає тему (тобто представляє єдине ціле), організоване за законами логіки й граматики, відзначається самостійністю, закінченістю й ділиться на частини, зв'язані між собою.

Одиницями зв'язного мовлення можна вважати оповідання, статтю, доповідь, звіт і т.п. В умовах школи – розгорнута усна відповідь учня на поставлене вчителем питання, письмовий твір або виклад і т. п.

Мета уроків розвитку зв'язного мовлення – формування вмінь переказувати/відтворювати текст в усній і письмовій формах. Такі види письмових робіт можуть припускати збагачення, активізацію словника, роботу над словосполученням, над конструюванням речення.

Особливістю уроку розвитку мовлення є цілеспрямована робота над основними видами мовної діяльності: письмом, говорінням, читанням і слуханням.

Письмова форма монологічного мовлення найважча. Вона розгорнута й нормативна. Потрібно навчати учнів змістовного, логічного й правильного мовлення на всіх уроках української мови. Із цією метою слід проводити словникову, лексичну роботу, виправляти й попереджати мовні недоліки. Для цього варто виробляти в учнів такі комунікативні вміння:

- уміння розкривати тему висловлення;
- уміння розкривати основну думку;
- уміння збирати матеріал для висловлення;
- уміння систематизувати цей матеріал;
- уміння вдосконалювати написане;
- уміння виражати свої думки правильно.

На уроках розвитку мовлення потрібно проводити роботу за двома напрямками:

- робота з оволодіння нормами літературної мови, що формує навички правильного відтворення слова, словоформи, структури словосполучення й речення; Переказ належить до вправ, які засновані на активному наслідуванні. Таким чином, за допомогою усного переказу й письмового викладу збагачується мовлення школяра, також школяр сам будує речення й текст, проявляє ініціативу й активність у народженні мовлення;

- розвиток навичок зв'язного мовлення, уміння виражати свої думки точно, правильно, відповідно до літературних норм і, по можливості, яскраво.

Більш детально зосередимось на переказі. Послідовність роботи над переказом передбачає ряд вимог. Насамперед слід пам'ятати, що запорукою успішного написання переказу є практичне володіння мовою, наявність сформованих мовленнєвих навичок, уміння добирати виражальні засоби і вибирати найоптимальніші з них, здатність правильно і виразно передавати зміст, знання орфографічних і пунктуаційних правил [4, с. 83].

Оскільки переказ – спосіб перевірки грамотності, то в процесі підготовки до нього треба повторити найважливіші орфограми і пунктограми, особливості, які за результатами основних письмових робіт визначено як типові. Однак необхідно звернути увагу й на запас лексико-фразеологічних та граматичних засобів, вправність і доцільність їх використання, повноту сприйняття змісту, структури і стилістичних особливостей тексту, здатність створити його власний варіант. На це має спрямовуватися підготовка із чітким визначенням теоретичних і практичних аспектів.

На підготовчому етапі також слід пригадати основні характеристики тексту як одиниці мовлення:

1. підпорядкованість усіх складових одиниць темі й авторському задуму;
2. структурований зміст (підтеми, наявність зачину і кінцівки, взаємозв'язок між частинами, яким визначається розгортання викладу, поділ на абзаци, що відповідають підтемам);
3. стиль тексту;
4. тип мовлення.[5, с. 179].

Наступним кроком у підготовці до написання переказу стануть тренування у визначенні теми і головної думки. Ефективною роботою на цьому етапі, спрямованою на осмислення тексту, є поділ його на частини, у яких висвітлюється певне питання.

Можливі два варіанти такої вправи:

1. Використовувати тексти зі збірника переказів, до яких додаються орієнтовні плани із завданням: визначити в тексті уривки, що відповідають кожному пунктові. Учні зможуть простежити послідовність розгортання подій. Тут варто зосередити увагу на ролі прямої мови і діалогів; лексичних та граматичних засобах вираження почуттів тощо також оцінюється й сам план – його відповідність змісту тексту.
2. Робота над структурою тексту – поділ його на окремі смислові фрагменти і придумування заголовків до них. Сукупність цих заголовків становитиме план викладу змісту.

Описані варіанти протилежні один одному: в першому здійснювався аналіз від загального до конкретного, в другому – навпаки – від конкретного до загального. У цілому ж вони доповнюють один одного.

Ще один кроком у попередній підготовці до переказу є напрацювання можливих способів вираження думки:

1. перефразування речень, заміна окремих компонентів;
2. вживання одних синонімів замість інших;
3. заміна слів фразеологізмами і навпаки;
4. простих форм частин мови і деяких членів речення складними;
5. зворотів – підрядними реченнями;
6. сполучникових речень – безсполучниковими;
7. прямої мови – непрямою і навпаки [3, с. 256].

Такі види мовленнєвої діяльності допоможуть уникнути як орфографічних помилок (коли є сумніви при написанні певних слів), так і пунктуаційних (у випадку вагань щодо добору розділових знаків). Повторюючи синтаксичні конструкції, слід особливу увагу звернути на типові порушення у реченнях, зокрема: використання дієприслівникових зворотів, не пов'язаних єдиним виконавцем з дієсловом-присудком; вживання означальних речень, відірваних від слова, яке вони пояснюють.

Добираючи тексти для переказів у різних класах, необхідно дотримуватися принципу послідовного нарощування труднощів. Це

виявляється в тому, що при доборі текстів враховують вікові особливості учнів, а тому береться до уваги міра складності змісту, доступність тексту з погляду лексики і граматичної будови. Різною має бути й кількість слів у текстах для переказів (згідно з критеріями оцінювання)

Труднощі слід враховувати й при відборі переказу за характером текстового матеріалу. Зовсім не випадково програма з української мови рекомендує різні види таких переказів для різних класів [5, с. 260].

Програмою з української мови у 6 класі зі 122 годин передбачено 23 години для реалізації мовленнєвої змістової лінії [6], де значна увага приділена саме написанню переказу, зокрема:

обов'язкові види роботи:

- Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами роздуму (1 год.);
- Письмовий вибірковий переказ художнього тексту, що містить опис приміщення. Визначення ролі іменників в описі приміщення (2 год.);
- Докладний усний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису природи (1 год.);
- Докладний письмовий переказ тексту, що містить опис природи. Аналіз письмового переказу (2 год.).

рекомендовані види роботи:

- Докладний усний переказ тексту із завданням: заміною іншомовних слів українськими відповідниками.
- Переказування тексту легенди (казки) зі збереженням використаних у ньому архаїзмів та історизмів. Обґрунтування доцільності вживання таких слів у творах певних жанрів.

Для шестикласників добирають тексти розповідного характеру або з елементами опису. Справді, тексти у формі розповіді найдоступніші дітям цього віку. Цікаві сюжетні оповідання хвилюють і захоплюють їх, пробуджують увагу. Зміст таких оповідань, послідовність подій повністю і без

особливих труднощів усвідомлюються учнями. А це є запорукою того, що учні зможуть повноцінно передати почуте детально.

До прикладу пропонуємо текст переказу для 6 класу, який був використаний під час проходження педагогічної практики у КЗ: «ЗОШ І-ІІІ ст. № 32 Вінницької міської ради» у 2019-2020 навчальному році.

У БУР'ЯНАХ

Тарас сів під вербою. Аж чує – хтось недалеко співає. Озирнувся й побачив на тому боці потічка біля криниці дівчину в червоній плахті. Стоїть, вона вичікує, поки вода в криниці після дощу встопить, і співає тихо й виразно про того сироту, що не має в світі роду.

Щось у Тарасових грудях почало битися, у горлі здавило. Зціпив зуби, щоб не заплакати. Він сам сирота, зазнав уже людського глуму й потурання.

Вислухав, запам'ятав усю пісню до словечка. Протоптаною стежечкою швиденько шаснув у бур'ян.

Уночі була гроза. Ранок видався ясний на диво. Небо чисте, лагідне. Сонце веселе, тепле, бадьоре. На бур'янах блискучими діамантами рясніли краплі нічного дощу. Круто пахли високі буїні ромашки.

Тарас сів, розгорнув свій зошиток. Тут були записані пісні, щедрівки, псалми. Ось і нова пісня записана, обмальована візерунками.

Тепер Тарасові захотілося співати. Він завів гнучким голосом. Кінчав пісню і знов починав. І не було тому краю (За С. Васильченком; 146 сл.)

Учням було запропоновано такі завдання:

1. Пояснити лексичне значення слів *плахта*, *візерунок*.
2. Дібрати синоніми до слів *глум*, *потурання*, *шаснути*.
3. Скласти план тексту (орієнтовний: 1. *Хтось недалеко співав*. 2. *Дівчина біля криниці*. 3. *Пісня про сироту*. 4. *Тарас і сам сирота!* 5. *Запам'ятав до словечка*. 6. *У бур'янах після грози: а) тепле бадьоре сонце; б) краплі нічного дощу; в) крутий запах ромашок*. 7. *Пісню записав у зошиток*. 8. *Тарас співає*).
4. Усно переказати текст (детально)» [2, с. 18–19].

Отже, переказ як один із видів роботи з розвитку зв'язного мовлення посідає значне місце у формуванні мовленнєвих компетентностей школярів. Уроки, на яких реалізуються різні форми переказу, сприяють розвитку логічного мислення, оскільки учні набувають вмінь і навичок аналізувати тексти, виділяти в них головне й другорядне, визначати родові й видові поняття, розуміти внутрішні зв'язки, що лежать в основі змісту, а відтак чітко й послідовно переказувати його. Окрім того, на таких уроках зв'язного

мовлення збагачується лексика школярів, розвиваються вміння правильно вживати слова, зміцнюються орфографічні й пунктуаційні навички. Усе вище зазначене сприяє виробленню високої мовної культури особистості.

Список використаних джерел

1. Галаєвська Л.В. Дослідження проблеми мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови / Л.В. Галаєвська // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/719420/1/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8.pdf>
2. Глазова О.П., Косян Т.В.. Навчальні перекази з української мови. 6 клас [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://glazova.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/navchalni-pereказы-6kl.pdf>
3. Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
4. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Дидактико-методичні засади сучасного уроку української мови у старшій школі // Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. Полтава : ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка, 2017. Вип. 1. С. 81–89.
5. Методика викладання української мови : навч. посіб. / [С.І. Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін.]. Київ : Вища школа, 1992. 398 с.
6. Українська мова. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів // [Електронний ресурс] <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

Олена Поліщук
студентка I курсу СВО магістра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – д. філол. н., проф. Іваницька Н.Л.)

ОБСТАВИНА ЯК ОБОВ'ЯЗКОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРИДІЄСЛІВНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ТА УТВОРЕННЯ ПРЕДИКАТИВНО- ОБСТАВИННИХ МОДЕЛЕЙ ДВОСКЛАДНОГО ДІСЛІВНОГО РЕЧЕННЯ

Для синтаксису сучасної лінгвістики характерний семантичний підхід до вивчення синтаксичних одиниць. Поглиблений інтерес до смислової сфери мови визначається насамперед прагненням поглибити уявлення про закономірності її організації, виявити специфічні властивості, що дозволяють їй бути знаряддям пізнання і комунікації.

Питання про члени речення є, як відомо, одним із актуальних і в той же час складних питань синтаксичної теорії. Дотепер зберігається (особливо у вищівській і шкільній практиці) традиційний поділ членів речення на групи: підмет, присудок, головний член односкладного речення, додаток, обставина, означення.

Деякі лінгвісти негативно ставляться до традиційної теорії членів речення. Це викликано насамперед тим, що все живе розмаїття мовлення не вкладається у рамки цієї класифікації. Традиційні члени речення, хоча і є найбільш типовими і властиві багатьом мовам світу, не охоплюють, однак, усієї різноманітності синтаксичних категорій. Іншою причиною є випадки невідповідності форми і змісту, відсутність чітко закріплених за членами речення способів вираження. Звідси – критичний перегляд багатьох положень теорії членів речення, нерідко істотні зміни в понятійно-

термінологічній системі, а в деяких випадках і заміна традиційних назв структурно-семантичних компонентів речення новими.

Метою дослідження є виокремлення обставини як другорядного члена речення в системі обов'язкових компонентів формально-синтаксичної структури речення.

Чимало мовознавців (О.М. Пешковський, А.А. Булаховський, В.В. Виноградов, Н.Ю. Шведова, І.І. Слинко та інші) виступали проти традиційного вчення про другорядні члени речення, вказуючи на його недоліки. Визначення другорядних членів речення за типами зв'язку викликало заперечення термінів означення, додаток, обставина з боку О.М. Пешковського, оскільки, «не будучи нічим іншим, як скороченими позначеннями встановлених вище понять, вони викликають у читача думку, що виражають якийсь інший бік справи, крім понять другорядного предмета, другорядної ознаки і дії, абстрагованої від діяча. Між тим ніякого іншого боку тут нема» [1, с. 8].

В.В. Виноградов зазначав, що, виділяючи тільки три другорядні члени речення, ми не враховуємо «...всієї різноманітності живих синтаксичних зв'язків слів у складі речення» [1, с. 7].

І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський, розрізняючи поверхневу і глибинну структуру речення, виділяють другорядні члени речення – елементи поверхневої структури (синтаксеми) і семантими – елементи глибинної структури (на власне семантичному рівні). Серед другорядних членів речення виділяються прислівні другорядні члени (компоненти словосполучення) і детермінанти [2, с. 165].

Дехто з лінгвістів акцентує на «структурній повноті», або обов'язкового мінімуму речення, який, залежно від валентності дієслова, може бути двокомпонентним і трикомпонентним. Увага до такої ознаки, як обов'язковість / необов'язковість того чи іншого члена речення в завершеності конструкції забезпечила віднесення до основи речення, крім

головних членів (двокомпонентного мінімуму), також і деяких другорядних, зокрема додатків, а при неперехідних дієсловах – обставин.

Н.Л. Іваницька, виходячи з того, що члени речення поділяються за ознакою обов'язковості / необов'язковості, розмежовує такі члени речення: підмет; присудок; обов'язковий другорядний член первинної залежності; обов'язкові другорядні члени, які поширюють члени первинної залежності; обов'язкові другорядні члени, залежні від інших другорядних членів речення; необов'язкові (факультативні) другорядні члени речення [3].

У сучасному мовознавстві склалося різне ставлення до традиційної моделі членів речення: одні вчені відстоюють систему членів речення у тому вигляді, як вона склалася в традиційному синтаксисі; інші мовознавці роблять спроби підійти до цієї проблеми з урахуванням багатоаспектності речення, деякі вчені відмовились від самого терміна «другорядний член речення», замінюючи його іншим, ще інші науковці, враховуючи багатий досвід вивчення різних сторін цієї моделі, використовують її як інструмент для дослідження синтаксичної структури речення, доповнюють і уточнюють окремі поняття, конкретизують їх, тим самим до деякої міри згладжуючи вразливі місця цієї моделі речення, і виділяють проміжні групи членів речення, а саме – синкретичні члени речення. Як бачимо, проблема виділення членів речення залишається однією із суперечливих і неоднозначних у мовознавстві. Саме тому, дослідження питання членів речення – актуальне завдання сучасних дослідників.

Розглянемо лексико-граматичні групи дієслів і моделі двоскладного дієслівного речення, тобто речення з присудком, вираженим дієсловом.

Іваницька Н.Л. зазначає, що здатність дієслів поєднувати в собі предметне і граматичне значення забезпечила йому участь у вираженні предиката в семантико-синтаксичній структурі двоскладного речення, а різноманітність лексико-семантичних типів дієслів – в утворенні семантико-синтаксичних моделей двоскладного речення. Такі синтаксичні конструкції умовно можна представити у вигляді моделей: без обов'язкових

приприсудкових компонентів; із обов'язковими присудковими компонентами [4, с. 58].

У моделях речення із обов'язковим присудковим компонентом, що виражає обставинні відношення, ми виокремлюємо предикативно-обставинну модель речення.

У реченнях, побудованих за цією моделлю, позицію присудка заміщують дієслова, які супроводжуються обставинним значенням:

а) локалізації (*бути, лежати, стояти, сидіти, знаходиться, перебувати, розташуватися, примоститися*);

б) напрямку (*прибути, забігти, присунутися, влитися, врізатися*);

в) способу протікання (*поводитися, триматися, поступати*).

Семантична взаємодія типізованої лексичної семантики присудка і присудкового компонента спричиняє утворення семантико-синтаксичних моделей: локалізованого буття, локалізованого напрямку, поєданого стану, поведінки [2, с. 73].

Для виокремлення речень предикативно-обставинної моделі локалізованого буття враховуємо обов'язкові присудкові компоненти, що конкретизують семантику присудка в плані локалізації. Позиція такого компонента може заміщуватися багатьма прийменниково-відмінковими формами: *Латаття ніжилось в озерах*, хитали ряску карасі (3 журн.); *Над озером стоїть* вродлива мавка чорноброва (Л. Забашта). Він сам прийшов і *сів над водою* (Марко Вовчок); *Холодні зірки мерехтіли в темному небі*, і нескінченний Чумацький Шлях простягся у вічність (3 журн.)

Типово семантику «локалізованого буття» виражають дієслова присудки *бути* (*перебувати*). Позицію присудка також заміщують синсемантичні дієсловами (*кипіти, світитися, горіти, палахкотіти і т.д.*), які нерідко виявляють здатність реалізувати семантику автономно. Але метафоричність значень спричиняє до обов'язкового залучення до складу предиката також обов'язкових компонентів із локалізуючим значенням: *Вночі нам світить*

айстра кольорами (З журн.); В понеділок вранці щось дуже рано *засвітилось* у *Хомишиній хаті* (І. Нечуй-Левицький).

У реченнях предикативно-обставинної моделі локалізованого напрямку живаються обов'язкові обставини, що виражають дію, обмежену просторовими параметрами. Присудки в таких реченнях виражаються переважно дієсловами з конкретним значенням руху: Вітер *віє з поля на долину, над водою гне* з вербою червону калину(Г. Шевченко); На превелику силу вдалося врешті вибитися зі стрижня та *наблизитись до берега* (М. Коцюбинський); Я *прийшов із мас, із поля, знизу*, де од злиднів очі як вогонь (В. Сосюра); Фрося примовкла і *здивилась удаль* (О. Гур'єв). Тумани *линуть вгору, вгору*, а хмари *вниз* (П. Тичина).

Окремо виділяються речення, що їх об'єднує предикативно-обставинна модель поєданого стану. Дієслова-присудки в реченнях мають сему «перебування», яка стає інформативно цілісною за умови використання обов'язкового компонента, вираженого обставиною: *Діти перебувають у безпечному місці* (з журн.); *Його кабінет містився в будівлі ради* (з журн.); *Доки Шура перебувала на вогневій, жодне погане слово не зривалося ні в кого з уст* (О. Гончар).

Предикативно-обставинна модель поведінки: А брати *всюди і супроти всіх трималися з гідністю і тактовно* (І. Франко). *В експозиційних залах поводити себе спокійно, не бігати по залах музею, не штовхатися* (з журн.). У реченнях цього типу семантика дії нерозривно пов'язана з оцінювальним значенням приприсудкового компонента.

У ході нашого дослідження ми дійшли висновків про семантичну недостатність повнозначних слів, які зумовлюють обов'язкову сполучуваність їх з іншими словами, що компенсують значення перших. Обставина у таких реченнях виступає обов'язковим компонентом придієслівної залежності та утворення предикативно-обставинних моделей двоскладного дієслівного речення.

Список використаних джерел

1. Бабайцева В.В. Система членов предложения в современном русском языке / В.В. Бабайцева. Москва: Просвещение, 1989. 159 с.
2. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
3. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові. Київ: Вища школа, 1986. 167 с.
4. Іваницька Н.Л. Формально-граматична і семантико-синтаксична структура простого речення в українській та англійських мовах. Посібник із спецкурсу / Н.Л. Іваницька, Н.Б. Іваницька. Вінниця, 2004. 94 с.

Ірина Скічко

*студентка I курсу СВО магістра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – к. філол. н., доц. Богатько В.В.)*

ВИРАЖАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЕКСПРЕСИВНИХ СИНТАКСИЧНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

Сучасна публіцистика є основним функціональним різновидом мовлення, неповторність якого визначають екстралінгвальні чинники, комунікативне спрямування публіцистичного тексту й особлива ситуація мовлення, що характеризується віддаленістю комунікантів та певною односпрямованістю. У мові публіцистичного стилю газетна мова посідає визначальне місце, відбиваючи його найхарактерніші риси.

У розвиткові публіцистичного стилю виділяють дві протилежні тенденції, які впливають на відбір стилістичних засобів й організацію тексту. З одного боку, діє тенденція до утворення типових для нього конструкцій і зворотів, до типізації словосполучень, що призводить до появи

функціональних штампів. З іншого боку, спостерігаємо прагнення усунути штампи, урізноманітнити мовлення оновленими словесними зворотами.

Перша тенденція спрямована на те, щоб зробити мову публіцистики зрозумілою, доступною, такою, яку легко сприймає читач.

Тенденція до увиразнення, урізноманітнення газетного мовлення зумовлена потребою зацікавити читача, зробити повідомлення актуальним для нього, вплинути на його почуття, викликати потрібні асоціації. Саме тому публіцистика постійно потребує експресивних одиниць.

Тенденція до експресивності публіцистичного мовлення виявляється на лексичному, фразеологічному та синтаксичному рівнях [2, с. 21]. Експресивно важливими в сучасній публіцистиці стають усі мовні засоби, оскільки вони беруть участь у реалізації публіцистичної ідеї.

Для аналізу виражальних можливостей експресивних синтаксичних засобів, умов і прийомів їхнього використання в публіцистичному тексті, мовленнєвій ситуації необхідно уточнити розуміння лінгвістичної сутності експресивності, її структури й місця в системі мови.

Питання експресивного синтаксису на основі різних жанрів публіцистичного стилю, передусім газетного, вивчали П. Дудик [5], М. Пилинський [15], С. Марич [13], А. Мамалига [12], О. Сербенська [17], О. Пономарів [16], Л. Конюхова [10] та ін. На матеріалі українських газет описав структуру еліптичних речень В. Голоюх [4].

Вивчення явищ експресивності, які використовуються в текстах ЗМІ є актуальним, оскільки без експресії та методів її застосування сьогодні важко уявити діяльність журналістів, особливо аналітиків, публіцистів [14, с. 96]. «Газета гостро потребує експресивних засобів, але ця експресія має соціальний характер, вона цілеспрямована, оцінна: метафори, епітети, порівняння виконують тут особливу роль, що дозволяє говорити про газетно-публіцистичний тип їх» [1, с. 21].

Метою наукової розвідки є аналіз експресивності мови мас-медіа в сучасній публіцистиці.

У лінгвістиці термін «експресія» використовують у двох значеннях: 1) відображення в мовленні психічного стану людини, її емоцій, почуттів; 2) належність до певного стилю[3, с. 99-100].

В організації публіцистичного тексту особливі стилістичні можливості мають конструкції емоційно-експресивного синтаксису. Їхня специфіка полягає в тому, що вони у своїй семантичній структурі містять додатковий компонент значення і за своєю синтаксичною організацією відрізняються від одиниць емоційно-нейтрального синтаксису. Та сама синтаксична структура може слугувати для вираження кількох зовсім різних емоційно-експресивних значень.

На думку Л. Кисельової, експресивне поле являє собою єдність поля образності, поля інтенсивності, поля новизни тощо. З погляду мовленнєвого впливу на читача, прагматична сила компонента висловлення безпосередньо залежить від його неочікуваності. Дослідниця виділяє кілька видів несподіваності: семантичну, контактну, несподіваність емоційної оцінки, емоції загалом, несподіваність характеру волевиявлення [8, с. 129–130].

Отже, у сприйнятті публіцистичного тексту важливим є чинник неочікуваної трансформації сталих мовних одиниць (часто супроводжуваний комічним ефектом), коли автор тексту стає непередбачуваним для читача, сприймається як оригінальна особистість. «Надмірне використання неочікуваних адресатом мовлення трансформацій змісту чи оцінки висловів у текст і не просто втомлює читача, а стає перешкодою реалізації комунікативного акту» [2, с. 24–25]. Перенасичений таким яскравим прийомом текст може навіть роздратувати читача і викликати результат, протилежний очікуваному.

Експресивність, виразність публіцистики визначається не лише образністю. Це «один із можливих компонентів, один із складників виразності газетно-публіцистичного мовлення» [18, с. 113].

Характерно, що у виборі синтаксичних структур у публіцистичних текстах перевагу надають тим одиницям, які виражають авторську оцінку

висловлюваного, увиразнюють авторську позицію. Саме за наявністю авторської позиції публіцистичні тексти відрізняються від інформативних. Виразно експресивним одиницям у сфері синтаксису протиставляють усталені синтаксичні конструкції, що орієнтують адресата мовлення на добір певних структур повідомлення, наприклад таких, за допомогою яких оформлюють початок інформативного контексту: *як уже повідомлялося, як повідомляє наш кореспондент, за повідомленням агентства.*

Важливим питанням системи емоційно-експресивного синтаксису є проблема відповідності синтаксичних конструкцій характеру емоцій, які вони виражають. На думку М. С. Марича, існує певна кореляція між будовою одиниць експресивного синтаксису й тим почуттями, які вони можуть виражати. Водночас дослідник стверджує, що таке емоційне забарвлення є ситуативним, залежним від мовленнєвої ситуації [13, с. 4–5].

Експресивність синтаксичних конструкцій у публіцистичному стилі зумовлена впливом розмовного мовлення. Активне вживання розмовних елементів у мові преси, на думку дослідників, зумовлене впливом таких екстралінгвальних чинників:

- 1) зняття цензури, протест проти відсталості суспільства та «заштампованості» мови;
- 2) криміналізація суспільства;
- 3) зміна мовних смаків у напрямі спрощення, лібералізації;
- 4) потреба номінації явищ, які з'явилися на сучасному етапі розвитку суспільства;
- 5) бажання висловити експресію будь-якими засобами;
- 6) ситуація українсько-російської двомовності [9, с. 173–174].

На особливу увагу заслуговують еліптичні конструкції, що є характерною ознакою емоційного публіцистичного мовлення. Виникнення еліпсису загалом притаманне розмовній формі мовлення. Згорнутість синтаксичних конструкцій можна зарахувати до основних стилістичних рис

розмовного мовлення. Із явищем структурної неповноти тісно пов'язане явище еліптичності.

Виникнення еліпсису зумовлено ситуативністю розмовної форми мовлення, невербальними засобами та динамічністю спілкування. У писемному мовленні до нього вдаються задля створення ефекту невимушеності спілкування або задля підвищення експресивності, виразності тексту[3, с. 227]. У них інформація про пропущений член речення безпосередньо може бути встановлена зі змісту та будови конструкції.

Відтворення пропущеного члена речення зумовлене структурою (зокрема формами синтаксично залежних слів) та семантикою речення загалом, наприклад: *Один з небагатьох* (RIA, 06.05.2020, с. 10); *На острові у ...бахілах* (RIA, 06.05.2020, с. 13); *Крок до щастя* (33-й канал, 22.01.2020, № 5, с. 19); *Не вірусом єдиним* (RIA, 06.05.2020, с. 11). Такі еліптичні структури сприяють посиленню уваги до читача, залучаючи його до активного сприйняття газетного тексту і сприймаються як «типово розмовні комунікативні структури» [5, с. 173]. Структурна неповнота й семантична неоднозначність еліптичних речень-заголовків підвищує їхню експресивність і концентрує увагу саме на ньому, спонукає читача до прочитання статті : *Транспорт без пенсіонерів* (RIA, 03.05.2020, с. 4); *У передмісті Вінниці*(33-й канал, 22.03.2020, № 7, с. 10); *За мить до розв'язки*(RIA, 03.05.2020, с. 5); *На прикладі трьох історій вінничан*(RIA, 03.05.2020, с. 7); *Про зубки* (RIA, 03.05.2020, с. 9); *На чужині* (RIA, 03.05.2020, с. 10).

Межі використання таких структур у газетному мовленні зумовлені насамперед комунікативним завданням мовця – автора газетної статті, якому потрібно лаконічно й виразно повідомити про факт сучасного суспільного життя. «Потреба в таких висловах, - на думку О.О. Іванчикової, - посилюється внаслідок зростання темпу життя й активізації його суспільного початку» [7, с. 14].

Експресивні конструкції вживають навмисно, вони стилістично марковані, за наявності підтексту нагадують непрямі мовні акти. Існує

функційний зв'язок експресивності з певними синтаксичними конструкціями за типом взаємозалежності, взаємозумовленості в одних випадках і про зв'язок за типом функційної суміжності, співвідносності – в інших. Експресія на кожному з трьох синтаксичних рівнів (конструктивному, комунікативному й семантичному) представлена за допомогою певних синтаксичних засобів.

Для аналітичної суспільно-політичної статті як жанру публіцистичного тексту характерне превалювання інформаційної функції над функцією впливу. Однак у такому випадку експресивні синтаксичні конструкції виконують роль актуалізатора функції впливу на читача, висуваючи на перший план спробу реалізувати інтенції автора – вплинути на реципієнта[3, с. 284-285]. Тому кожен типологічний різновид експресивних синтаксичних конструкцій, використаний автором, сприяє актуалізації в тексті функції впливу, яка стає домінантною: *Гроші до зарплати*(RIA, 23.06.2020, с. 5); *Знижки у платіжках* (Місто, №17, 06.05.2020, с. 2–3); *Квартири від забудовника* (Місто, №17, 06.05.2020, с. 1); *На Вінниччині - п'ята смерть від коронавірусу* (Місто, №17, 06.05.2020, с. 4).

Отже, переконати читача у правильності авторської позиції зумовлює вживання експресивних одиниць. Така тенденція до експресивності публіцистичного мовлення виявляється не тільки на лексичному, фразеологічному, а й на синтаксичному рівнях. Експресивність викладу на рівні синтаксису створює вживання емоційно-експресивних конструкцій, що мають своїм корінням розмовно-побутове мовлення і виконують у публіцистичному тексті тільки їм властиві стилістичні функції. Конструкції експресивного синтаксису, серед яких важливе місце посідають еліптичні структури, сприяють посиленню уваги до читача, залучаючи його до активного сприйняття тексту.

Список використаних джерел

1. Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка. Ленинград : Наука, 1975. 276 с.

2. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики. Навчальний посібник для спецкурсу. Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. 176 с.

3. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.

4. Голоюх В. І. Еліптичні речення з невербалізованими головними членами. *Мовознавство*. 1982. № 1. С. 21–26.

5. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення (Просте речення; еквіваленти речення). К. : Наук. думка, 1983. 288 с

6. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець ХІХ початок ХХ ст.). Київ : Наукова думка, 1970. 304 с.

7. Иванчикова Е. А. О развитии синтаксиса русского языка в современную эпоху. *Развитие синтаксиса современного русского языка*. Москва, 1966. С. 4-14.

8. Киселева Л. А. Вопросы теории речевого воздействия. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1978. 160 с.

9. Коваленко Б. О. Мовні особливості та екстралінгвістична зумовленість публіцистичного стилю. *Система і структура східнослов'янських мов* : Зб наук. праць. Київ : Т-во «Знання України», 2002. С. 171–177.

10. Коцюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Львів. держ. ун-т. Львів, 1999. 174 с.

11. Коць Т. А. Функціональний аспект лексичної норми в засобах масової інформації (на матеріалі газет 90-х років ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Інститут української мови НАН України. Київ, 1998. 16 с.

12. Мамалига А. І. Структура газетного тексту. Київ : Вища шк., 1993. 137 с.

13. Марич С. М. Емоційно-експресивний синтаксис української мови : Навч. посібник. Київ : Наука, 1994. 77 с.

14. Мітчук О. А. Подієва інформація як індикатор формування експресії недійсного тексту. *Регіональні ЗМІ України: історія, стан, перспективи розвитку* : матеріали І Міжнар. наук. конф. : у 3 т. Т. І. / відп. ред. В. М. Галич; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. С. 96–102.

15. Пилинський М. М. Експресивність стилю масової політичної інформації // *Мовознавство*. 1977. № 5. С. 35–44.

16. Пономарів О. Д. Засоби художньої експресії в публіцистичному стилі // *Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови*. – Київ : Наук. думка, 1990. С. 166–179.

17. Сербенська О. А. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціальнокультурного розвитку суспільства: Автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / Київ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 1992. 38 с.

18. Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. Под ред. Д. Э. Розенталя. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1980. 256 с.

Марина Химич

*студентка I курсу СВО магістра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – к. філол. н., доц. Богатько В.В.)*

**ЕПІТЕТНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК ЗАСОБИ
ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ
«ІСТОРИЧНА ДОБА» В РОМАНІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО
«ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ»**

Кожен видатний художник - якщо він справді є таким - відбиває у своїй творчості деякі переломні моменти історичної долі рідного народу, прагнучи узагальнити дійсність, дати якомога ширшу панораму доби. У творчості І. Нечуя–Левицького українська нація, як у чудовому мистецькому дзеркалі, побачила сама себе.

Вдумливий спостерігач народного життя, майстер великих епічних полотен, І. Нечуй–Левицький з глибокою проникливістю відбирав із тогочасної дійсності різноманітні живі типи й змальовував їх докладно й неквапливо, у спокійній, об'єктивній манері, часом забарвленій ліризмом або гумором. На думку І. Франка, письменник відзначався поміж своїх літературних сучасників «як по красоті і плавності складу, так і по силі та живості картин, вірності рисунку та тій хватаючій за серце теплоті чуття, яка відзначає поміж російськими письменниками Тургенева та Помяловського» [12, с. 63].

Кожний етап історико-літературного процесу, кожний жанр, певна тема художнього твору формують власну систему епітетів, відмінну за функціонально-стилістичним навантаженням. Крім того, система епітетів завжди є особливою ознакою ідіостилю письменника.

Вивчаючи жанрово-стильові ознаки епітетів, важливо з'ясувати їх загальні та специфічні, залежні від характеру жанру, художньо-стилістичні функції. Саме художня, естетична функція «передбачає вплив мовних образів на емоції реципієнта»[5, с. 300]. Вона привертає увагу авторів, що вивчають роль епітета у фольклорі та художній літературі: «На першому місці в епітета – його художня функція, яка може бути різною, але завжди естетичною» [9, с. 6].

В історичних романах епітет як поліфункціональний елемент художньо – мовної системи реалізує свої зображально-виражальні, оцінні потенції у створенні національно-мовної картини світу відтворюваного періоду, у змалюванні історичних подій, відтворенні культури, побуту, зброї, звичаїв

козаків, батальних сцен, в описах зовнішності персонажів, розкритті рис їх характеру, дій, вчинків, психічного стану історичних осіб тощо.

У романній формі автор приділяє увагу художній деталі, конкретизації зображуваного, чому значною мірою сприяють епітети. Саме на деталях, зокрема й на виборі епітетів, вибудовується цілісність художнього твору, виявляється авторська стратегія стилю. Епітетна деталізація виступає засобом і індивідуалізації, і типізації образів. «Під пером майстра, – зауважує В. Жайворонок, – смислова структура слова ускладнюється. У ній поєднується художня спрямованість твору в цілому та авторська творча індивідуальність зокрема, що виявляється у вмілому поєднанні слів предметно-точних і асоціативно-точних (метафоричних), супроводжуваному активізацією метафоричних значень (та інших асоціативних нашарувань) у словах»[7, с. 34].

Мовностилістичний аналіз зазначених художніх текстів, що репрезентують відповідний період історії української літературної мови (другої пол. XIX – першої пол. XX ст.), поглиблює знання історії літературної мови, розширює бачення її стилістичних можливостей, модифікацію стилістичних засобів у різних стильових жанрах, зокрема в жанрі історичного роману.

Художньо-історичні тексти досліджували мовознавці І. К. Білодід [1], Г. П. Їжакевич [8], Л. С. Донець [4], С. Я. Єрмоленко [6], Л. В. Голоюх [3], зосереджуючи увагу на таких питаннях, як роль у художньому зображенні архаїчної лексики, співвідношення понять *мова епохи* та *сучасна мова*, стилізація мови художніх творів, фольклорні елементи як засіб часових і локальних характеристик у сучасному історичному романі.

Звернення І. Нечуя–Левицького до історичного минулого не було випадковим, оскільки зумовлювалось життям українського народу, сповненим величезними історичними розрухами. Значної уваги І. Нечуй–Левицький приділив періодам історії України, коли вона була незалежною або автономною державою, тим самим протиставляючи її

сучасному становищу українського народу, який втратив свою державність, перебував під соціально-національним гнітом Російської імперії.

Він усвідомлював, що в умовах бездержавності звернення до історичного минулого є справою політичною, але використовував його не тільки як засіб політичної агітації, «... а включав його в систему культурно-політичних та естетичних цінностей українського народу» [10, с. 488].

Історична проза І. Нечуя–Левицького, має просвітительський характер, засобами художнього письма відтворює реальні постаті нашого минулого.

Мета статті – здійснити структурно-семантичний аналіз епітетних словосполучень лексико-семантичної групи «Історична доба» за романом І. Нечуя–Левицького «Гетьман Іван Виговський».

Ознаки історичного часу, конкретної доби простежуємо в епітетних словосполученнях різного семантичного наповнення. Лексико-семантичну групу «Історична доба» в досліджуваних текстах репрезентують епітетні словосполучення з лексемами *час* (пряма номінація), стилістично маркованими *година* у значенні «важкі, скрутні обставини» [11, с. 102]. Таку ж негативно-оцінну семантику має номінація *руїна*, характерна для твору І. Нечуя–Левицького, яка є в загальномовному словнику з відповідним тлумаченням: «Руйнування, знищення чого–небудь» [11, с. 897]. Як образ історичної доби постає такий синонімічний ряд: *лихоліття, час, година, хвиля, руїна*.

Іменник *лихоліття* означається прикметниками, що конкретизують, уточнюють суспільно-історичні відносини з географічними сусідами України доби Козаччини: *татарське, польське*. Наприклад: «**Польське лихоліття** було ненависне народові й простим козакам» (1, с. 491).

Широку сполучуваність мають лексеми *час, година, хвиля*. Така епітетна сполучуваність є характерною для іменників, що репрезентує авторське осмислення певного історичного періоду. Наприклад: *час – смутний, небезпечний, неспокійний, тривожний, недобрий, тяжкий, поганий, каламутний, бурливий; година – скрутна, страшна, похмурна,*

нещаслива, лиха, крута; хвиля – важка, найтяжча. У всіх художніх означеннях виявляємо спільні семи «тривога», «небезпека», «безрадісність», «сум», «труднощі» тощо, що дає нам підстави об'єднати епітети в синонімічні ряди: «В ті **тривожні часи**, коли сподівались польського нападу щодня, коли усі козаки були на війні, покидавши дома самих молодиць, українські молодиці набирались сміливості і відваги й окозачувались» (1, с. 427); «Не можна сказати, що маси не втямили й не тямали його політики в ті **бурливі часи** загального політичного усенародного руху...» (1, с. 530); «**Страшна година** силувала й жінок ставати з рушницями до оборони рідного краю» (1, с. 427).

Книжні і розмовні епітети вживаються як у авторських характеристиках, так і у мові персонажів. З погляду сучасної лексичної норми сполучуваність *каламутні часи*, *круті часи* тяжіє не до розмовного стилю, як про це свідчать відповідні ремарки в словнику, а до стилістично забарвленого слововживання, характерного для мови історичних романів.

Лексико-семантичний варіант лексем *час*, *період*, *епоха* реалізується в сполученнях лексеми негативної конотації *руїна* з оцінними епітетами, що характеризують епоху за найбільш відповідною для неї ознакою: *страшна руїна*, *велика руїна*: «В оселі був такий спокій, пліло таке тихе, сільське, господарське життя, неначе **страшної руїни** та різанини за гетьмана Богдана ніколи й не було, неначе люди в Чигирині жили завжди в спокою і в щасті і не зазнали пожежі, битв, вирізування людей, різанини та руйнування»(1, с. 427); «З того бойовища пішла на дальніші часи неначе **страшна пошесть** на проливання братньої крові, на **велику руїну** України» (1, с. 519); «**Виговська спостерегла**, що на Україні починається **велика Руїна**, що перебувати в Барі неспокійно і небезпечно од усякого нападу і поляків, і козаків» (1, с. 528). Останні приклади засвідчують, що у художній мові І. Нечуя-Левицького образи *Україна* і *Руїна* семантично зближуються, навіть ототожнюються. Україна стає об'єктом руйнування.

Семантика назви епохи засвідчена в конкретних текстах: спочатку в номінації *руїна* реалізується сема «процес», а згодом ця назва виступає як номінація відповідної історичної доби. Отже, тексти історичних романів зафіксували формування у колективній свідомості українців оцінки історичної доби під назвою Руїна. Доба Руїни була трагедією для українського народу, оскільки були зруйновані паростки державності, що призвело до соціально-політичного та морального хаосу в суспільстві. Досліджувані твори відбили це усвідомлення народу в долях людей, подіях, що знайшло відображення в мовних портретах, характеристиках часу, зокрема і в семантиці епітетних словосполучень.

Асоціативно пов'язані зі станом людини означення, які переважно характеризують настрій, думки, внутрішній стан людини і конкретизуються за допомогою експресивних *сльози*, *думи*: *сльози – гарячі, гіркі, дрібні*; *дума – смутна, сумна, жалібна, важка, гірка*. Наприклад: «*Не одну ніченьку доведеться мені обливати гіркими сльозами білу постіль, вранці вмиватись не криничаною водою, а дрібними сльозами...*»(1, с. 501).

Народнопісенні епітети *дрібні, гіркі сльози* стилізують мову твору, вказуючи на зв'язок її з мовою фольклору, з народно-розмовними джерелами: «*Сумні й жалібні думки швидше заворушилися в душі Виговського*» (1, с. 305); «*...а Зінко хилив голову, і сам похилився од важких думок в голові*» (1, с. 443).

Добу Руїни характеризують епітетні словосполучення на позначення суспільно-історичних явищ, пов'язаних з руйнуванням держави: *чвари – військові, криваві; бучі – криваві; події – криваві, неспокійні*. Наприклад: «*Усе його тривожне життя, усі події його віку майнули перед ним..., майнули події все криваві і неспокійні: і полон татар, і битви гетьмана Богдана, і його служба в Богданових походах, і страшна битва під Конотопом, де він одбивався од Москви, де полягли десятки тисяч московського війська, і Гадяцька умова, і ласка короля*» (1, с. 525).

Отже, семантично і стилістично навантаженими виступають епітети *страшний, важкий, скрутний, тяжкий, неспокійний, тривожний, небезпечний, лихий, смутний, крутий, похмурний, недобрий, нещасливий, поганий, проклятий, каламутний, бурливий, кривавий* щодо характеристики часу, подій, емоційного і фізичного стану персонажів тощо. Вони й створюють домінуючу мінорну тональність в оцінці історичної доби.

Список використаної літератури

1. Білодід І. К. Питання розвитку мови української радянської художньої прози (переважно післявоєнного періоду 1945 – 1950 р. р.). Київ : Вид-во АН УРСР, 1955. 328 с.
2. Буда В. А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козачтва (60-90 рр. ХХ ст.). Київ : Рідна мова, 1998.
3. Голоюх В. І. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01. К., 1996. 20 с.
4. Донец Л. С. Особенности языка произведений исторического жанра (на материале произведений С. Скляренко, П. Загребельного, И. Кочерги. С использованием романов Ю. Смолича, А. Югова, В. Яна) : автореф. ...дис. канд. филол. наук: 10.02.01. К., 1979. 22 с.
5. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
6. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова. Київ : Наук.думка, 1987. 245 с.
7. Жайворонок В. В. Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*. 1998. №6. С. 27 – 34.
8. Їжакевич Г. П. Особливості мови і стилю історичних. [У кн. : Курс історії української літературної мови]. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. С. 136 – 141.
9. Кравцов Н. И. К изучению эпитета в русской фольклористике.

Эпитет в русском народном творчестве. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1980. С. 5–16.

10. Міщук Р. Уроки історії – уроки моральності. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. Київ : Дніпро, 1991.

11. Словник української мови : В 11-ти томах. Київ : Наук.думка, 1970–1980.

12. Франко І. Життя і побут сучасного селянина на Україні і у Франції. Твори: У 50 т. Т. 26. Київ : Наук.думка, 1980.

Список використаних джерел

1. Нечуй–Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський : Іст. романи. Київ : Веселка, 1996. 542 с.

Любов Федонюк

*студентка I курсу СВО магістра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – докт. філол. наук, проф. Завальнюк І. Я.)*

СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ ВІДОКРЕМЛЕННЯ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ

У різний час проблему ускладнення простого речення відокремленими другорядними членами досліджували відомі вчені І. Білодід, Л. Булаховський, В. Виноградов, Т. Бугайко, С. Єрмоленко, Т. Крайнікова, Л. Мацько, Є. Пасічник, М. Плющ, Л. Пустовіт, В. Русанівський, Г. Токмань, М. Шанський та ін. [1, с. 160]. У сучасному мовознавстві наявні різні підходи до проблеми речень із відокремленими другорядними членами. Одні дослідники – І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська – вважають, що вчення про відокремлені члени речення недостатнє, бо в ньому зацентровано на інтонаційно-смісловому боці цього явища, обґрунтовано передусім

пунктуацію [4]. Ці вчені окремо розглядають речення з пояснювально-уточнювальними зворотами, не вважаючи їх членами речення, а лише поширювачами на рівні комунікативного вживання. Інші науковці, зокрема А. Загнітко, розглядають ці конструкції як речення з опосередкованими компонентами, виділяючи серед них такі, що мають повторне або уточнювальне значення, а І. Вихованець трактує ускладнювальні компоненти як відокремлені та опосередковані другорядні члени.

Традиційно відокремлення витлумачують як ускладнення синтаксичної структури простого речення. Це «сміслові та інтонаційні виділення у реченні одиничного або поширеного члена речення, який набуває внаслідок цього більшої синтаксичної самостійності» [3, с. 75].

Відокремлені члени речення містять елемент додаткового повідомлення, тому набувають більшої синтаксичної ваги і стилістичної виразності в реченні, ніж невідокремлені. До того ж, стилістичні вияви речень із відокремленнями в мові сучасних періодичних видань в українському мовознавстві ще не досліджувалися, що й становить *актуальність* пропонованої наукової розвідки.

Метою статті є стилістичний аналіз відокремлених членів речення, уживаних у мові сучасної української преси.

Як слушно зауважує П. Дудик, «кожен, хто висловлюється усно чи писемно, свідомо, інколи навіть інтуїтивно прагне комунікативно репрезентувати себе якнайраціональніше, з найбільшою ефективністю передати своє мислення, свій почуттєвий стан. Цій меті слугує всяке речення, отже, й просте ускладнене речення, вжите окремо чи в структурі складного речення. Кожне слово в кожному реченні повинно вживатись у певних семантичних вимірах і з певною функцією у відносно закінченому висловленні, яким виступає все речення. Це, звісно, повністю стосується й відокремлених членів речення (як і однорідних членів речення, і синтаксично ізольованих елементів речення – вставних, вставлених і звертань)» [2, с. 163–164].

Усяке відокремлення в реченні – відокремлене слово чи відокремлений зворот – семантично й граматично доповнює весь склад конкретного речення, своєрідно розгортає його, отже, вживається в контексті всього речення, яке – окреме речення – перебуває в семантичних і граматичних зв'язках із сусідніми реченнями. Лише взаємозв'язком з елементами всього речення, з його невідокремленою частиною і на тлі позареченнєвого буття всього речення створюється «аромат» відокремленої частини в кожному конкретному реченні, його функціональна неповторність, стилістична індивідуальність» [2, с. 164]. Стилїстика кожного з членів речення і всього речення залежить від його семантики й особливостей синтаксичної будови. Що ж до речень з відокремленим членом речення, то потенційно їхні стилістичні можливості визначаються всіма складовими такого речення. Саме відокремленість, яка доповнюється й частково створюється логічним наголосом, виділяючись відокремленою інтонацією, паузою чи паузами, сприяє тому, що будь-яке відокремлення ми вимовляємо енергійніше, виразніше. Це, звісно, позначається на стилїстиці відокремленої одиниці, на її функціональних особливостях, на посиленні семантики відокремлення, його емоційності, що безпосередньо впливає на змістову тональність усього вислову, репрезентованого всім ускладненим реченням.

Відокремлення – явище оригінальне не тільки з погляду граматичного, а й також із стилїстичного, функційного. Цікавою є частотність та своєрідність використання відокремлених елементів речення в різних стилях мови, в діалогічному й монологічному мовленні. Відокремлені і невідокремлені члени речення збігаються за своїм лексичним змістом. Відокремлення не створює якогось додаткового чи особливого відтінку в семантиці тієї частини речення, яка відокремлюється (порівняно з її невідокремленим варіантом). Відмінність між реченнями з відокремленою та невідокремленою частинами – це відмінність лише синтаксична і стилїстична: відокремленим членам речення, властива більша семантична вагомість у структурі простого ускладненого речення, бо відокремленою

частиною речення (однослівною, дво- чи кількаслівною) завжди виділяють, актуалізують одну з частин висловлюваної простим реченням думки, якийсь важливий її елемент.

Бути певній частині речення відокремленою чи невідокремленою – це залежить від мовця, а в мові сучасної української преси – передусім від журналіста, який створює публікацію, від комунікативної мети, яку він ставить до певних елементів висловлюваної думки. Своєрідну сутність відокремлення з особливою виразністю усвідомлюють і сприймають, порівнюючи той самий член речення у двох його виявах – коли він відокремлений і коли – невідокремлений. Пор.: заголовок *Готель, оформлений на бабцю, отримує субсидію* (Високий замок, 05–11.07.2018, с. 7) і *Оформлений на бабцю готель отримує субсидію*: змістова вагомість відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом (1-е речення) актуалізувалась, до того ж набула зовнішнього вияву, бо відокремлене узгоджене означення виявилось логічно виділеним у складі всього речення, його виразно відмежовано від попередньої синтаксично основної частини речення відокремленою інтонацією, яку доповнено також і своєрідною (відокремленою) паузою. Такого логічного виділення дієприкметникового звороту немає в другому реченні, через що цей зворот невідокремлений, отже, комою не виділений. Або: *Василь Іванюк, фермер, мав донедавна «гризоту»*: після тривалої відмови ставати матерями три його курки майже одночасно стали квочками (Високий замок, 19–25.07.2018, с. 14) і *Фермер Василь Іванюк мав донедавна «гризоту»*...: тільки в першому реченні зацентровано на професії особи – через семантико-синтаксичне, функціональне відокремлення і пунктуаційне виділення лексеми *фермер*. Перші приклади обох речень засвідчують обов'язковість відокремлення, другі – його факультативність, тобто необов'язковість. В обох випадках реалізується воля того, хто висловлюється усно чи писемно, – один з елементів думки, одна з частин речення або значеннево актуалізується, посилюється (при відокремленні), або комунікативно послаблюється (при

невідокремленні), бо супроводжується певною своєрідною якістю – відокремленою інтонацією і паузою (а в писемному мовленні – певним розділовим знаком). Вибір того чи того варіанту тієї ж самої частини речення – відокремленої чи невідокремленої – завжди зумовлюється певною потребою автора публікації висловитись саме так, а не інакше, диктується потребою логічного виділення одного з членів речення – виразника певного змісту, закладеного в однослівній, дво- чи кількаслівній структурі відокремленої частини речення, сприйманої, звісно, в контексті всього речення.

Найбільш істотне й виразне явище в теорії і практиці стилістики відокремлених членів речення стосується стилістики таких синтаксичних одиниць, як дієприкметникові, прикметникові й дієприслівникові звороти, з одного боку, і відповідні, співвідносні з ними підрядні речення з іншого. Кожен із прикметникових, дієприкметникових, дієприслівникових зворотів можна перетворити у відповідний різновид підрядного речення, що призводить до появи синонімічних структур речення – на рівні синтаксично простої комунікативної форми (просте речення) і на рівні складного речення (складнопідрядного), наприклад: *Ексклюзивну вишивку, **навіяну красою Карпат на фестивалі**, привезла до Львова зі Старого Самбора дизайнер і майстриня Галина Шуневич* (Високий замок, 19–25.07.2018, с. 24), пор.: яку? *яка навіяна красою Карпат на фестивалі*: поширене відокремлене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, і підрядне означальне речення; *[Якщо не встигли зранку випити кави], дорогою до офісу чи кавового автомата можна задурити себе, **одягнувши запашні окуляри*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 4); пор.: ... *дорогою до офісу чи кавового автомата можна задурити себе коли?, коли одягнеш запашні окуляри.*

Підрядні означальні чи обставинні речення і відповідні їм звороти становлять категоріально різні синтаксичні конструкції в межах одного речення, вони за всіма визначальними ознаками еквівалентні, стилістично взаємозамінні; водночас семантичний зв'язок між граматично основною

частиною речення і зворотом тісніший, ніж між головною і підрядною частинами речення. Явище відокремлення, ті чи інші його форми більшою чи меншою мірою притаманні всім стилям.

У публіцистичному стилі, зокрема в мові сучасних українських газет, активністю вирізняються відокремлені члени, виражені дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами, як структури найбільш придатні для узагальнення висловленого. Пор.: *Пенсійний фонд закликає роботодавців перевіряти правильність даних зареєстрованих осіб, **зазначених у звітності ЄСВ*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 7); *Навіть будячок, **увічнений камерою Богдана Місюка, виглядає стильно, граціозно...*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 24); *Виходити з цієї ситуації можна, **працюючи у декількох площинах одночасно*** (Високий замок, 12–18.07.2018, с. 6); *Звертаючись до **Олега Сенцова, представники української інтелігенції попросили його: [«...Така вольова, міцна духом людина нам потрібна живою...»]*** (Високий замок, 26–01.08.2018, с. 3);

Як і кожна інша конструкція, окреме речення чи його частина, переважно напівпредикативна, втілена у відокремленому звороті, – це завжди явище соціально зумовлене і стилістично, або функціонально, зорієнтоване – в усіх стилях мови, в її усній і писемній формах. Відокремлений елемент у структурі простого речення завжди привносить у просте речення досить виразно акцентований елемент думки, своєрідність якого тільки й може бути реалізована відокремленою структурою. Звісно, наявність у простому реченні будь-якої відокремленої форми – це завжди своєрідне збільшення його обсягу, вагоме доповнення до його змісту.

Отже, стилістика відокремлення розглянутих мовних одиниць, очевидно, виразно індивідуалізована. Вдаючись до відокремлення, журналіст передусім досягає певної економії у висловленні, бо якоюсь мірою словесно скорочує його, ущільнює. Відокремлення призводить до появи й використання паралельної форми вислову того самого змісту, чим привноситься елемент нового в загальну синтаксичну синоніміку мови,

зрештою, з'являється додаткова комунікативна гармонія мови, її різновариантність у вираженні думки.

Список використаних джерел

1. Віняр Г. Речення з відокремленнями в творах І. Багряного. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*: зб. наук. праць. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. Вип. 475–477: Слов'янська філологія. С. 160–166.

2. Дудик П. С. Просте ускладнене речення: навч. посібник. Вінниця: ВДПУ, 2002. 335 с.

3. Плющ М. Я. Відокремлення. Українська мова. Енциклопедія. Київ : «Укр. енцикл.», 2000. С. 75–76.

4. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. В. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.

Розділ II.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Вікторія Вакуленко

студентка IV курсу СВО бакалавра

факультету філології й журналістики

імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О.А.)

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Існує чимало напрямків виховання, але на сьогодні найбільшої актуальності набуває патріотичне, громадянське виховання як основоположні, що відповідають нагальним вимогам та викликам сучасності, закладають підвалини для формування свідомих нинішніх і прийдешніх поколінь. Сьогодні потрібні нові підходи до виховання патріотизму як почуття і базової якості особистості. Оскільки 40 % від загального обсягу виховних впливів на особистість дитини здійснює освітнє середовище, то і відповідальність покладається більша, і можливостей відкривається більше.

Головна мета національно-патріотичного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Ця мета повинна конкретизуватися через систему виховних завдань, що є загальними не тільки для навчально-виховних закладів, а й для всього суспільства в цілому. Насамперед, це забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів. Національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління – цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку вихованців з метою формування у них відповідних якостей.

У форматі національно-патріотичного виховання в школі проводяться виховні години, бесіди, темами яких є: святкування знаменних дат, ознайомлення з історією рідного краю, звичаями і традиціями українського народу, видатними людьми України тощо. Традиційним стало проведення святкувань Дня Збройних Сил України, Дня Соборності, "Козацькі забави" тощо.

Безперечно, найпотужнішим чинником впливу на особистість є слово, а відтак і уроки української літератури є чи не найпотужнішими у реалізації означеної виховної мети.

Мета пропонованої статті: дослідити головні способи формування національно-патріотичних цінностей на уроках літератури, які необхідні для підвищення рівня компетентності школярів та громадянської свідомості.

Складниками національної системи виховання українських школярів є рідна мова, родовід сім'ї, рідна історія, український фольклор, національне мистецтво, народна обрядовість тощо. «Тому цілком очевидно, – пише А. Сергієнко, кандидат педагогічних наук, – що в основу сучасного навчально-виховного процесу покладено культурно-історичний досвід української спільноти, українських виховних традицій, національного надбання». Авторка зазначає, що особистість поєднується з історичним буттям людського роду саме через національне буття, бо національне входить у свідомість і підсвідомість людини поза її бажанням, виступає для неї соціокультурною даністю [7, с. 15].

Національно-патріотичне виховання – це складний процес і він – довготривалий. Патріотичне виховання є одним із найважливіших завдань школи, тому що виховання патріотизму у підростаючого покоління є основою стабільного розвитку країни у майбутньому.

Важливо, щоб кожен навчальний заклад став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

«Не сформувавши єдину згуртовану політичну націю українців, українська держава приречена на загибель (міжрегіональні, міжконфесійні, мовні, культурологічні суперечності, маргіналізм, низький рівень національної самосвідомості тощо)» [2, с. 6].

Патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямками:

– державний – базується на забезпеченні державою системи героїко-патріотичного виховання;

– соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв, традицій українського народу;

– військовий – передбачає вивчення військової історії України, основних зразків техніки, озброєння Збройних Сил України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

– психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, урахуванні їх у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду героїко-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

– правовий – передбачає формування глибоких правових знань, розвиток високої правової культури [4].

Всі ці напрямки ми можемо простежити, проаналізувавши програму з української літератури як для середньої ланки, так і старшої.

Навчальний матеріал викладається так, щоб учні не тільки знали й розуміли те суспільство, в якому ми живемо й працюємо, але і вносили свою маленьку часточку в подальше його удосконалення і розвиток, постійно прагнули до покращення навколишньої дійсності.

Сучасний урок літератури є унікальним щодо впливу на становлення багатьох якостей особистості учня та формування ціннісного ставлення до соціального й природного довкілля. Це зумовлює необхідність звернути увагу на виховний потенціал уроку як джерела формування ціннісних орієнтацій учнів.

До прикладу розглянемо по одному прикладу із програми середньої та старшої ланки.

Під час вивчення повісті Оксани Сенатович «Малий віз» у 5 класі доречно дати випереджувальне завдання, аби заздалегідь була підготовлена розповідь про особливу постать в історії України – Івана Сірка, а також дібрати легенди та перекази про легендарного козака. Учитель має наголосити на мужності, сміливості, розважливості, мудрості, демократичності, скромності кошового отамана. Глибоку повагу у дітей викличе інформація про те, що він провів 50 битв за Україну, його навіть запрошували до Франції служити у її військах під час війни з Іспанією. Образи кошового отамана та запорожців, змальовані письменницею, утвердять у дітей розуміння того, що рідний край треба вміти захищати від ворога, а для цього треба багато над собою працювати як фізично, так і духовно. Цікавим прийомом буде на такому уроці робота з картиною І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Застосування міжпредметних зв'язків дасть змогу продемонструвати школярам, що тема захисту рідної землі завжди хвилювала й хвилює людство.

Під час роботи над текстом доцільним буде добір прислів'їв, приказок та народних пісень про добу козаччини. А наостанок, на підсумковому етапі вивчення твору, варто запропонувати написати листа у минуле, розповівши козакам про сучасну долю України.

У старшій ланці школи своя специфіка роботи над художніми текстами, оскільки у юнацькому віці особливо гостро сприймають усі проблеми соціуму. Тому патріотичне виховання у 10-11 класах має дуже потужний вплив. Візьмімо до прикладу вірш-реквієм П.Тичини «Пам'яті тридцяти» – вірш, присвячений зовсім юним українцям, які полягли за вільну Україну у далекому 1918 році проти більшовицької армії Муравйова. На такий урок варто запросити учителя історії або членів шкільного історичного гуртка.

Провідним мотивом твору є утвердження патріотизму й гуманізму, засудження жорстокості, терору, ненависті. Саме цю ідею слід донести до одинадцятикласників, щоб більше не повторилась ця страшна трагедія.

Для підсилення емоційного впливу рекомендуємо використати однойменну пісню у виконанні Марії Бурмаки, яку можна знайти на відеохостингу YouTube [8]. Також доречним буде перегляд фрагментів сучасного фільму «Крути-1918». Варто провести паралелі із сучасністю, адже й зараз українці боронять рідну землю від російських окупантів. При цьому можна запропонувати спільно подивитись зашифровані в QR-коди відеозвернення наших воїнів чи волонтерів. До прикладу QR-код із привітанням від наших захисників до Дня незалежності України.

Це матиме величезний вплив на юне покоління у формуванні їх як свідомих громадян України.

В. Заболотний пише, що уроки літератури повинні закласти й розвинути основи для формування всіх моральних якостей, що стануть поглиблюватися в школяра у його спілкуванні з навколишнім світом. Ми боїмося, що якийсь твір не ввійде до програми й учні не знатимуть імені його автора. Тому вони мають бути зорієнтовані на використання ефективних педагогічних технологій, за допомогою яких не просто поповнювалися б знання та вміння, а й розвивалися б такі якості учня, як пізнавальна активність, самостійність, уміння здобувати знання, творчо виконувати завдання [4, с.18]. Варто проводити паралелі із життям, влаштовувати тематичні екскурсії, організовувати зустрічі з військовими та громадськими діячами нашої держави, прищеплювати любов до України, звичаїв, традицій, бо сучасна молодь, на жаль, не завжди цікавиться цим, а наша нація втрачає свою міць та силу, тому ми повинні залишити гідних нащадків, які прославлять нашу країну на увесь світ.

Отже, виховання національно-патріотичних цінностей – це одна з головних цілей на уроках української літератури. Варто звертатися також до історії України та проводити паралелі з минулим і теперішнім. Процес патріотичного виховання має бути керований та системний з урахуванням інтересів та уподобань учнів.

Список використаних джерел

1. Вергій О. Методика вивчення української літератури на сучасному етапі: основні ознаки і поняття / Дивослово. - №4, 2012. – с.28 – 36.

2. Вознюк О.М. Психолого-педагогічні умови становлення ціннісних орієнтацій як чинник національного виховання учнівської молоді / О.М. Вознюк //

http://zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/MetodRobota/mp_VoznyukO.M..pdf

3. Заболотний В. В. Навчаймо дитину знаходити істину / В.В. Заболотний // Дивослово. - №9, 2006, с.17 – 23.

4. Керницька Т. В. Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ. Методичні рекомендації / Т.В. Керницька // https://4vpupo.org.ua/download/metod_prob/vikh_patriot_tsin.pdf

5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 2000. – № 22.

6. Основні орієнтири виховання учнів 1 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №1243 від 31.10.2011 р. [Електронний ресурс] // Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

7. Сергієнко А. Формування ціннісних орієнтацій особистості на уроках української мови і літератури/ А. Сергієнко// Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. - №12. – с.14 - 17.

8. <https://www.youtube.com/watch?v=yDa01WTARiM>

Юлія Капиця

студентка Вінницького державного

педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Наук. керівн. – старший викладач Пойда О.А.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КАЗОК

ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ У 6 КЛАСІ

Сьогоднішня освіта потребує суттєвих змін, які б могли покращити освітній процес. Сучасне суспільство стрімко розвивається, життєві пріоритети змінюються. Постає глобальне питання, як організувати навчання

так, щоб учні отримували міцні знання та застосовували їх в житті, були зацікавлені та вмотивовані процесом навчання. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми – підготовка умотивованого творчого педагога-новатора, який прагне до реалізації своїх здібностей, удосконалення, самоосвіти.

У концепції «Нової української школи» зазначено, що «нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін», буде креативно підходити до освітнього процесу учнів, а також зможе готувати власні авторські навчальні програми, методи, стратегії, способи і засоби навчання. «Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель» [2]. Дієвими у реалізації формування особистості є творчі та інноваційні підходи учителя-словесника до освітнього процесу, зокрема складання та застосування авторських дидактичних казок на уроках. В.О. Сухомлинський пише: «Казка – це активна естетична творчість, що охоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю» [4, с. 189]. Саме завдяки дидактичній казці дітей шкільного віку можна не просто зацікавити, виховувати, а й ефективно навчати.

Сучасний учитель, ознайомившись з мистецтвом створення казок, має можливість проявляти свою креативність та покращити освітній процес в школі, тому дана проблема важлива й актуальна для вивчення та впровадження.

Актуальність статті полягає в потребі дослідження програмових творів Емми Андіївської, що відзначаються неповторною авторською фантазією й філософською глибиною, та їх беззаперечного впливу на формування особистості.

Мета статті: з'ясувати індивідуально-авторські особливості казок Емми Андіївської та розробити конспект уроку щодо вивчення «Казки про Яян» у 6 класі.

До найяскравіших імен, які невтомно і самобутньо репрезентують нашу літературу на зарубіжних теренах, безсумнівно, належить ім'я Емми Андіївської. Поетеса, прозаїк, художниця. Народилася 19.03.1931 року у

Сталіно (сучасний Донецьк). Під час Другої світової війни (з 1943 р.) емігрувала на Захід (Німеччина, США, з 1961р. – у Мюнхені, де зараз і живе).

Емма Андієвська – особливий митець, що використовує безцінні метафори, поетичні образи, змішані барви кольорів, словосполучень і алітерацій. Письменниця добирає такі слова, які чітко й точно окреслюють явища і поняття. Це – одна з найприкметніших особливостей ідіостилю митця, що вирізняє її від інших письменників. У неї не зустрінемо слів, що не несуть вагомого смислового й емоційного навантаження. Іноді вона показує світ з рослинного чи овочевого виміру, і це відкриває його нові несподівані грані.

Окрім того, що Емма Андієвська пише поезію, прозаїчні твори, є майстром живопису, вона також пише твори і для дітей, зокрема казки-притчі.

Казка – це думка, втілена в художнє слово. Вона запалює вогник дитячої творчості. Під її впливом дитина починає бачити навколо себе незвичайні взаємозв'язки між предметами і явищами, досягаючи єдності образів. Водночас учень переживає хвилюючу радість, яка породжує бажання поділитися своєю думкою з товаришами. В колективі виникають найтонші духовні стосунки між дітьми, коли своїм емоційним, напруженим життям живе думка кожної дитини [1].

Казки Е. Андієвської стали предметом пильної уваги таких науковців, як Н. Заверталюк, М. Ковінько, В. Просалова, Н. Смірнова, П. Сорока, Л. Гарнашинська, Ю. Яценко. Рекомендації щодо вивчення творів Е. Андієвської у школі можна знайти у методичних статтях Н. Дробот, Н. Головецької, Т. Музиченко-Мельник, І. Павлів та ін.

Усі казки логічно зв'язані між собою, але за тематикою надзвичайно різні, жодна не повторює навіть тією чи тією мірою попередньої. Авторка лише поглиблює якісь аспекти світобуття чи відкривати нові грані певних явищ чи предметів. Своїми казками Е. Андієвська пропонує читачеві увійти в

дивний, несподіваний і фантазмагоричний світ, такий різний, змінний, непередбачуваний і химерно-ламкий.

Всі події, викладені в казках Е. Андіївської, підкорені узагальненню. За запропонованою Н. Тихолоз [5, с. 8] класифікацією, здійсненою за принципом естетико-функціональної типології, її казки цілком можна означити як філософські, які є узагальненням конкретних явищ буття, осмисленням «вічних» проблем.

За адресною належністю казки Е. Андіївської можна віднести до групи, яку Н. Копистянська визначає як таку, що «має подвійного адресата: дітей і дорослих, оскільки може сприйматися на рівні фабульному, на рівні філософському» [3, с. 88]. Як правило, казки Емми Андіївської – це казки для дорослих: мають вони філософське підґрунтя й несуть великий моральний заряд. Їхні герої – звірі, птахи, упирі, мушлі і навіть консервна бляшанка чи... пальці – завжди у пошуку моральних загальнолюдських цінностей.

Виховне значення казок величезне. Повчальність Андіївської не здається нав'язливою, штучною, оскільки задум казок виражається через цікавий сюжет.

Роботу у 6 класі над казками Емми Андіївської пропоную вести як реалістичну оповідь, але пояснюючи, що «так в житті не буває, що це все вигадка». Специфіка цих казок полягає в тому, що діти і без характеристик героїв самі мають зробити висновки щодо моралі, закладеної в основу творів. Завдання учителя правильно спрямувати дитячу діяльність в опануванні новим матеріалом. Далі подаємо конспект уроку з вивчення «Казки про Яян» у 6 класі.

Тема. Емма Андіївська – сучасна українська письменниця і художниця, яка живе в Німеччині. «Казка про яян». Прихований повчальний зміст, притчевий характер твору.

Мета: зацікавити учнів особистістю письменниці й художниці, переконати їх у своєрідності та неповторності її мистецького доробку, ознайомити зі

змістом притчі «Казка про яян», сформувати поняття про прихований зміст образів; розвивати вміння виразно і вдумливо читати казку, знаходити в тексті ключові фрази, особливості притчі, робити власні висновки з прочитаного, визначати головну думку, усвідомлювати морально-етичні цінності, про які йдеться у творі; виховувати доброту й сердечність, уміння поважати думки інших, здатність прийти на допомогу.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Методи і прийоми: бесіда, метод творчого читання, робота з портретом, робота в парах, пошуково-дослідницька робота у групах, інтерактивна вправа «Незакінчене речення».

Теорія літератури: казка-притча

Обладнання: фотопортрети Емми Андієвської різних періодів життя, репродукції картин мисткині, дитячі ілюстрації до казок письменниці.

Після вивчення цієї теми учні зможуть:

- розповідати про життя і творчість Емми Андієвської;
- виразно і вдумливо читати її казки-притчі;
- пояснювати фантастичні елементи у творах;
- давати визначення поняття «притча»;
- пояснювати прихований повчальний зміст казок;
- визначати головну думку творів, відшукавши в них ключові фрази;
- висловлювати власні міркування про морально-етичні цінності, що допомагають бачити й розуміти красу світу.

Хід уроку:

I. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми й мети уроку

Слово вчителя. Ми починаємо ознайомлення з життям і творчістю дуже цікавої особистості – письменниці й художниці Емми Андієвської. Насамперед погляньмо на фотопортрети та репродукції кількох її картин.

Що ви можете попередньо сказати про цю жінку?

Яке враження справляють її живописні твори?

(Орієнтовні відповіді учнів. Емма Андієвська прожила довге життя. Має дуже стильний вигляд: одяг, капелюшки, прикраси, зачіски – все якесь незвичайне, вишукане. Картини дуже дивні, навіть важко зрозуміти, що там зображено. Якісь фантастичні істоти, інопланетяни. Це казковий, незвичайний, вигаданий світ, насправді такого не буває. Її картини вражають надзвичайно яскравими кольорами).

Полотна Емми Андієвської дійсно особливі. Їх важко сплутати з картинами інших художників, бо вони мають свій неповторний стиль. Так само своєрідними є її літературні твори. Причина цього – цікаве й незвичайне життя мисткині. Я переконана, що після прочитання її казок ви багато на що зможете подивитися іншими очима й, можливо, зробите для себе певне відкриття!

II. Сприйняття і засвоєння навчального матеріалу

Слово вчителя. Хто ж вона – Емма Андієвська? Її називають емігранткою, тобто людиною, яка проживає за межами батьківщини. Однак духовний зв'язок з Україною письменниця не втрачала ніколи. Нині вона мешкає в Німеччині, хоча має громадянство США. Народилася Емма Андієвська в Донецьку 89 років тому. Її батьки спілкувалися російською мовою, українську дівчинка вперше почула лише в шестилітньому віці, коли переїхала до Вишгорода, що під Києвом. Маленька Емма була захоплена звучанням українських слів, білими вишиваними сорочками жінок, проте вдома до цього поставилися вкрай негативно, намагаючись усіляко обмежити її спілкування з українцями. Однак вона вже тоді усвідомила, як це несправедливо, й зробила для себе вибір усього життя: завжди буде на боці свого народу. І хоча більшу частину життя їй довелося прожити не в Україні, а в Парижі, Нью-Йорку, Мюнхені, мисткиня залишилася вірною своєму рішення, написавши багато віршів, казок, інших прозових творів мовою батьківщини. Письменниця і художниця здобула високий авторитет і визнання у світі, має багато нагород за свою творчість. Виставки її картин відбувалися у США, Канаді, Франції, Німеччині, Австралії, Бразилії, Ізраїлі,

а також і в Україні. А 2018 року вона отримала найвищу літературну нагороду – Національну премію України імені Тараса Шевченка. Письменницю цінують за своерідність, увагу до внутрішнього світу людини та глибокий повчальний зміст. Зараз і ви в цьому переконаєтесь, прочитавши одну з її мудрих казок, у якій ідеться про дивних істот – яян...

Ознайомлення з казкою та виразне читання. (Учні читають ланцюжком, при цьому вчитель має можливість перевірити ефективність підготовки учнів до уроку, рівень сформованості необхідних читацьких навичок достатньої кількості учнів. Самі ж діти мають можливість порівняти свої досягнення з іншими.)

Евристична бесіда:

- Поділіться вашими враженнями.
- Чи сподобалася вам ця історія, чи все зрозуміло?
- Чому свій твір письменниця назвала казкою?
- До якого виду казок – народних чи літературних – він належить? (Звісно, це казка, бо тут фантастичні елементи – існування міста яян, самі яяни, які живуть майже вічно, бо харчуються власним «я», сім чарівних брам, що відчиняються, лише почувши слово «ти», перетворення дідуса на мішок із самоцвітами. Також у тексті використано магічне число «7» і є щасливий кінець – перемога добра над злом.

- Це літературна казка? (так, бо має конкретного автора.)
- Хто в цій казці втілює двобій добра і зла? Аргументуйте відповідь. (Зло втілюють байдужі до всіх, окрім самих себе, яяни, а добро – малий козопас, бо він чемний і добрий, допоміг дідусеві вибратись із задушливого міста у яскравий і вільний світ. Фантастичне перетворення дідуса на мішок із самоцвітами – це справедлива винагорода за доброту хлопчика.)

- Навіщо яяни будували свої вежі? Чому вони у всіх різні й раз у раз завалюються? Чому яяни нікого не чують і не бачать? Як можна харчуватися власним «я»? Хто ж вони, ці яяни, звідки взялися в цьому таємничому місті?

Коментар. Зазвичай такі запитання викликають у дітей труднощі. Для того, щоб знайти відповіді, вчитель пропонує провести пошуково-дослідницьку роботу: звернутися до тексту, знайти ключові, тобто найважливіші фрази, поміркувати над їхнім змістом. Під час цієї роботи діти виділяють такі речення й колективно «розшифровують» заховані в них думки.

Робота в парах:

Визначення теми, ідеї та проблематики.

Визначену тему, ідею і проблематику діти записують в зошит.

Пошуково-дослідницька робота у групах:

Об'єднайтесь у групи, знайдіть у тексті ключові фрази-відповіді на поставлені запитання.

Орієнтовне виконання.

«Кожен янин знає тільки своє «я» і тому запитань другої людини просто не чує.»

«Ніхто не може догодити янинові, бо тільки він сам усе знає і вміє...»

«Я» кожного із яян таке невичерпне, що всі тутешні мешканці майже вічні» «Коли хтось із яян пробує вимовити «ти», в устах янина це чомусь обертається на «я»

Коментар. На основі ключових фраз учні з допомогою вчителя формулюють відповіді на запитання. Діти роблять висновки, що янами стають егоїстичні, байдужі до всіх, окрім себе самих, люди, які настільки зациклені на собі, що поступово втрачають людську сутність; їхні вежі, якими вони відгороджують себе від світу, постійно завалюються, бо такий спосіб життя позбавлено будь-якого сенсу, тож їхнє життя перетворюється на безглузде існування, позбавлене краси та яскравих емоцій. Яни заганяють себе у тісні рамки власного егоїзму і не можуть побачити, який прекрасний світ існує поза стінами себелюбства.

IV. Узагальнення і систематизація засвоєного матеріалу.

Бесіда:

• Чи зустрічали ви у своєму житті людей, подібних до яян?

• Чи доводилося вам відчувати, що такі люди ніби глухі, мовби не чують звернених до них слів, адже переймаються лише власними проблемами?

• Чи можна якось допомогти таким людям, бо навряд чи вони самі щасливі бути самотніми, ховатися від світу у вежах, де немає місця для інших?

Коментар. Запитання, звернені до особистого життєвого досвіду молодших підлітків, зазвичай викликають дуже емоційні й конкретизовані відповіді. Вислухавши дітей, учитель має переорієнтувати їх від конкретних життєвих ситуацій до узагальнень через прихований зміст алегоричних, тобто двопланових образів.

Слово вчителя. У своїй казці Емма Андіївська зашифрувала поняття, які ви зазначали у своїх відповідях, за спеціальними словами, що мають прихований зміст, натякають на певне поняття, котре читач має розкрити самостійно, бо тільки замислившись над чимось, людина може дійти правильного висновку. Такі слова називаються алегоричними образами. Поміркуйте, які поняття криються за образами яян, веж, брам, самоцвітів, слів, що дають змогу відчинити браму?

Орієнтовні висновки учнів після колективного обговорення у групах.

Яяни – уособлення егоїзму, вежі – замкненість на власних інтересах, байдужість до світу, брами – вихід на свободу, мішок із самоцвітами – винагорода за добрі вчинки, а слова ти і ми означають уміння почути ближнього.

Підсумкова бесіда.

- Чи змінилося ваше ставлення до твору після більш уважної роботи над текстом?
- Які протилежні людські якості втілюють яяни й пастушок?
- Чого навчає казка?

Слово вчителя. Уважно і вдумливо прочитавши текст, ви щойно самостійно дійшли правильного висновку, який був ніби захований за алегоричними

образами. Такий висновок називається повчальним змістом твору. Повчальний зміст – це одна з характерних ознак притчі. «Казка про яян» якраз і є притчею, тобто мудрою розповіддю з прихованим повчанням.

V. Контроль за результатами навчальної діяльності.

«Літературний диктант».

Диктант має включати 12 відкритих запитань, на роботу відведено 7 хвилин. Учні обмінюються зошитами для перевірки завдання. Кожна правильна відповідь коштує 1 бал. Це дає змогу вчителю побачити як діти засвоїли матеріал.

VI. Рефлексія. Оголошення результатів навчальної діяльності.

Інтерактивна вправа «Незакінчене речення».

Сьогодні на уроці я зрозумів(-ла) ... .

Відкриттям для мене стало ... .

Раніше я не знав(-ла), а віднині знаю ... .

Я відчував(-ла) труднощі, коли ... .

Мені було цікаво ... .

Домашнє завдання:

1. Скласти за Емми Андіївської «Казка про яян» кросворди, ребуси, поради, головоломки.
2. Підготувати усний твір «Чи схожий я чимось на яянина?» (за бажанням).

Отже, вивчення казки Емми Андіївської показало, що казка – один з найважливіших жанрів впливу на учня-підлітка. Це можна простежити на різних етапах засвоєння нового матеріалу. Казки Емми Андіївської беззаперечно займають значне місце в українській літературі, вони розвивають увагу, пам'ять, мислення та сприяють формуванню власної думки дитини.

Список використаних джерел

1. Заліток Л.М. В.О. Сухомлинський про роль казки у вихованні та навчанні дітей з особливими потребами [Електронний ресурс] / Заліток Л. М. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_14

2. Концепція нової української школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

3. Копистянська Н.Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства / Н.Х. Копистянська. Львів: Паїс, 2005. 368 с.

4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5т. Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. 279 с.

5. Тихолоз Н.Б. Жанрові модифікації казки у творчості Івана Франка: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Н. Б. Тихолоз. Львів, 2003. 19 с.

Юлія Мозоль

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики*

імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О.А.)

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Для активного розвитку освіти в Україні утверджено стратегію прискореного та інноваційного розвитку освіти й науки. Сьогодні освіта спрямована на умови демократії та на нові наукові інформаційні технології. Місією школи є допомога кожній дитині усвідомити суть свого життя та визначити цілі власного майбутнього. Для підвищення ефективності роботи учнів на уроках української мови та літератури активно впроваджуються інтерактивні технології навчання, які активізують процес особистісно-зорієнтованого навчання учня.

Актуальність дослідження полягає в тому, що учитель середніх та старших класів повинен постійно удосконалювати процес навчання, що дозволяє дітям ефективно і якісно засвоювати програмний матеріал. Саме тому вважається доцільно використовувати інтерактивні технології.

Метою статті є застосування інтерактивних технологій в системі роботи вчителя української мови та літератури.

Дослідженню проблеми інтерактивних методів навчання приділяли увагу Л. Варзацька, Р. Балан, О. Вербило, Л. Кратасюк, М. Олійник, М. Пентилюк та ін.

Використання технології інтерактивного навчання передбачає активну взаємодію учнів і педагога. Це така форма співпраці, у якій учитель і дитина є рівноправними суб'єктами навчального процесу. Інтерактивні технології навчання сприяють посиленню інтересу учнів до здобування знань, виробленню самостійності та кращому засвоєнню навчального матеріалу. Використання інтерактивних методів навчання має значний потенціал для формування комунікативної, мовної та мовленнєвої компетенції школярів.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачувану мету: створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, проведення дискусій, спільне вирішення тої чи тої проблеми на основі аналізу відповідної ситуації [1].

Сутність інтерактивної методики в тому, що навчальний процес ґрунтується на постійній активній взаємодії всіх учнів. Безперервна співпраця в тандемах «учитель – учень» і «учень – учень». При цьому і педагог, і дитина – рівнозначні суб'єкти навчального процесу [4].

Дослідники О. Пометун та Л. Пироженко зробили висновки, що інтерактивне навчання є сукупністю технологій. Автори розподіляють

інтерактивні технології на чотири групи залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності учнів:

1) інтерактивні технології кооперативного навчання (організація навчання в малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою);

2) інтерактивні технології колективно-групового навчання – технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу;

3) технології ситуативного моделювання – побудова навчального процесу за допомогою залучення учнів до гри, передусім, ігрове моделювання явищ, що вивчаються;

4) технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорення якогось суперечливого питання [4].

Формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного та морального здоров'я, забезпечення пріоритетного розвитку людини – це основні завдання, які має виконувати навчальний заклад. Саме тому основною метою вчителів-словесників є сприяння мовленнєвого розвитку школярів, які б уміли змістовно, зв'язно і стилістично грамотно висловлювати свої думки.

Ефективність навчання значною мірою залежить від уміння вчителя обрати метод чи прийом навчання в конкретних умовах для кожного уроку, застосувати технології, які б спроєктували кінцеві якості учня [2].

Сучасні підходи до вивчення рідної мови великого значення надають розвиткові усного та писемного мовлення, мовленнєвій культурі особистості. Спілкування є особливим видом інтелектуальної мовленнєвої діяльності. Мовець завжди ставить перед собою певні завдання й намагається впродовж деякого часу їх реалізувати. Основним з-поміж таких завдань у комунікації вважається повідомлення та вплив на адресата. Саме від цього залежить вибір мовних засобів, жанр і стиль висловлювань.

Під час вивчення нової теми, коли починається первинне осмислення теоретичного матеріалу та виконуються вступні та середні за складністю

вправи, буде доречно застосовувати роботу в парах. Ця технологія є найефективнішою на початкових етапах вивчення теми. Технологія роботи в парах дає можливість подумати, обмінятися ідеями із партнером, а потім озвучити свої думки перед класом. Такий вид співпраці учить дітей вести дискусію і унеможливорює ухилення від виконання завдання. Робота в парах розвиває вміння учнів пристосовуватися до роботи в групах.

При оцінюванні та перевірці теоретичних знань, актуалізації опорних знань, умінь і навичок, підсумок заняття можна використовувати технологію «Мікрофон». От ця можливість щось сказати в увійнятий мікрофон дуже зацікавлює учнів, ніж просто групова дискусія.

Уже при подальшому вивченні теми, коли виконуються завдання підвищеної складності, потребується колективна праця, а саме робота у великих та малих групах. У процесі роботи у групах учень набуває не тільки знання з даної теми, але й навички спілкування та співпраці, у нього з'являється відповідальність за свою роботу.

Підготовку до контрольної роботи можна проводити у формі чи то мовного турніру, чи то мовної екскурсії, адже учні добре сприймають матеріал в ігровій формі, це їх менше втомлює і більше зацікавлює, навіть інколи інтригує.

На уроках української літератури інтерактивні технології навчання спрямовані на розвиток в учнів здатності бачити проблему, виявляти суперечності, висувати гіпотези, оригінальні ідеї, аналізувати, інтегрувати, трансформувати та синтезувати інформацію, здійснювати пошук, дослідницьку діяльність. До навчального процесу залучаються всі здобувачі освіти. Їм також надається змога дискутувати з приводу того, що вони знають та думають. Колективна діяльність школярів у процесі пізнання і засвоєння літературного матеріалу передбачає індивідуальний внесок кожного в навчальний процес, обмін знаннями, ідеями і способами діяльності [3]. На такому уроці діти емоційно і вдумливо сприймають твір мистецтва слова, здобувають якісні, системні, а головне сучасні знання та вільно оперують

ними уже в нових умовах. На перший план ставляться потреби дитини в пізнанні, самоствердженні, творчості, емоційній насолоді, спілкуванні, праці, самостійності, грі, тобто самореалізації.

Специфікою інтерактивних уроків літератури є обов'язкова копітка попередня домашня робота учня з різноманітним матеріалом і багатьма літературними джерелами за раніше оголошеною вчителем темою. Саме такі уроки будуть особливо цікаві школярам.

На уроках, де застосовуються інтерактивні технології, в учнів зростає інтерес до навчання, вони можуть об'єктивно оцінити свою діяльність та вчатись відстоювати свою думку, обов'язково аргументуючи її.

Однак є і труднощі у впровадженні інтерактивних технологій, які пов'язані насамперед з фаховою готовністю до роботи в нових умовах. Для вирішення цієї проблеми потрібно більше працювати з теоретичними працями, які розкривають суть інтерактивного навчання.

Упровадження інтерактивних технологій повинно широко застосовуватись у сучасному навчальному процесі. Завдяки цим технологіям, крім здобуття знань, в учнів формується власне світобачення.

Отже, інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань та розвитку особистісних якостей учнів.

Інтерактивні технології охоплюють чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, а також умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів.

Застосування інтерактивних технологій дає можливість залучити кожного учасника до обговорення проблеми, що сприяє розвитку критичного мислення, діалогічного мовлення та умінню доводити думку. Таким чином досягається головна мета інтерактивного навчання: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу й обговорюю, я

починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром» [5, с. 4].

Список використаних джерел

1. Ампілогова Л. Інтерактивні технології // Завуч. – 2004. – № 30. – С. 13–15.
2. Корват С.А. Інноваційні технології навчання у процесі розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www/nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tvo/2011_2/006.pdf
3. Пересунько Т.М. Інноваційні технології навчання у розвитку творчих здібностей на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/8360/
4. Пометун І.О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. Посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
5. Щербина В.І., Волкова О.В., Романенко О.В. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 92 с.

Ірина Нікітіна

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О. А.)*

ПЕЙЗАЖНА ЛІРИКА ЯК ЕФЕКТИВНЕ ДЖЕРЕЛО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ У СТАРШИХ КЛАСАХ

Екологічна ситуація в світі загострюється з кожним днем. Забруднення атмосфери шкідливими викидами, тонни сміття, знищення екосистеми внаслідок вирубування лісів, розорювання, будівництво, шкідлива радіація та

випромінювання – це неповний перелік тих техногенних факторів, які негативно впливають на екологію.

Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки однією з основних проблем, які стримують розвиток освітньої галузі, визнано повільне здійснення екологізації системи освіти та передбачено посилення екологічної підготовки учнів [4].

Проблему формування екологічної культури досліджували В. Андрущенко, Г. Бачинський, В. Вернадський, Л. Губерський, М. Кисельов, М. Скиба та багато інших науковців.

Мета статті – розглянути особливості формування екологічної етики старшокласників на уроках української літератури.

Актуальність дослідження полягає в тому, що наразі надзвичайно важливим є екологічне виховання. Нині це не лише формування певних знань, умінь та навичок у взаємодії людини та природи, а й розвиток засобами педагогічних технологій компетентностей особистості, формування спеціальних знань, ціннісних норм та орієнтацій щодо усвідомлення екологічної цінності природного середовища у його нерозривній єдності з людиною.

Існують два підходи до розгортання змісту екологічного виховання та освіти: перший – мультидисциплінарний (екологізація існуючих навчальних предметів відповідно до специфіки їх змісту), другий – внутрішньодисциплінарний (введення до навчального плану спеціального предмета екологічного змісту) [3, с. 110].

До компетентнісного потенціалу предмета «Українська література» серед інших, входять компетентність «Екологічна грамотність і здорове життя», яка виявляється в

✓ *умінні*: ілюструвати екологічні проблеми прикладами з художніх творів; бережливо ставитися до природи як важливого чинника реалізації особистості; розуміти переваги здорового способу життя, а також

✓ *ставленні*: усвідомлення людини як частини природи, незворотності покарання за зло, причинене доквілля; аналіз літературних текстів (епізодів) екологічного спрямування, усні / письмові презентації в рамках дослідницьких проектів; готовність зберігати природні ресурси для сьогодення та майбутнього [6].

На думку видатного українського педагога В.О. Сухомлинського, саме природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. [5]. Тому формувати в людини ставлення до рідного краю як частки природи слід починати з раннього віку. Однак не менш важливо продовжити цю роботу й у старшій ланці школи. Ефективним джерелом пізнання, а відтак і збереження доквілля є пейзажна лірика, а також епічні й драматичні твори, де піднімається проблема екології.

«Світ людини – це і є світ природи. І зовсім не випадково колективний розум завжди виступав проти безглуздої жорстокості, хижацького ставлення до природи, стверджуючи любов до неї» [7, с. 16].

У старшокласників уже має бути сформованою екологічна етика, оскільки упродовж попередніх років навчання на уроках української літератури, а також і на уроках природничого циклу багато йшлося про взаємодію людини і природи, самоідентифікацію особистості як невід’ємної частини екосистеми Землі тощо.

Саме тому вважаємо, що слід розширити діапазон пізнання природи через літературу, і тому пропонуємо застосування кілька видів інноваційних технологій при вивченні пейзажних творів.

Так, під час вивчення творчості Ольги Кобилянської у 10 класі варто приділити увагу новелі «Битва». Хоча він не належить до пейзажної лірики, однак повністю пройнятий поетикою слова. Твір написано під впливом пережитих вражень від вирубки лісу в Карпатах, про що авторка згадує в автобіографії: «...це – «Битва», котру бачила я власними очима, перебувала більше як день в лісах, де зрубували ліс і де мала нагоду бачити боротьбу робітників з столітніми великанами, соснами та смереками, й подивляла

фізичну силу і спритність одних та опір і маєстат природи з другої сторони...» [2, с. 98]. У новелі природа є органічним світом людини. Вона виступає дійовою особою психологічного ряду, яка співпереживає найтонші порухи душевного стану героїв. Варто запропонувати учням провести дослідження цього стану. Це може бути робота в парах. У результаті десятикласники придуть до висновку, що ліс є місцем душевного відпочинку, місцем зустрічі, оманною, а шум лісу нагадує шум морських хвиль – отже ліс у новелі є цільним живим організмом, який живе, дихає, має різні настрої й емоції. Людина у цьому художньому просторі є лише частиною довкілля. Для зацікавлення твором можна запропонувати до перегляду буктрейлер, створений Крилевською А. та Скриганюк В. – магістрантками факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Ця робота зайняла призове місце на V Всеукраїнському фестивалі буктрейлерів і промороликів «Book fashion» (керівник – ст. викл. кафедри методики філологічних дисциплін і стилістики української мови Пойда О.А.) [8].

Однією із сучасних технологій, які підвищують зацікавлення художньою літературою, є креолізовані тексти. До них належать: буктрейлер; комікс (манга); мотиватор/демотиватор; постер; буклет (брошура); фотоколаж; логотип; «дудл»; скрапбукінг; кардмейкінг та інше [1]. Якщо в класі є учні, які добре володіють комп'ютерною технікою або талантом художника, їм можна запропонувати створити один із креолізованих текстів до твору, що саме вивчається, а потім влаштувати конкурс із подальшим нагородженням. Це не лише активізувати читацькі інтереси учнів, а допоможе утвердитись їм у власних силах, і, безперечно, сприятиме екологічному вихованню.

До прикладу, при вивченні ліро-епічного твору «Лісова пісня» Лесі Українки можна використати дудл, який до 145-річчя з дня народження Лесі Українки в Google створили за мотивами драми-феєрії «Лісова пісня». На ньому зображені Лукаш, що грає на сопілці, та Мавка. Авторка твору –

Осучаснення творів класики дасть старшокласникам можливість усвідомити, що для людства важливі проблеми, які піднімає Леся Українка, подаючи неоромантичне ствердження духовної сутності людини, її творчих можливостей, даючи можливість читачеві пережити конфлікт між буденним життям і високими пориваннями особистості, дійсністю і мрією.

На нашу думку, для розуміння ідеї твору про симбіоз природи і людини буде дуже доречним похід до Вінницького музично-драматичного театру імені М. Садовського. Адже саме тут по-новаторськи підійшли до постановки драми-феєрії, використавши для створення ефекту присутності живої природи фізичний театр. Вистава з успіхом іде уже кілька років поспіль.

Особливу увагу слід приділити пейзажній поезії, адже саме при її вивченні учні старших класів, як ніколи, відчують красу довколишнього світу, який потребує бережливого ставлення та примноження.

Скажімо, при вивченні таких творів, як «Блакитна панна» М. Вороного, «Чари ночі» Олександра Олеся (10 клас) чи «Арфами, арфами» П. Тичини, «Солодкий світ!» Максима Рильського, «Вчись у природи творчого спокою...» Є. Плужника (11 клас) та інших безсмертних зразків пейзажної лірики пропонуємо влаштувати читання поезій, а також виконання пісень на їхні слова. Такий захід може бути або у формі літературного салону, або поетичного пікніка, або флешмобу тощо. Головне, щоб учні пройнялись ідеєю його організації, відчували красу поетичного слова, а через нього

божественну красу незрівнянного майстра краси – природи, а відтак у них розвивалась і утверджувалось екологічна етика.

У статті зроблена спроба розробити деякі методичні рекомендації щодо реалізації екологічного виховання у старших класах крізь призму вивчення пейзажних творів. Тема потребує детальнішого розгляду, що й буде метою наших подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Ісаєва О. Креолізований текст на уроках літератури як засіб активізації читацької діяльності учнів. <http://www.isaieva.kiev.ua/download/f/prez-2-3-kreoltext.pdf>
2. Кобилянська О.Ю. Слова зворушливого серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади / Упоряд., передм. Ф.П.Погребенника. Київ : Дніпро, 1982. 359 с.
3. Курняк Л.М., Курняк О.А. Екологічне виховання студентів вчз / Л.М. Курняк, О.А. Курняк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна. 2012, № 5. С. 109–114.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012– 2021 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf](http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf)
5. Сухомлинський В.О. На нашій совісті – людина / В.О. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 5. Київ : Рад. школа, 1977. с. 203–217.
6. Українська література. Програма 10-11 класи. [Електронний ресурс]. // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
7. Юрченко Л.І. Екологічні аспекти морального-етичного виховання // Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні : прогр.та мат.

Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 1 лют. 2002 : тези доповідей. – М-во освіти і науки України, Нар. укр. акад. та ін. Харків, 2002. 169 с.

8. https://www.youtube.com/watch?v=Ph7U8ijREKg&t=2s&fbclid=IwAR2h14BV-2adrnlZj_GCv2heXCrLWBCfLXW6ykpLrWLBAXVLb6KveRTLlOw

Руслана Петренко

*студентка IV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керієн. – ст. викл. Пойда О. А.)*

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ПРИ ВИВЧЕННІ ПОВІСТІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
«ДОРОГОЮ ЦІНОЮ» у 8 КЛАСІ**

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується посиленням уваги до особистості, спрямуванням зусиль педагогів на розвиток творчого потенціалу учасників освітнього процесу. Бурхливий розвиток засобів інформатизації дав потужний поштовх до появи нових технологій оброблення, передачі, одержання й збереження інформації. Зараз інформаційні технології увібрали в себе елементи різних методик – особистісно орієнтованого, розвивального, проектного навчання – і є саме тим способом передачі знань, який відповідає якісно новому змісту навчання й розвитку учня [1, с. 23].

Проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті перебуває в полі зору таких літературознавців, як А. Гримаська, Г. Дехтярова, Т. Дубок, Л. Кравченко, Н. Кучеренко, Ю. Макашова. Проте

доцільність використання методу проектів учителями-словесниками під час вивчення творчості Михайла Коцюбинського є майже не дослідженою.

Сьогодні головна мета вчителя української мови та літератури – творчо використовувати матеріал у нестандартній змінній ситуації, виявляти конструктивність в організації та плануванні педагогічного процесу, бути здатним до обміну інформацією, комунікації, самостійного набуття необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок. Це зумовило *актуальність* нашої статті, *мета* якої – окреслити можливості використання проектних технологій для підвищення якості навчання учнів на уроках української літератури, зокрема при вивченні повісті Михайла Коцюбинського «Дорогою ціною» у 8 класі.

Суть інформаційно-проектної технології – через проектну діяльність, яка передбачає розв’язання проблеми чи низки проблем на основі певної суми знань, показати їх практичне застосування. Мета ж учителя під час створення проекту не просто зацікавити учнів, надаючи консультації, а створювати ситуації діалогу. Інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають можливості для творчості, дозволяють реалізувати принципово нові форми й методи навчання [4, с. 9].

Основна ідея проектної роботи на уроках літератури полягає у розвитку в учнів навичок мислення високого рівня за таксономією Б. Блума [5], а саме: навчити учнів збирати інформацію, аналізувати та класифікувати її, висувати гіпотези та ідеї, обговорювати результати досліджень. Також слід враховувати, що метою проекту є розвиток особистісно-цілісного ставлення до літератури, мистецтва загалом; розвиток прагнення до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення; формування потреби в сприйнятті літературного слова, виховання естетичного смаку учнів, розуміння цінності культури свого народу та його ментальності.

Проект передбачає підготовку учнями репродуктивних, творчих і практичних завдань різного рівня складності. З метою полегшеного та

організованого виконання поставлених завдань, клас слід поділити на динамічні групи, які мають можливість самостійно обирати завдання для виконання. Робота над проектом включає такі етапи:

- 1) ознайомлення з презентацією вчителя, поділ на групи, обрання теми учнівського міні-проекту для дослідження;
- 2) опрацювання літератури стосовно своєї підтеми;
- 3) виконання усіх завдань, які стосуються міні-проекту кожної групи;
- 4) представлення результатів роботи кожної групи.

Технологія проєктування завжди пропонує вирішення будь-якої проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, творчості. Н. Любчак зазначає: «Результати виконаних проєктів повинні бути конкретно відчутними: якщо це теоретична проблема, то конкретно вирішена, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження на практиці» [3, с. 149]. Організаційно метод проєктів передбачає поєднання індивідуальної самостійної роботи з роботою у малих групах і в колективі. Робота в групах дає можливість учням обмінятися інформацією з партнером і лише потім «озвучити» її перед усім класом. Вона сприяє розвитку вміння висловлюватись, вести дискусію.

На уроках української літератури важливою є робота з різноманітними джерелами інформації, що передбачає використання проблемних, пошукових і дослідницьких методів. Вони дають можливість виявити варіативні точки зору на дану проблему, сформувані особисту точку зору, а також узагальнити зібраний матеріал і подати його в наочній, естетично значущій формі. Форма подання може бути різною, залежно від задуму вчителя: веб-сайт, презентація, аналіз даних соціологічного опитування, таблиця, газета, навчальний посібник, збірка ілюстрацій, збірки власних творчих робіт, стінгазета, коментар до тексту художнього твору тощо.

Під час вивчення повісті «Дорогою ціною» Михайла Коцюбинського

восьмикласникам можна запропонувати створити проект «Вільний дух українців». Мета проекту – навчити учнів детально аналізувати твір, визначати його жанр та стильові особливості, з'ясувати проблематику, характеризувати образи; розвивати культуру зв'язного мовлення, логічне мислення, пам'ять, спостережливість, удосконалювати навички аналізу сюжету та композиції повісті; виховувати інтерес до історичного минулого рідного народу, сприяти формуванню активної життєвої позиції.

Перед початком проекту з метою активізації уваги й привертання інтересу учнів учителю варто скористатися одним із різновидів креалізованих текстів, наприклад, створити буклет, у якому буде вказано термін реалізації проекту, перелік тематичних груп та проблемних питань, відповіді на які учасники отримують у ході проектної роботи. (Див. рис. 1, 2)

Рис. 1

Рис. 2

Хід роботи: 1) необхідно колективно сформулювати проблемне питання для дослідження: «Чи варто боротися за щастя?»; 2) поділити учнів на 3 групи: «Хранителі історичної пам'яті», «Дослідники героїчної боротьби», «Шанувальники моральних цінностей».

Кожна дослідницька група працює над певною проблемою:

1. Як не втратити національну свідомість в умовах неволі?
2. Сила духу української жінки – міф чи реальність?
3. Чому могутність духовних благ є переможною?

Мета дослідження першої групи: поповнити багаж знань про волелюбність українського народу, дослідити текст на цитатному рівні, з'ясувати стосунки головних героїв, визначити у чому полягає трагедія Остапа та Соломії. Результат свого дослідження члени цієї групи

ДЯКАВО ПРОСИМО ДО НАШОГО ПРОЄКТУ!

Шановні воєсмыкласники!
Запрошуємо вас долучитися до проекту з української літератури «Вільний дух українців!». Якщо ви прагнете більше дізнатися про менталітет українського народу, то обов'язково придійтеся! На вас чекають акравні враження та нові відкриття.
Україна починається з ТЕБЕ!

Прийді і дівнайся!
Чи варто боротися за щастя?

Пропонуємо роботу таких проблемних груп:

«Хранителі історичної пам'яті»
Дізнаємося, чи можна зберегти національну свідомість в умовах неволі. Зібраний матеріал плануємо у вигляді презентації «Волелюбство українців», що ілюструватиме роботу всіх учасників проекту.

«Дослідники героїчної боротьби»
Дослідимо, чи властива сила духу українкам. На основі зібраного матеріалу створимо веб-сайт «Героїчний народ» для справжніх патріотів України.

«Шанувальники моральних цінностей»
Зрозуміємо, чому могутність духовних благ є переможною. Результатом роботи стане календар «Українська духовність», який ілюструватиме приклади, прислів'я, ілюстрації та вислови про моральне багатство.

Проект триватиме 4 тижні
Березень 2020

пн	вт	ср	чт	пт	сб	вс
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29

У ході реалізації проекту ви дізнаєтесь:

- скільки коштує свобода;
- що найстрашніше в умовах неволі;
- у чому полягає сила людського характеру;
- як не загубитись у пошуках правди;
- чи дійсно духовні блага є безцінними.

представляють у вигляді презентації «Волелюбство українців».

Мета дослідження другої групи: визначити композиційні та сюжетні особливості твору; дослідити риси характеру героїв, їх психологічні та портретні характеристики, проаналізувати моральну та суспільно-політичну орієнтацію кожного; виокремити провідні мотиви; дослідити ідею, яку

закладено у фіналі повісті, та поняття «сила духу», «духовність». Учасники цієї групи створюють веб-сайт «Героїчний народ».

Мета дослідження третьої групи: дослідити історію написання, проблематику й художні особливості твору, історичні та політичні події, які вплинули на особисті стосунки Остапа та Соломії; проаналізувати причини занепаду людського духу; порівняти зображені події із сьогоденням в Україні. Результатом роботи учнів у групі є створення календаря «Українська духовність».

Упродовж роботи над проектом учні беруть участь у створенні та друку проектної газети «Українська доля», за кожен випуск якої відповідає певна проблемна група. Кожна група протягом усього періоду виконання проекту створює звітну презентацію, у якій доповідає про виконану дослідницьку роботу. Учні захищають результати своїх досліджень на тематичному вечорі «Всім серцем люблю Батьківщину свою!», на який варто запросити батьків, вчителів школи, учнів з інших класів. Мета такого заходу: формувати любов і пошану до української літератури, культури та історії, виховувати національну свідомість майбутніх громадян України.

На завершення проекту варто провести рефлексію з метою аналізу власної діяльності учнями (самоаналіз), для виявлення допущених помилок, їх причин і пошуку шляхів подальшого удосконалення дослідницької культури.

Проектна робота показує, що учні можуть виступати активними учасниками процесу створення проекту, формувати свій власний погляд на інформацію, формувати мету й завдання, шукати шляхи їх вирішення. Системне впровадження проектної технології у навчальний процес сприяє розвитку критичного мислення, умінню самостійно здобувати знання, творчо підходити до виконання навчальних завдань.

Отже, можна стверджувати, що проектна технологія набуває нового переосмислення у контексті Нової української школи, оскільки є перспективною складовою освітнього процесу. Така форма роботи формує

ключові компетентності учнів, а саме:

- учні шукають, знаходять, обробляють, аналізують, систематизують інформацію (інформаційна компетентність);
- освоюють досягнення культури свого народу й розуміють культуру інших (полікультурна компетентність);
- беруть активну участь в обговоренні проблеми (комунікативна компетентність);
- долають невпевненість, а за потреби беруть на себе відповідальність за виконання дорученої справи, навчаються співпрацювати (соціальна компетентність).
- проектують власну освітню траєкторію, визначаючи обсяг навчального матеріалу, планують його вивчення (компетентність самоосвіти й саморозвитку) [1, с. 24–25].

Дослідження не є вичерпним, оскільки стаття лише частково охоплює можливості використання інформаційно-комунікаційних засобів для підвищення якості навчання учнів, тому в подальшому є потреба звернути більшу увагу на застосування проектних технологій під час вивчення творів української літератури.

Список використаних джерел

1. Гримаська А.О. Використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості навчання української мови і літератури / А.О.Гримаська // Таврійський вісник освіти. 2016. № 4. С. 23–27.
2. Кобися В.М. Технології дистанційного навчання: словник-госарій / М. Ю. Кадемія, В.М. Кобися. Вінниця : ФОП Тарнашинський О. В., 2016. 284 с.
3. Любчак Н.М. Проектні технології: сутність та особливості використання у навчальному процесі / Н.М. Любчак // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки.

2014. Вип. 122. С. 144–150.

4. Макашова Ю. Як підготувати людину до життя в інформаційному суспільстві? : Комп'ютерні технології на уроках української мови та літератури / Ю. Макашова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2009. №11. С. 6–15.

5. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%8F_%D0%91%D0%BB%D1%83%D0%BC%D0%B0

Аліна Семченко

студентка IV курсу СВО бакалавра

факультету філології й журналістики

імені Михайла Стельмаха

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О. А.)

ОСОБЛИВОСТІ НАСКРІЗНОГО ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Вивчення життєпису видатної людини, діяча науки чи мистецтва має велике наукове й виховне значення. Особливо значний вплив на формування повноцінної особистості у школи здійснює детальне ознайомлення із біографією письменника, оскільки є джерелом пізнання не лише біографічних даних, а й титанічної праці людини, яка створила літературні твори, що стали класикою.

Вивчення життєпису митця з методичної точки зору розглядали відомі вчені, зокрема Н. Волошина, С. Жила, І. Каплан, Ю. Ковбасенко, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, А. Лісовський, Л. Овдійчук, Є. Пасічник, С. Пультер, Б. Степанишин, Г. Токмань та інші. Однак, на нашу думку, потребує більш

глибокого дослідження специфіка наскрізного вивчення біографії письменника.

Мета статті – репрезентувати вивчення життєпису письменника на уроках літератури поетапно, поглиблюючи їх із класу в клас, таким чином створюючи систему знань про відомих всьому світу митців (зокрема Лемі Українки), які своєю діяльністю та своїми творами формували і продовжують формувати національну свідомість українців, а їхні.

Наскрізне вивчення біографії Лесі Українки є надзвичайно важливим, оскільки її внесок у розвиток не лише української, а й світової літератури неоціненний. Актуальність дослідження полягає в тому, що ознайомлення із життям письменника – це ключик до розуміння творчості митця, його ролі й значення в історії розвитку літературного процесу, культури, а відтак цивілізації. Особливо це стосується людини, літературний талант якої, європейське світобачення і прогресивні погляди приваблюють сучасників та спонукають до свідомості, досконалості, справедливості й служіння своєму народові, недарма її вважають Пророком.

У шкільній програмі з української літератури визначено 3 рівні вивчення творчості Лесі Українки:

у 6 класі: розділ «Я і світ» – 3 години;

у 8 класі: розділ «Світ української поезії» – 4 години [7];

у 10 класі: розділ «Образне слово поетичного модернізму» – 8 годин (рівень стандарту) / 12 годин (профільний рівень) [8].

Науковиця Л. Овдійчук наголошує: «Кожен письменник – індивідуальність зі своїм духовним світом, естетичними уподобаннями, світоглядом, життєвими подіями. Тому метою уроків, на яких вивчається біографія письменника, є представлення його як різнобічної особистості: рис характеру, життєвого та творчого кредо, сфери діяльності» [6].

Варто зазначити, що багато неоціненого фактичного матеріалу про Лесю Українку учитель може почерпнути, насамперед, із книги спогадів сестри письменниці – Ольги Косач-Кривинюк «Леся Українка: хронологія

життя і творчості», що вийшла друком у Нью-Йорку 1970 року [3], листування самої письменниці [5], мемуарів та спогадів [4] тощо.

У 6 класі школярі уже частково знають про Лесю Українку, оскільки знайомство з її віршами відбулось ще у початковій школі. Тому розмову про письменницю варто розпочати із автентичної бесіди [1], за допомогою якої діти згадають, що вони знають про поетку, які казки читали, прочитують улюблені вірші.

Програма з української літератури визначає обсяг матеріалу, з яким мають ознайомитись шестикласники: «Леся Українка (Лариса Петрівна Косач). «Мрії», «Як дитиною, бувало...», «Тиша морська» Дитинство поетеси, роль родини в її вихованні. Неповторний світ дитинства в поезіях. Образ мужньої, сильної духом дівчинки, її життєрадісний погляд на світ, вільнолюбство, впевненість, розвинена уява. Значення мистецтва в житті людини. Гармонія людини і природи» [7].

На першому уроці, коли діти дізнаються про дитячі роки Лесі Українки, варто розповісти про особливості виховання у домі Косачів, формування матір'ю – Оленою Пчілкою – своїх дітей свідомими українцями, зокрема навчання лише українською мовою, проведення сімейних літературних вечорів, присвячених пам'яті Шевченка, дитячі уподобання дівчинки, дружбу із старшим братом Михайлом, наполегливе навчання і схильність до вивчення іноземних мов, зацікавлення історією, обдарованість дівчинки (музика, малювання, вишивка, писанкарство), участь у сімейних літературних вечорах тощо.

Звісно, всю цю інформацію може подати й учитель, однак, якщо такі міні-дослідження проведуть самі учні, то ефект запам'ятовування, а відтак ефективності впливу на дитину буде в рази більшим.

Вірші, які вивчають у 6 класі, – це саме той випадок, коли письменник розкривається через свою творчість. Тому ознайомлення із дитинством письменниці треба пов'язати із поезіями «Мрії», «Як дитиною, бувало...». Слід пам'ятати, що надзвичайно важливим є первісне враження від

прочитаного. Виразне читання має бути на рівні, щоб діти поринули в індивідуальний світ дитинства Лесі Українки. Обов'язково має бути емоційна пауза, яка дасть змогу осмислити почуте, і лише тоді можна перейти до з'ясування первісних вражень, обговорення віршів.

На підсумковому етапі з теми варто запропонувати учням роботу в парах, щоб вони створили асоціативне гроно про поетесу.

У 8 класі обсяг матеріалу уже значно більший: «Леся Українка. «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати...», «Давня казка» Життя поетеси, її мужність і сила духу. Потужне ліричне начало, романтичність, волелюбність, оптимізм, мрія і дійсність як провідні мотиви її поезії. Тема гармонійного єднання людини з природою. Ідея вільної творчості, духовної свободи людини. Проблеми і мотиви: роль митця в суспільстві, служіння музі й народові, суть людського щастя, вдячності (ліро-епічна поема «Давня казка»)» [7].

Опираючись на знання про письменницю, які вже школярі здобули у 6 класі, варто акцентувати увагу на її рисах особистості. Тут у пригоді стане робота з портретом. Розповідь учителя варто доповнити реферативними повідомленнями восьмикласників, а після ознайомлення із біографією та поезією «Давня весна» – доцільним буде складання психологічного портрету мисткині або сенкану про Лесю Українку, в якому акумулюються здобуті знання та сприйняття учнями її особистості, наприклад:

Леся Українка.

Мужня, неповторна.

Страждала, боролася, творила.

Вічно жива, патріотка свого краю.

Геній.

У 10 класі діапазон знань про письменницю та її твори значно розширений, оскільки у старшій ланці школи принцип вивчення літератури історико-хронологічний: «Леся Українка (Лариса Косач). «Contra spem spero!», «Слово, чому ти не твердая криця...», «Мріє, не зрадь», «Стояла я і

слухала весну...», «Лісова пісня». Життєвий і творчий шлях. Драматична спадщина. Роль родини, культурного оточення й самоосвіти у формуванні світобачення письменниці. Збірка поезій «На крилах пісень», її висока оцінка І.Франком. Основні цикли поезій. Неоромантизм як основа естетичної позиції Лесі Українки. «Contra spem spero!» як світоглядна декларація сильної, вольової особистості. Символічність, романтичні образи, образотворчий прийом контрасту. Призначення поета й поезії, мужність ліричної героїні, автобіографічні мотиви («Слово, чому ти не твердая криця...»). Відданість своїм мріям, наполегливе прагнення до мети («Мріє, не зрадь»). Зображення повені людських почуттів у вірші «Стояла я і слухала весну...». Драма-феєрія «Лісова пісня». Фольклорно-міфологічна основа. Символічність образів Мавки і дядька Лева – уособлення духовності і краси. Мати Лукаша й Килина – антиподи головній героїні Мавці. Симбіоз високої духовності і буденного прагматизму в образі Лукаша. Природа і людина у творі. Неоромантичне ствердження духовної сутності людини, її творчих можливостей. Конфлікт між буденним життям і високими пориваннями особистості, дійсністю і мрією. Почуття кохання Мавки й Лукаша як розквіт творчих сил людини. Художні особливості драми-феєрії.» [8].

Із 8/ 12 годин, які відведено на вивчення теми, варто 1 годину виділити для роботи із біографією геніальної доньки України. На цьому уроці учні дізнаються про культурно-патріотичне середовище, у якому зростала Леся Українка: взаємозв'язок українських прогресивних родин Косачів, Драгоманових, Лисенків, Старицьких, Франків тощо, які були елітою й працювали на формування самоідентифікації українців як нації. Тут у пригоді вчителю стане праця у жанрі нон-фікшн О. Забужко «Notre Dame d'Ukraine. Українка в конфлікті міфологій» [2].

Пропонуємо такий урок провести у формі захисту проєктів. Заздалегідь визначені теми готують групи біографів, істориків, мистецтвознавців, літературних критиків тощо. Варто також звернути особливу увагу на міжнаціональні зв'язки поетеси, зокрема із Грузією, оскільки саме там Леся

Українка провела багато часу через хворобу. Їй надзвичайно імпонувала волелюбність горців. Учні мають почути її слова захоплення ними: «Якби я не була українкою, то хотіла б бути грузинкою».

Доцільним буде цитування мемуаристики, спогадів, статей про письменницю, зокрема І. Франка «Від часу Шевченкового «Поховайте та вставайте, кайдани порвіте» Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосилої хорої дівчини».

Окремою сторінкою досліджень має бути розповідь про переслідування родини Косачів більшовиками, нелегку долю матері, братів та сестер, а також про вшанування пам'яті геніальної доньки України в нашій країні та світі.

Десятикласникам буде цікаво дізнатись, що нарешті вийде видання творів Лесі Українки без купюр, про що повідомила відома письменниця, літературознавиця, лауреат премії Т. Шевченка О. Забужко на своїй сторінці у Facebook 2 травня 2020 р.

Отже, наскрізне вивчення творчості письменника на уроках української літератури, зокрема геніальної Лесі Українки, має величезне значення, оскільки формує у школярів інтерес до творчості видатних українців, систематизує знання та стимулює до поглибленого вивчення, а також значно підсилює патріотичне виховання майбутнього громадянина України.

Список використаних джерел

1. Башманівська Л. Словник термінів з методики викладання літератури / Л. Башманівська. [Електронний ресурс] // http://eprints.zu.edu.ua/23986/1/Башманівська_Л._А._Словник_термінів.PDF
2. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine. Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко Харків : Факт, 2007. 640 с.
3. Косач-Кривинюк О. Леся Українка: хронологія життя і творчості / О. Косач-Кривинюк // Нью-Йорк, Українська Вільна Академія Наук, 1970. 923 с.
4. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка) : біографічні матеріали, спогади, іконографія / Укр. Вільна Акад. Наук у США; Відп. ред. Тамара Скрипка. Київ; Нью-Йорк : Темпора, 2004. 536 с.

5. Леся Українка. Листи: 1876–1897 / Упорядкування Прокіп (Савчук) В.А., передмова Агесвої В. П. Київ: Комора, 2016. 512 с.
6. Овдійчук Л. Вивчення життєпису письменника на уроках літератури (естетичний аспект) / Л. Овдійчук // Українська література. № 11, 2013. – С. 17-20.
7. Українська література. Програма 5-9 класи. [Електронний ресурс]. // <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/na-sajt-ukrayinska-literatura-5-9-z-chervonimdoc-2.pdf>
8. Українська література. Програма 10-11 класи. [Електронний ресурс]. // <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Наталія Слободянюк
*студентка ІV курсу СВО бакалавра
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
(Наук. керівн. – ст. викл. Пойда О. А.)*

ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОЇ ПРИРОДИ ПРИ ВИВЧЕННІ ОПОВІДАННЯ Г. ТЮТЮННИКА «ДИВАК» У 5 КЛАСІ

Екологічна культура – це напрям соціальної діяльності та мислення, від якого певним чином залежить повноцінне існування сучасного суспільства, його розвиток у майбутньому [6, с. 2–3].

Невтішний стан навколишнього середовища, який значно впливає на здоров'я людей, тривалість їх життя та можливість безпечного існування, дає поштовх до роздумів про наше майбутнє. Важливо, щоб всі стали на захист природи, тому одне із основних завдань у сучасній школі – виховання підростаючого покоління. Перша сходинка екологічного виховання розпочинається ще в початковій школі, де учні збагачують знання про природне й соціальне оточення, знайомляться з загальною картиною світу і формують моральне й естетичне ставлення до оточення [6, с. 3].

Мета дослідження – визначення шляхи формування шанобливого ставлення до природи засобами художньої літератури, зокрема у 5 класі.

Природа, її велич та краса залишаються нашим головним скарбом. Екологічна культура – це культура всіх видів людської діяльності, пов’язаних з пізнанням, освоєнням і розумінням природи. Культура любові до природи складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їх дотримання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи [1, с. 33–35].

Екологічна культура – одна із складових частин світової культури, якій притаманне чітке усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем і їх вплив на майбутній розвиток людства. Свідоме оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще у ранньому віці, коли у дитини формуються загальнокультурні уміння. Саме у школі учні отримують знання і поради щодо того, як берегти природу, охороняти навколишнє середовище та шанувати її. У 5 класі розпочинається наступна ланка формування екологічної культури, екологічного мислення, засвоєнням екологічних знань [2, с. 228–233].

Через те, що проблема взаємовідносин людини з природою загострюється, перед сучасними педагогами стоїть завдання підготувати молоде покоління до того, щоб вивести людство зі стану глибокої екологічної кризи, у якій воно опинилось через незнання або ігнорування законів взаємин суспільства і природи.

Ще у першій половині XI століття за князювання Ярослава Мудрого, а потім Володимира Мономаха в Київській Русі навчання проводилось у природному середовищі, де діти вчилися шанувати довкілля. Однією з важливих праць є «Повчання дітям» Володимира Мономаха – це перший методичний лист нащадкам про цінність природи, вміння користуватися її багатствами, піклуватися про неї. В центрі уваги українського філософа Григорія Сковороди питання: природа, людина та її щастя. Він вважав, що «...дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ» [1, с. 33–35].

Проблему екологічного виховання досліджували І. Абалкіна, В. Крисаченко, С. Куркуленко, І. Моткін, Л. Курняк, Н. Науменко, Л. Процюк та інші.

На етапі осмислення єдності людини з природою корисно використати методи і форми, які можуть актуалізувати ціннісні орієнтації, усвідомити важливість екологічної проблеми, викликати емоційний стан, співчуття.

Такий стан можна створити за допомогою емоційної розповіді, вірша, показу слайдів, відвідування парку, лісу. Важливе місце тут відводиться навчальним завданням.

На етапі формування екологічної проблеми застосовують методи, які стимулюють пізнавальну діяльність. При цьому ефективними є евристична бесіда, проблемний виклад матеріалу, диспут, виконання завдань типу «що буде, коли...» тощо.

На етапі теоретичного обґрунтування взаємодії суспільства і природи потрібно поєднувати такі форми і методи навчання: конкурси рефератів, завдання з моделювання ситуацій морального вибору: «Яким афоризмом можна виразити Ваше ставлення до природи?».

Важливе місце в обґрунтуванні взаємодії суспільства і природи займають спостереження під час екскурсій, практикумів у природі, походів. Спілкування з природою викликає емоційно значимі переживання [3, с. 76–80].

Існує думка, що людина краще захищатиме природу, коли багато про неї знає. Проте екологічна освіта – це лише екологічні знання, надбані людиною. Набагато важливішим є екологічне виховання, яке засвоює людина під час особливої екологічної моралі, етики відношення природи і людини. При цьому екологічна мораль й екологічна етика за своєю суттю є глибоко гуманістичними [3, с. 76–80].

Важливим показником екологічної культури є рівень нашого спілкування з природою. Проте рівень цей не показує високих показників. Відомий вчений Лев Конторович зауважував: «Низька культура

природокористування не є результатом низького рівня науково-технічної думки, а є наслідком відсутності у нас етики» [5, с. 143–148].

На даний момент екологічна освіта та виховання вимагають вдосконалення, потребують педагогічного осмислення проблеми, враховуючи структуру знань з екології, сучасного рівня розвитку природничої науки, визначення соціальних функцій екології у суспільстві [4, с. 3–4].

Вивчення й узагальнення існуючих навчальних програм, підручників, посібників та нормативних документів з приводу екологічної культури вказують на необхідність удосконалення концепції екологічного виховання, яка б була невід’ємною складовою гуманітарної освіти; була цілісною в методологічному аспекті, значною мірою базувалась на національних традиціях та звичаях; була добре вивчена з філософських та психолого-педагогічних позицій.

Екологічну освіту й виховання потрібно розвивати у школярів не лише у навчальному закладі, а й у сім’ї та в післяшкільний період. Для вдалого розвитку екологічної вихованості учнів вагомий вплив має виховна робота, що проводиться в позашкільний час, оскільки так формуються важливі риси характеру особи, а спілкування з природою відіграє головну роль.

В.О. Сухомлинський стверджував: «Якщо добрі почуття не виховані у дитинстві, їх ніколи не виховаєш... У дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу вихованця добрих почуттів» [9, с. 640].

Школа ставить перед собою такі освітні, виховні та розвиваючі завдання:

- формування в учнів здібностей піклування за природою та збереження її багатств;
- формування в школярів найбільш правильних шляхів захисту природи;
- розвиток в учнів вмінь і навичок, які дають можливість продуктивно діяти в довкіллі щодо питань екології;

- удосконалення потреби у спілкуванні і прагненні пізнавати багатства природи;

- активізація діяльності, яка спрямована на покращення стану природи [5, с. 143–148].

Любив природу не для власної насолоди, а для самої ж природи і видатний український письменник-шістдесятник Григійр Тютюнник. Письменник умів проникнути в таємничий світ природи, щоб побачити всю його красу. Він писав про дерева, квіти, рослини, немов вони живі істоти. Навіть звірі, що є героями його творів, уміють відчувати, співпереживати разом з людьми, а інколи краще них. Григійр Тютюнник умів художнім словом намалювати яскраву пейзажну картину і створити справжній творчий шедевр. Доказом цього є чудове оповідання письменника «Дивак».

У багатьох творах Григора Тютюнника головними героями є діти. Саме цей образ для нього – найулюбленіший і найкращий. У образі дитини прозаїк утілював ті свої найщиріші почуття, що давали йому внутрішній поштовх творити нову художню реальність [8, с. 221–237].

Дитина – чисте, незіпсоване створіння, яке протиставляється злу. У цьому образі письменник втілює моральні критерії. Оповідання «Дивак» насичене різними подіями, крізь призму яких ми бачимо світ зором дитини, яка відрізняється від інших. Хлопчик шанобливо ставиться до природи, що є прикладом для багатьох школярів. Важливо, що при вивченні цього твору учитель застосував прийом компаративного аналізу, співставивши із «Звуком павутинки» В.Близнаця та «Матеньким принцом» А. Екзюпері.

До речі, на етапі роботи над текстом варто обов'язково провести словникову роботу, що значно поповнить лексичний запас учнів, зокрема як і про побут, так і про природу: дивак, бір, зазимки, зяє, прірва, лід молодий, клямка, очіпки, бовдур, смілка, порастєся, окоренок, погицав, гатки, вигін, мії, палі, кушир, пірце, гирунчик, жлуктечко, ринка, макітра бокаса, верчики, забейкався, ятері, пужално, річняки, неглемезда, черінь, сторчака тощо.

Оповідання «Дивак» заслуговує на особливу увагу. По-перше, у цьому творі порушено дві проблеми, які є важливими на сьогоднішній день: взаємини людини з природою та людини з людиною.

Головний герой оповідання – хлопчик Олеся отримав прізвище Дивак через те, що любить і піклується про кожну тварину, кожну білинку. Прикро, що інші герої твору не мають таких відносин з природою і ставляться до неї як споживачі. Не виявивши свого страху, Дивак заборонив хлопцям, своїм однокласникам, ламати лід, рятував маленьку рибку від щелеп щуки, не дозволяв дідусеві батогом бити коней. Погляди хлопчика протиставляються досвідові дідуся, який вважає, що для того, щоб добитися успіху у житті, потрібна сила [10, с. 111–120]. Під час дослідження образу головного героя варто запропонувати учням створити асоціативне гроно за допомогою хмаринки тегів, наприклад, як на мал. 1. Такому підсумку має передувати робота над рисами характеру хлопчика, в результаті чого учні мають для себе визначити особливості цієї дитини:

- Нестандартне, яскраво виражене сприйняття навколишнього світу обдарованим хлопчиком.
- Милосердя, небайдужість вразливої дитини до всього живого.
- Допитливість і спостережливість Олеся.
- Бажання займатися творчою працею, протест проти загальноприйнятих правил.
- Спроби Олеся розібратися у власній сутності.

На підсумковому етапі пропонуємо запропонувати учням написати листа до героя оповідання Григора Тютюнника «Дивак» і поділитись своїми думками про ставлення до природи рідного краю.

Отже, учні усвідомлять, що Григiр Тютюнник висловив свої погляди на ставлення людини до природи та один до одного, які близькі сучасному поколінню, існування якого залежить від того, чи зможемо ми цiнувати неповторність природи і берегти її.

Григiр Тютюнник стверджував гуманістичні ідеали, любов до природи і повагу до особистості. Кожна людина неповторна та особлива, заслуговує на повагу. Це - вічні моральні цінності, які ніколи не старіють. Тому твори Г. Тютюнника завжди будуть актуальні.

Уроки, які удосконалюють в учнів шанобливе ставлення до навколишнього середовища, емоційно збагачують навчально-виховний процес, допомагають учителю системно сформувати необхідні уявлення про довкілля. Важливо те, що такі уроки – цікаві, вони не втомлюють учнів, а навпаки їх зацікавлюють [7, с. 192].

Отже, екологічна освіта і виховання – одне із важливих і актуальних завдань сьогодення, і шляхи її вирішення слід шукати негайно. Природа потребує охорони, а людина може стати її захисником. Тому так важливо приділяти екологічному вихованню велику увагу у навчально- виховному процесі, зокрема при вивченні української літератури.

Список використаних джерел

1. Бенєка А. Екологічна освіта: стан і завдання. Рідна школа. 1995. № 6. С. 33–35.
2. Волкова Н.П. Педагогіка. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. С. 228–233.
3. Вороніна Л.П. Структура діяльності вчителя щодо здійснення між предметних зв'язків. Педагогіка. Київ : 1984. Вип. 23. с. 76–80.
4. Дробноход М. Філософія екологічної освіти. Освіта.1996. с. 3–4.

5. Екологічне виховання учнів як основа для забезпечення екологічного майбутнього людини. Основи екологічних знань. Тернопіль : 1994. С. 143–148.
6. Петровська Мирослава Екологічна культура : методичні рекомендації для самостійної роботи студентів. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 3.
7. Ситченко А.Л. Від героя до автора. Посібник для вчителів. Тернопіль : 1993. 192 с.
8. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі. Київ : Проза, 1995. С. 221–237.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані педагогічні твори: В 3-х т. Т.1, Москва : 1979–640 с.
10. Тютюнник Г. Дивак. Позакласне читання. 5 кас: Хрестоматія творів, рекомендованих для позакласного читання. Тернопіль : Джура, 2003. С. 111–120.

Валерія Ярошенко

студентка IV курсу СВО бакалавра

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

(Наук.керівн. –старший викладач Пойда О. А.)

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ

Зважаючи на сьогоднішній технічний прогрес у країні, у жодній сфері людської діяльності неможливо обійтися без комп'ютерних технологій. Навіть якщо взяти до уваги різні типи шкіл у містах України, ми можемо спостерігати, що поступово в усіх закладах загальноосвітнього типу в

навчанні активно застосовуються смартфони, ноутбуки та телевізори та інші предмети технічного забезпечення.

Актуальність статті полягає у дослідженні сучасних мультимедійних технологій та особливостей їх застосування на уроках української літератури, позакласних заходах із літературним спрямуванням.

Наша стаття буде подана у двох площинах. Її метою є:

- розглянути, які вимоги є необхідними для створення якісної презентації для учнів;

- проаналізувати, наскільки ефективним є застосування мультимедійних презентацій на уроках української літератури, зокрема у 5 класі.

Необхідність застосування комп'ютерних технологій на уроках української літератури методично обґрунтовували у своїх статтях такі науковці, як Дементієвська Н.П., Морзе Н.В., Лисенко В.А., Кір'яченко Н.Г., Козлова Л.В., Мавріді Т.Ю. та ряд інших дослідників.

«Науковці вважають мультимедійну презентацію (яка входить до ІКТ) однією з найвдаліших форм розробки й представлення навчального матеріалу для дітей дошкільного віку (особливо на заняттях із ознайомлення з навколишнім світом)» [1, с. 373–374].

Ефективність проведення вчителем уроку залежить від різних факторів: від обізнаності вчителя у його предметі, від вміння подати його, від засобів та прийомів, які він використовує, а також від обладнання та інших матеріалів, які вчитель застосовує.

Спершу дізнаємося, що ж таке мультимедійна презентація.

«Мультимедійна презентація – це набір кольорових слайдів, оформлених засобами інформаційних технологій. Слайди призначені для розкриття певних питань теми» [1, с. 375].

А. Шевченко подає більш розширене визначення: «Мультимедійна презентація — це сукупність текстів, зображень, звуку, анімації та інших засобів представлення інформації на визначену тему, яка зберігається у файлі спеціального формату з розширенням Ppt» [3, с. 23].

«Дані ЮНЕСКО резюмують, що коли людина дивиться, вона запам'ятовує 25% видимої інформації, коли слухає – 15% мовної інформації, коли слухає й дивиться – 65% усієї інформації. Вихователі застосовують у навчально-виховному процесі дошкільників мультимедійні технології як аудіовізуальний засіб, що впливає на різні органи чуття» [1, с. 374]. Наприклад, якщо ставити учню питання усно, він не завжди зможе зорієнтуватися одразу та дати відповідь. Вихованець може втратити фрагмент питання, на яке необхідно відповісти. Натомість, якщо питання є на слайді, знову ж таки, свою роль відіграє візуалізація. До того ж не завжди є можливість на кожен урок роздруковати роздатковий матеріал чи інші завдання для всіх учнів, і у цьому допомагають технічні засоби. Особливо важливо використовувати їх для підлітків, щоб дати їм більше уявлення про предмети чи явища, про які йдеться на уроці, задля більшої доступності розумінню.

Основні можливості при застосуванні презентацій:

- широке застосування ігрових прийомів;
- широкі можливості відтворення фрагменту навчальної діяльності (предметно-змістового, предметно-операційного і рефлексивного);
- активізація навчальної роботи учнів, посилення їх ролі як суб'єкта навчальної діяльності; посилення мотивації навчання.

Тепер перейдемо **до вимог**, яким має відповідати мультимедійна презентація:

- відповідність змісту матеріалу вимогам програми;
- гранично доступний виклад матеріалу;
- продуманість обсягу матеріалу, що розміщується в конкретний момент на робочому екрані для підтримки концентрації уваги;
- посилення мотивації навчання;
- активізація учбової діяльності учнів, посилення їх ролі як суб'єкта навчання;

- індивідуалізація процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів, розширення меж самостійної діяльності школярів;

- урізноманітнення форм подання інформації;

- урізноманітнення типів навчальних завдань;

- створення навчального середовища, яке забезпечує «занурення» учня в уявний світ, у певні соціальні й виробничі ситуації;

- постійне застосування ігрових прийомів;

- забезпечення зворотного зв'язку, можливість рефлексії;

- можливість відтворення фрагмента учбової діяльності;

- для молодших класів важливим пунктом також є наповненість презентації не лише текстом, а й картинками для більшого привернення уваги;

- презентація обов'язково повинна мати гармонійно поєднані кольори, у ній не має бути перебільшеною кількість рамок, ілюстрацій, зображень, тощо. Фон має бути світлим, а текст темним для кращого сприйняття тексту зором;

- текст має бути читабельним, тобто мати достатньо великий розмір, колір та шрифт, аби учні на задніх партах теж чітко бачили навчальний матеріал.

Оскільки після 4 класу в дітей змінюються вчителі та додається чимала кількість нових предметів, перед учителями постає завдання допомогти дітям 5 класів адаптуватися до нових умов. Що стосується уроків української літератури, то тут варто приділити особливу увагу. Коли учні переходять від звичайного читання та обговорення змісту твору до його поглибленого аналізу, педагог має візуалізувати те, про що йдеться на уроці, тому презентації бажано робити на кожен урок.

Аби не перетворити шкільний урок на лекцію в університеті, завданням учителя є максимально стисло та доступно викласти та пояснити матеріал, а це найкраще робити саме за допомогою схем та таблиць (зобр.1). Наприклад,

порівняємо таблицю до уроку української літератури для 5 класу, яка намальована на дошці і ту, яку можна створити на слайді. У презентації її можна зробити кольоровою, використати різні види шрифту тощо (зобр.2):

Зобр. 1

Художні засоби	«Садок вишневий коло хати»	«За сонцем хмаронька пливе»
1. Метафора	Хрущі гудуть, зіронька встає, соловейко не дає	серце одпочине, туман оповие душу, хмаронька пливе, поли розстилає, сонце спатоньки зове, серце заговорить, розстилає туман
2. Епітети	Садок вишневий, вечірня зіронька, маленькі діточки	синє море, хмаронька рожева, туман сивий, тьма німа, червоні поли, рожева пелена, мала година
3. Порівняння		мов мати дитину, неначе ворог, мов матері діти

Зобр. 2

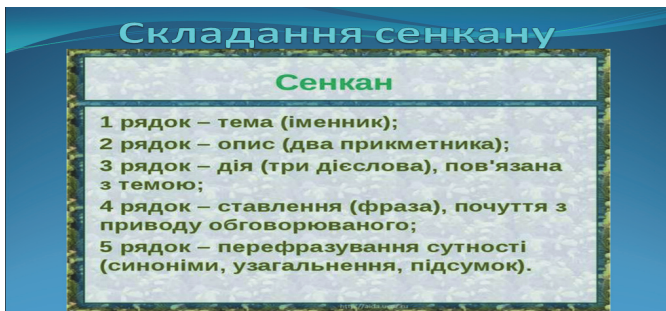
За допомогою мультимедійних презентацій можна організувати ефективну групову та індивідуальну роботу, спільну роботу з усім класом та командну роботу, організувати брейн-ринг. Візьмемо для прикладу урок з української літератури у 5 класі («Таємниця козацької шаблі» Зірки Мензатюк). На слайді поданий перелік рис характеру головних персонажів твору, а учні мають визначити, кому з них які риси належать (зобр. 3).

Зобр. 3

Якщо завдання пов'язані з вибором правильної відповіді (тести чи завдання із сигнальними картками), їх теж варто вивести на слайд, аби учні не плутались і в них перед очима було завдання.

Необхідними під час навчального процесу є і творчі завдання, які розвиватимуть увагу, спостережливість та визначатимуть творчий рівень учнів. Для цього перед дітьми має бути **пам'ятка** складання твору-опису, твору-роздуму, есе, сенкану, даймонду тощо. Але для школярів, як ми вже зазначали, необхідна візуалізація, і не завжди є можливість роздрукувати пам'ятку для кожного, отже, дуже зручно, коли вона є на слайді і виконана у кольоровому варіанті (зобр. 4):

Зобр. 4

Зручно також використовувати мультимедійні презентації для **уроків засвоєння нових знань**, оглядових уроків. Для презентацій вчителя-словесника на уроки української літератури характерні такі ознаки:

- наявність зображення письменника та дати його життя;
- розгляд біографії письменника (у 5-6 класах – поверхневий, у 7-11 класах – деталізований);
- список творів, написаних даним митцем;
- короткий огляд творів, які підлягають вивченню за програмою.

Та при цьому варто пам'ятати, що на слайдах має бути не надто великий обсяг інформації; вона може використовуватись як шпаргалка для вчителя і джерело конспекту для учнів. Виходячи з поданої у презентації розповіді, наприклад, про життя та творчість письменника, вчитель зможе постійно «переключати» увагу з презентації на свою розповідь про літературного діяча.

Презентація для уроків розвитку зв'язного мовлення. Учні 5 класу продовжують вчитися писати твори як на уроках мови, так і на заняттях з української літератури, що допомагає їм розвивати творчі здібності та мислення. Характерними ознаками для таких презентацій є:

- наявність на слайді структури твору, який пишуть діти (учні вже мають вивчати її та знати, що таке зачин, основна частина та кінцівка);
- вимоги до твору, приклад подібного твору;
- якщо мова йде про твір-опис, можна у презентацію додати зображення описуваного явища чи предмета, музику для більш продуктивної праці (якщо учні описують природу навесні, можна створити навіть слайд-фільм із квітучою природою).
- можна додати допоміжний словничок, так звану довідку.

Усі ці елементи налаштовуюватимуть учнів на потрібну хвилю та допоможуть їм у творчій праці.

Висновки. Отже, можемо підсумувати, яка користь від презентацій в учбовому процесі:

- підвищення якісного рівня використання наочності на уроці;
- зростання продуктивності уроку;
- логічний та гранично доступний виклад навчального матеріалу;
- краща рефлексія та наочність;
- наближення до новітніх освітніх технологій.

Список використаних джерел

1. Волкова В., Худякова А. Мультимедійні технології як один із засобів візуалізації інформації в навчально-виховному процесі ДНЗ. // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Вип. 50 (103). Запоріжжя, 2016. С. 372–377.
2. Пойда О. А. Використання мультимедійних презентацій на уроках української літератури / О. А. Пойда // Перспективи впровадження інформаційних та комунікаційних технологій у навчально-виховний процес. Матеріали науково-практичної інтернет-конференції. /Кол.авт./ Вінниця: Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників. 244 с.
3. Шевченко І. Використання мультимедійних презентацій як сучасного засобу навчання в системі післядипломної освіти // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2012. №1. С. 23–26.

ДЛЯ НОТАТОК

МЕТОДИЧНИЙ ПОШУК УЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

ВИПУСК 8

Науково-методичний збірник засновано у 2009 р.

ЗАСНОВНИК:

Кафедра методики філологічних дисциплін і стилістики української мови
факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Загальна редакція: канд. філол. наук, доц. Віннічук А. П.

Упорядник: канд. філол. наук, доц. Віннічук А. П.

Підписано до друку 09.06.20.
Формат 64х90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 9,5. Обл.-вид. арк. 8,84.
Наклад за замовленням. Зам. № 3499.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець ТОВ «Твори»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.
E-mail: info@tvoru.com.ua, <http://www.tvoru.com.ua>